

**Міністерство освіти і науки України
Слов'янський державний педагогічний університет**

**ОСВІТА І КУЛЬТУРА
В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО
ПРОЦЕСУ**

**Матеріали
Всеукраїнської конференції
молодих учених**

**(філологічний факультет,
22-24 квітня 2009 р.)**

Затверджено
на засіданні ученої ради СДПУ.
Протокол № 6 от 26.02.2009 г.

Слов'янськ – 2009

Освіта і культура в контексті Болонського процесу / Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених (філологічний факультет, 22-24 квітня 2009 р. / відп. ред. Н.М. Маторіна. – Слов'янськ : СДПУ, 2009. – 201 с.

Розглядаються актуальні питання російського, українського й загального мовознавства та літературознавства, методик викладання мови та літератури в педагогічному вузі та загальноосвітніх закладах.

Збірник розраховано на наукових робітників, викладачів педагогічних вузів, учителів, аспірантів, студентів тощо.

Випуск підготовлено за матеріалами наукових досліджень викладачів, аспірантів та студентів СДПУ, учителів загальноосвітніх закладів.

Редакційна колегія:

В.А. Глущенко – доктор філологічних наук, професор (Слов'янський державний педагогічний університет);

С.М. Швидкий – кандидат історичних наук, доцент, проректор з навчально-виховної роботи (Слов'янський державний педагогічний університет);

Н.І. Овчаренко – кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янський державний педагогічний університет);

І.М. Казаков - кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янський державний педагогічний університет);

Н.М. Маторіна – кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янський державний педагогічний університет).

ЗМІСТ

Глуценко В. А. А. А. ШАХМАТОВ О ПРАВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ	10
Абіх О.П. УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТИЧНИЙ АВАНГАРДИЗМ ХХ ст.	12
Бабич О.А. «АНТИГОНА» АНУЯ И «АНТИГОНА» СОФОКЛА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ.....	14
Барабанова О.А. УКРАЇНОЗНАВЧІ ДИСЦИПЛІНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	15
Бараненко К.О. ТЕМА БОГА У ТВОРЧОСТІ Р.М. РІЛЬКЕ І В. СТУСА	17
Беликова Л.В. К ВОПРОСУ О КОЛИЧЕСТВЕННОМ СОСТАВЕ НЕСКЛОНЯЕМЫХ ИНОЯЗЫЧНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ	20
Беличенко О.Л. ВОСПОМИНАНИЯ О ДЕТСТВЕ В РУССКОЙ ПИСЬМЕННОЙ ТРАДИЦИИ.....	22
Берест Ю.В. ЛЕКСИЧЕСКИЕ ПАРОНИМЫ НА СТРАНИЦАХ ВУЗОВСКИХ УЧЕБНИКОВ	23
Берестовая Ю.В. О.УАЙЛЬД И ПРЕРАФАЭЛИТЫ.....	26
Билозор Е.М. СИСТЕМА УПРАЖНЕНИЙ ПО ИЗУЧЕНИЮ СЛОВСОЧЕТАНИЙ.....	27
Блудова О.В. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬНА СИСТЕМА У ТВОРЧОСТІ Ч. ДІККЕНСА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ «ТЯЖКІ ЧАСИ» ТА «КРИХІТКА ДОРРІТ»).....	31
Боженко Н.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ІІ пол. ХІХ – поч. ХХ ст.....	33
Брехова Е.А.	

ПОЭТИКА ОРИГИНАЛЬНЫХ БАЛЛАД В.А. ЖУКОВСКОГО В КОНТЕКСТЕ БАЛЛАДНОГО ТВОРЧЕСТВА ПОЭТА	35
<i>Буренкова В.А.</i> СМЕХОВОЕ НАЧАЛО КАК ОСНОВА «ГОЛУБОЙ КНИГИ» М. ЗОЩЕНКО	36
<i>Винникова Т.С.</i> О ТЕРМИНЕ ТРАНСПОЗИЦИЯ.....	38
<i>Воробйова В. Є.</i> ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ “ЩАСТЯ” У ФОЛЬКЛОРІ ТА В ДРАМАХ І. ФРАНКА	40
<i>Гладий О.В.</i> К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ ЦВЕТА В ПЕЙЗАЖНОЙ ЛИРИКЕ С. ЕСЕНИНА	42
<i>Дейкун Т.В.</i> НАСЛЕДИЕ АНТИЧНОСТИ В ПОЭЗИИ А.С.ПУШКИНА	45
<i>Джуха И.Г.</i> ОБРАЗ-СИМВОЛ ВОЛНЫ В РОМАНЕ А. ГРИНА «БЕГУЩАЯ ПО ВОЛНАМ»	46
<i>Дрох Ю.О.</i> ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА	47
<i>Жирякова О.В.</i> К ВОПРОСУ О МОРФОЛОГИЧЕСКОМ РАЗБОРЕ НАРЕЧИЙ ..	50
<i>Жовніренко Я.Г.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ МОВНА СИТУАЦІЯ.....	52
<i>Зєнцова С.О.</i> МОВНА ОСОБИСТІСТЬ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ.....	55
<i>Зиновченко Н.Л.</i> СВЯТИТЕЛЬ ДИМИТРИЙ РОСТОВСКИЙ О ЛЮБВИ КАК ОСНОВЕ ДУХОВНОГО И ДУШЕВНОГО СОВЕРШЕНСТВА	59
<i>Каморникова Ю.В.</i> К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ГНЕЗД В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ.....	64
<i>Карпенко О.О.</i> ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ В.ГОЛДІНГА „ВОЛОДАР МУХ”	66

Колган О.В. ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГІРНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	68
Кравченко В.М. БІБЛІОТЕКА ЯК СИМВОЛ КОСМОГОНІЇ ТА ЕСХАТОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ У ТВОРАХ Х. Л. БОРХЕСА	72
Кубрак Л.В. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	73
Кудинова О.С. СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СЛОВАРИ РУССКОГО ЯЗЫКА	76
Кузьмина Т.В. ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДЛОГОВ НА СИНТАКСИЧЕСКОЙ ОСНОВЕ .	78
Ледняк Ю.В., Ледняк А.В. ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ПРОИЗВЕДЕ- НИЯ П. ЦЕЛАНА «РАЗГОВОР В ГОРАХ»	81
Леонова І.С. СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОРМИ РОМАНУ В ТВОРІ ВІРДЖІНІЇ ВУЛФ “КІМНАТА ДЖЕЙКОБА”	83
Луковенко Т.О. СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ НОМЕНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОМЕОПАТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	84
Лях О.В. ТЕРМІН ЯК ОСНОВНА ОЗНАКА НАУКОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТЕКСТУ	87
Магула Н.В. РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ У НЕОДНОРІДНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	90
Маторин Б.И. К ВОПРОСУ О ПОДБОРЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА К ПРАКТИЧЕСКИМ ЗАНЯТИЯМ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ	92
Маторина Н.М. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ГРАФИКИ	95

Мордвинова М.И. СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ГНЕЗДА В «СЛОВАРЕ АКАДЕМИИ РОССИЙСКОЙ»	102
Назаркевич О.М. «ЛЮДИНИ ТА СВІТ У ТЕТРАЛОГІЇ ДЖОНА АПДАЙКА „ КРОЛИК ЕНГСТРОМ”»	104
Нестеренко Т.О. ОСОБЕННОСТИ РОМАННОГО ЖАНРА В ТВОРЧЕСТВЕ СТЕНДАЛЯ (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА «КРАСНОЕ И ЧЕРНОЕ»)	105
Новикова О.С. К ПРОБЛЕМЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СТАРОСЛАВЯНИЗМОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РЕЧИ (на примере поэмы А.С. Пушкина «Руслан и Людмила»)	106
Огієнко К.О. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІСЕМІЇ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	109
Олексенко С.С. УРБАНІСТИЧНИЙ ХРОНОТОП У РОМАНІ ВІКТОРА ПЕЛЕВІНА „ЧАПАЄВ І ПУСТОТА”	112
Орёл А.С. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИЧЕСКОЙ ФОНОЛОГИИ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ	113
Падалка Р.М. АКЦЕНТУАЦІЙНІ ВАРІАНТИ ПРИЗВИЩ СЛОВ'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЧЧИНИ ПОЧАТКУ ХХІ ст.	115
Панасенко А.А. МОДИФИКАЦИИ ПОСТМОДЕРНИСТСКИХ СТРАТЕГИЙ В РОМАНАХ Е. ПОПОВА «ПОДЛИННАЯ ИСТОРИЯ “ЗЕЛЕННЫХ МУЗЫКАНТОВ”» И «МАСТЕР ХАОС»	116
Паніна О.В. БІБЛІЙНІ МОТИВИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВИСОКОЇ ДУХОВНОСТІ ШКОЛЯРІВ	118
Панченко І.В. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ	120
Панченко П.К. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА	123

Піскун В.О. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ПРЕСИ ДОНБАСУ ХХ століття	126
Подгорная С.В. ОТРАЖЕНИЕ РУССКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНЦЕПЦИИ ЖЕНСТВЕННОСТИ В РОМАНЕ М.А. ШОЛОХОВА «ТИХИЙ ДОН».....	130
Речкіна О.О. ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦЯ ЗА ТВОРАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	131
Романова О.В. ТРАДИЦІЙНІ Й ТРАНСФОРМОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ТВОРАХ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА.....	133
Рижкова А.С. ПРОБЛЕМА СПІВІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ ТА ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ В РОМАНІ ДЖ.ОРУЕЛЛА «1984»	135
Рубан А.А. РОЛЬ ЛЕГЕНДИ В ІДЕЙНОМ СОДЕРЖАННІ РОМАНА Ч. АЙТМАТОВА «КОГДА ПАДАЮТ ГОРЫ (ВЕЧНАЯ НЕВЕСТА)».....	136
Савченко Е.В. ИЗУЧЕНИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ГНЕЗДА В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	138
Сайгак Ю.П. РАБОТА НАД ОДНОРОДНЫМИ ЧЛЕНАМИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА ВНЕКЛАССНЫХ ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ	140
Сбітнєва І.М. П. КУЛІШ І “КУЛІШІВКА” У МОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ	143
Свистунова М.О. ЛЮДИНА І СВІТ У ПОВІСТІ П.ЗЮСКІНДА «ГОЛУБКА»	146
Сегін Л.В., Пушкова Ю.І. АНТРОПОНІМІЧНІ ПРІОРИТЕТИ МЕШКАНЦІВ М. ЄНАКІЄВА	147
Скосар О.С. ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ОПОВІДАННЯ ДЖ. ОЛДРІДЖА «ОСТАННІЙ ДЮЙМ»	149

Скрипник О.Л. НАЗВИ ПРОФЕСІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ТВОРЕННЯ ПРИЗВИЩ М. КРАМАТОРСЬКА	151
Сохацька Г.О. РЕЦЕПЦІЯ САТИРИКО-ГУМОРИСТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ	153
Стренюк Е.А. ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ЛИРО-ЭПИЧЕСКИХ ПОЭМ М.И. ЦВЕТАЕВОЙ	156
Терещенко В. В. ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ МОРФОЛОГИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	157
Тищенко К.А. ПРОБЛЕМА ХРОНОЛОГІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МОВНИХ ЯВИЩ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ А.Ю.КРИМСЬКОГО	159
Тищенко О.О. ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДАЛЬНЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ БУЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ	161
Фомінська Є.С. МІФ ТА РЕАЛЬНІСТЬ В РОМАНАХ Г.Г. МАРКЕСА «СТО РОКІВ САМОТНОСТІ» ТА Д.АПДАЙКА «КЕНТАВР»	163
Хилько И.А. ГРОТЕСК КАК ОСНОВА РЕАЛИСТИЧЕСКОЙ НОВИЗНЫ КОМЕДИИ Н.В. ГОГОЛЯ «РЕВИЗОР»	165
Чеботарева Т.А. СТИЛИЗАТОРСТВО КАК ОСНОВА ТВОРЧЕСТВА М. КУЗМИНА	166
Черненко Л.В. ВЫРАБОТКА РЕЧЕВЫХ УМЕНИЙ С ПОМОЩЬЮ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРК	168
Четверик Н.Н. К ВОПРОСУ О РАЗРАБОТКЕ УРОКОВ ПО ПУНКТУАЦИИ ДЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ	170
Чиж С.В. ПРИРОДА КОНФЛИКТА В ДРАМАТУРГИИ И.С. ТУРГЕНЕВА	173

Чистіліна О.М. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 5 КЛАСУ В ПРОЦЕСІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	174
Чипурова А.В. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИС- ТОСТІ НА ПРИКЛАДАХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ О.ДОВЖЕНКА.....	177
Швидка А.В. ГРАМАТИЧНИЙ СТАТУС ІНФІНТИВА.....	179
Швидка Н.В. СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНА ПРИРОДА КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ ДІЄСЛОВА.....	183
Швидкий С.М. ОБРЯД ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ЗАМОВЛЯННЯ ЗНАХАРІВ ПІВДЕННОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ.....	186
Шорец Т.А. ПСИХОПОЕТИКА И.С.ТУРГЕНЕВА-РОМАНИСТА (на матеріалі произведених 1850-х – початку 1860-х років).....	189
Шумова Є.Б. ВПЛИВ МІФОЛОГІЇ НА РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	190
Юрко А.В. ТВОРЧИСТЬ ПИСЬМЕННИКА-ЗЕМЛЯКА ПЕТРА РЄЗНІКОВА У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО РУХУ СЕРЕДИНИ ХХ століття.....	192
Ярмолова Т.В. РЕВОЛЮЦІЯ КАК ОЩУЩЕНИЕ В РОМАНЕ Б. ПИЛЬНЯКА «ГОЛЫЙ ГОД».....	194
Відомості про авторів.....	196

А. А. ШАХМАТОВ О ПРАВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

В своей реконструкции восточнославянской языковой истории А. А. Шахматов опирался на разработанную им концепцию правосточнославянского языка („общерусского праязыка”). Предлагаемая работа посвящена раскрытию **методологических основ** шахматовской концепции, построенной преимущественно на фонетическом материале. В результате проведенного анализа нами выделено три важнейших концептуальных положения. Это ориентация А. А. Шахматова на реконструкцию „промежуточных праязыков”, квалификация им как праязыковых наиболее архаических особенностей родственных языков, опора на исторический факт длительного проживания народов на одной территории.

1. А. А. Шахматов ориентировался на фортунаговскую теорию дивергентно-конвергентной эволюции языка (в ее основе лежит дивергентная схема „родословного древа” А. Шлейхера, дополненная моделированием конвергентных процессов для сравнительно поздних этапов языковой истории) и в ее рамках – на реконструкцию „промежуточных праязыков”, выделение которых в сравнительно-исторических исследованиях представлялось А. А. Шахматову неизбежным. Ученый был убежден, что строгое и точное применение сравнительно-исторического метода (возможное, по А. А. Шахматову, лишь в пределах дивергентно-конвергентной теории Ф. Ф. Фортунатова; к „волновой” теории А. А. Шахматов, как и Ф. Ф. Фортунатов, относился отрицательно) неминуемо приводит исследователя к признанию „промежуточных праязыков”: в частности, для балтийских и славянских языков – балто-славянского, для восточнославянских языков – „общерусского”, т. е. правосточнославянского. Закономерно, что некоторые языковеды первой трети XX в., отрицавшие научную и методическую целесообразность реконструкции правосточнославянского языка и возводившие каждый отдельно взятый славянский язык (в том числе русский, украинский и белорусский) непосредственно к праславянскому, были противниками теории „родословного древа” и приверженцами „волновой” теории (С. И. Смаль-Стоцкий, Е. К. Тимченко, П. А. Бузук, К. Т. Нимчинов и др.).

2. Ученый квалифицировал как праязыковые наиболее архаические особенности (древние инновации), объединяющие родственные языки и отличающие их от языков более дальнего родства. Не исключая возможности параллельного самостоятельного развития тех или иных

особенностей в родственных языках, А. А. Шахматов выдвигал в качестве критерия праязыкового происхождения наличие **комплекса** архаических языковых особенностей. Для восточнославянских языков это особенности „общерусского праязыка”, с одной стороны, выделенные А. А. Шахматовым вслед за его предшественниками (А. Х. Востоковым, И. И. Срезневским, П. А. Лавровским, А. А. Потебней, М. А. Колосовым, П. И. Житецким, А. И. Соболевским и др.), в частности деназализация носовых гласных, возникновение полногласия, переход начальных *je* и *ju* в *o* и *u* (рус. *осень*, *уха*), изменение сочетания *tj*, а также сочетаний *kt*, *gt* перед гласными переднего ряда в *č* (рус. *лечу* от *лететь*; *печь*, *беречь*), с другой стороны, фонетические законы и архетипы, реконструированные самим А. А. Шахматовым (лабиализация *ь*, переход праславянских „полумягких” и „полулабиализованных” согласных в мягкие и лабиализованные и другие явления, наиболее подробно описанные в „Очерке древнейшего периода истории русского языка”). Соответствующие рефлексы объединяют восточнославянские языки в противоположность южнославянским и западнославянским. Правда, некоторые из этих рефлексов встречаются в южно- и западнославянских языках. Так, звук *č* (из *tj*) представлен в словенском языке, а звуки *u*, *a* на месте носовых – в чешском. Но, поскольку эти языковые явления распространены в соответствующих языках в разрозненном виде, они, по А. А. Шахматову, свидетельствуют только о том, что некоторые фонетические изменения „общерусского праязыка” были подобны фонетическим изменениям других славянских языков. Они не могут служить основой для генетического сближения неблизкородственных языков, например украинского и сербского. С этих позиций А. А. Шахматов критиковал С. И. Смаль-Стоцкого и Т. Гартнера, генетически сближавших украинский язык с сербским.

3. А. А. Шахматов опирался на исторический факт длительного проживания предков носителей современных родственных языков на одной территории (в контексте шахматовского положения о тесной связи истории языка с историей народа). Для восточных славян это территория государства Киевская Русь. Общность территории А. А. Шахматов соотносил с тем комплексом фонетических и морфологических особенностей, которые реконструировались им и другими компаративистами для „общерусского праязыка”. Согласно А. А. Шахматову, реальность существования в прошлом восточнославянского языка доказывается тем, что „совокупности общих признаков соответствует исконное географическое соседство, жительство на одной территории, не разделенной какими-нибудь резкими границами”. Западнославянские языки, например, имеют значительно

меньше архаических особенностей, специфичных для данного ареала, чем восточнославянские; с другой стороны, западные славяне, по сравнению с восточными, никогда столь длительное время не проживали на сравнительно компактной общей территории и не имели общего государственного образования. То же справедливо по отношению к южнославянским языкам и южным славянам. Именно поэтому, на наш взгляд, А. А. Шахматов никогда не выделял общезападнославянского и общеевропейского **п्राязыков**, хотя и писал о западнославянской и южнославянской **эпохах**. Следует отметить, что фактор «географического соседства» может интерпретироваться и иначе: ареальная близость способствует интеграции языков и диалектов. Именно так объясняли наличие общих черт в украинском и русском языках С. И. Смаль-Стоцкий и Т. Гартнер. Поскольку, согласно этим ученым, имеющие ряд общих особенностей украинский и сербский языки не являются „соседями”, их общие черты объяснялись генетически, объявлялись исконными. Критикуя это положение, А. А. Шахматов указывал, что многие из общих „украинско-сербских” особенностей, выделенных С. И. Смаль-Стоцким и Т. Гарнером, имеют более сложную географию и сравнительно позднюю хронологию. Так, сохранение звонкости согласных в конце слова не является чертой, общей для украинского и сербского языков (в части украинских и сербских говоров здесь имеет место оглушение), и не может свидетельствовать об исконной близости этих языков, поскольку условия оглушения звонких возникли сравнительно поздно, после падения редуцированных гласных.

Абіх О.П.

УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТИЧНИЙ АВАНГАРДИЗМ ХХ ст.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Н.В.Лисенко-Ковальова**

Проблема порушена в статті є надзвичайно актуальною, оскільки питання про літературний авангард й ідейно-естетичну своєрідність авангардної поезії 80-90 рр. ХХст. виявляється недостатньо висвітленими, питання про його художню повноцінність або неповноцінність досі лишається дискусійним і потребує ґрунтовного дослідження. Слід наголосити, що не всі критики погоджуються з терміном «авангардизм». Так, наприклад, В. Моренець категорично стверджує: «Я наполягав би на єдиному визначенні напряму — «авангард», вважаючи існуючу різницю його дефініцій (постфутуризм, неоавангард) теоретично непродуктивною», а на думку Н. Анісімової, термін «неоавангард» має

право на існування, оскільки, по-перше, ним означені цілковито нові естетичні явища в українській поезії зазначеного періоду; по-друге, цим поняттям акцентується певна відмінність, окремішність виявів авангардизму в поезії 1920-х рр. і кінця ХХ ст..

Мета даного дослідження – простежити еволюцію розвитку, висвітлити сучасні вияви українського поетичного авангарду, виділити риси авангардної поезії.

На основі аналізу наукових джерел, досліджень з питань авангардизму доходимо висновку, що значний внесок у еволюції належить М.Семенку, В.Поліщуку, Д. Задонському, М.Епштейну, Г. Черниш, В. Пархоменку, В.Моренцю, Н.Білоцерківець.

Авангардизм у літературі — це явище, що виникає періодично як реакція на певні процеси в суспільстві та в самій літературі. Передумовою зародження літературного авангарду є кризові періоди розвитку мистецтва, яке застоюється, костеніє, тобто певний напрям або стиль вичерпують свої художньо-виражальні засоби й заважають розвитку літературного процесу в цілому, тому виникає нагальна потреба зруйнування попередніх естетичних систем, розчищення місця для зародження нових художніх явищ. Поетичний авангард ставить перед собою завдання — відмежуватися від старих, віджилих традицій і докорінно оновити поетику на всіх рівнях: проблемно-тематичному, мовностильовому, жанровому, формальному. Отже, авангардизму в літературі належить очищувальна роль. Поетика авангардизму надзвичайно різноманітна, спільним для всіх митців є прагнення до найсміливішого й найхимернішого експериментування. Молоді поети порушують усі раніше прийняті норми й щодо тем, і щодо стилю, і щодо мови, не визнаючи жодних канонів чи обмежень. Поезія зараз часто не має рими, розміру, пунктуації, поділу на окремі слова, речення. Спостерігається зумисне зміщення ієрархії стилів і цінностей, поетизація банальностей, свідомо руйнація стереотипів поетики. У творчості спостерігається змішання «високих» і «низьких» жанрів.

Отже, аналізуючи й оцінюючи поетичний авангард кінця ХХ ст., головне — усвідомити, що, по-перше, авангардна лірика завжди лишається в тому моменті історії, у якому на потребу оновлення літератури вона бурхливо розвивається; по-друге, створення постійних естетичних цінностей не є органічною функцією авангардизму, радше він «звільняє місце» для створення таких цінностей і, по-третє, авангардизм є феномен художньої культури, суть якого передусім у загостреному й напруженому вираженні процесів естетико-художнього перевороту.

**«АНТИГОНА» АНУЯ И «АНТИГОНА» СОФОКЛА:
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю.В. Ледняк

Обращения к античным сюжетам в XX веке довольно часты. Только на сюжет «Антигоны» написаны пьесы Б. Брехта (1948), словацкого драматурга Петера Карваша (1961); Любомиром Пипковым сочинена опера («Антигона - 43»), Р. Вольфнартом снят фильм («Берлинская Антигона»), в 1942 году Жаном Ануем создана пьеса «Антигона».

Как признался сам драматург, древнегреческий миф из «фиванского цикла», известный европейскому зрителю в первую очередь благодаря «Антигоне» Софокла, привлек внимание Ануя в то страшное время, когда Париж содрогался от фашистских барабанов, когда, казалось, мир погибал. И героиня трагедии, «маленькая Антигона», для целого поколения французов стала олицетворением героического Сопротивления.

Основания для сравнения дают, прежде всего, название и основная линия сюжета. Приближают пьесу к трагедии Софокла и основной список действующих лиц (имена и типажи), и попытки соблюсти античную форму: Пролог, Хор, вестники и убийство за сценой; знание сюжета зрителями.

В античном театре, как известно, в прологе излагалось исходное положение, шла речь о событиях, положенных в основу пьесы. Пролог в «Антигоне» Ануя – действующее лицо пьесы. Он напоминает публике XX столетия известный миф, повествует об исходной ситуации драмы, представляет основных персонажей. Так уже в самом начале пьесы начинает реализовываться знаменитая древняя метафора о мире-театре и людях-актерах.

Идея фатальности, непоправимости всего совершенного и того, что должно совершиться, - идея, которая проявляется в первый раз в словах Пролога, - проходит через всю пьесу, усиливаясь еще и точным повторением сюжета Софокла, вплоть до мелких деталей. Французский драматург сумел рассмотреть в наследии Софокла того вечного героя-бунтовщика, который ценой собственной гибели зажигает огонь непокорности и протеста.

«Драма идей» - столкновение главных персонажей, их мыслей, идейных положений – присуща как «Антигоне» Ануя, так и «Антигоне» Софокла. Сцена, которая описывает словесное соревнование Антигоны и Креона, составляет сердцевину пьесы. Эта борьба «мужчины» и

«жінщини», «старого» і «молодой», того, хто говорить «да», і той, хто говорить «нет».

Гемон у Ануя – найбільше близький к Антигоне герой, так як менше всього увлечен етим эгоистичным миром. Он делает выбор между миром Антигоны и миром Креона в пользу первого.

Исмена как в софокловской пьесе, так и в пьесе Ануя является противоположностью Антигоне. Но у Софокла она умирает вслед за Антигоной, а у Ануя она принадлежит к миру Креона: любит танцы, игры, кокетничать, она красавица, и смерть для нее абсурд.

Стражники – не менее яркие персонажи – машины этого мира. Им чужды любовь и сожаление. Главное для них – продвижение по службе и наградные (у Ануя), стремление доказать свою невиновность и беспрекословно выполнять свой долг (у Софокла).

Эвридика, жена Креона, в произведении Ануя вяжет на протяжении всей трагедии, что приближает пьесу к современности. Она добрая, любящая, полна достоинства, но не может быть соратницей мужа и умирает вслед за сыном.

Древнегреческий хор является одним из главных героев трагедии, принимает участие в событиях, комментирует их, что-то советует героям. Хор в пьесе Ануя выступает посредником между зрителями и персонажами пьесы. Он – нечто большее, он знает все – и что было, и что будет.

Ануя, в отличии от Софокла, не занимает конфликт неписанных, божественных законов, заставляющих Антигону похоронить Полиника, и государственных (человеческих) законов. Новое содержание образов «Антигоны» говорит о том, что для Ануя важнее проблема существования человека в мире.

Барабанова О.А.

УКРАЇНОЗНАВЧІ ДИСЦИПЛІНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ

Болонська угода не заперечує, а досвід інших європейських країн підтверджує необхідність врахування в національній системі освіти особливостей національної культури, менталітету, традицій. Крім того, для України надзвичайно важливо враховувати комплекс проблем, що виникли в духовно-гуманітарній сфері суспільства у зв'язку з його реформуванням. Вища освіта й уся система освіти України мають великі потенційні можливості щодо вирішення, врегулювання означених вище проблем.

Одним із найбільш актуальних завдань духовно-гуманітарного розвитку в сучасній Україні є, безумовно, підняття рівня духовно-національної культури українців, їх національно-патріотичної свідомості. Цей аспект надзвичайно важливий в умовах глобалізації, входження системи вищої освіти України в Болонський процес. Формування національно-патріотичної свідомості студентської молоді визначає одну з головних ліній захисту національних інтересів. Суть справи полягає в тому, що без національно свідомого, патріотично налаштованого фахівця неможливо не лише підняти, але й зберегти державу. Аналіз реального стану національно-патріотичної свідомості української молоді засвідчує її невисокий рівень, що виявляється, зокрема, в таких явищах, як нігілістичне ставлення до української мови, культури та традицій свого народу, меркантилізм, виїзд за кордон без повернення на Батьківщину тощо. Такий стан молоді, зокрема студентства, виникає в системі формування національної самосвідомості українців, громадянської свідомості усього населення України. Надто затягується процес згуртування українців як свідомої нації, що є неможливим без знання своєї історії, культури, мови. Особливо небезпечним для українського відродження є зросійщення українського населення.

Вся система вищої освіти зобов'язана слугувати формуванню національно-патріотичної свідомості студентів. Особливе значення має наповнення всіх навчальних дисциплін українознавчим змістом. Українознавство має пронизувати, бути присутнім в підручниках, посібниках для учнів, студентів, а також забезпечити, таким чином, подолання відчуження української науки, освіти, системи виховання від українського національного життя, від конкретної людини. Українознавство, в найбільш широкому розумінні цього поняття, – це дійсно філософія, методологія суспільного розвитку, державотворення, системи освіти, виховання українського народу. І для обґрунтування цього не потрібно надзвичайних доказів. Головним аргументом є те, що без знання та усвідомлення історії, культури, духовності українців неможлива побудова України як дійсно шанованої у світі незалежної держави. Як відомо, сьогодні українознавство, як в цілому і Україна, переживають нелегкі часи свого розвитку та сприйняття. І тут не слід ідеалізувати обставини.

У багатьох країнах світу в навчальних закладах уже давно вивчаються дисципліни про свій рідний край, історію, культуру свого народу. В умовах певної духовно-гуманітарної роз'єднаності українського суспільства українознавство як навчальна дисципліна, як філософія мислення та суспільного розвитку особливо потрібне молоді та й усім громадянам України. А тому введення українознавчих дисциплін для всіх

факультетів вищих навчальних закладів України є нагальною потребою. В умовах Болонського процесу з метою усунення проблем духовно-гуманітарного характеру потрібно не допустити в системі вищої освіти зменшення кількості та якості й інших гуманітарних дисциплін.

Важливу роль в умовах глобалізації, реалізації завдань Болонської угоди, в проблемах захисту національних інтересів Української держави відіграє національно-патріотичне виховання студентської молоді, зокрема підвищення виховної ролі гуманітарних, передусім українознавчих дисциплін в системі вищої освіти України. У системі освіти важливу роль у забезпеченні необхідної аксіологічної спрямованості духовно-гуманітарної складової навчально-виховного процесу відіграє патріотичний чинник. Світовий та вітчизняний досвід переконливо засвідчує, що в державній, освітянській діяльності потрібно виходити з визнання пріоритету, вищої цінності національних інтересів. Насамперед, національна самосвідомість, духовно-культурна єдність нації, народу забезпечують згуртованість всього суспільства та його прогрес. Система освіти має ґрунтуватись, передусім, на визнанні пріоритету таких духовних цінностей, як національна самосвідомість, патріотизм, гуманізм, толерантність тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валецький О., Ішмуратов А. Політичний конфлікт у сучасній Україні: культурні виміри, структура, принципи аналізу. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 1997. – 150 с.
2. Кононенко П. Українознавство – наука самопізнання українського народу // Українознавство. – К.: НДІУ, 2002. – № 1–2. – С. 22–29.
3. Касьян В. Сучасний стан філософської освіти: проблеми, перспективи // Філософські проблеми гуманітарних наук. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – №10–11. – С.139–143.
4. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи // Збірн. наук. праць. – Вип.3: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції “Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи”. – К.: ВЦ “Київський університет”, 2000. – 510 с.

Бараненко К.О.

ТЕМА БОГА У ТВОРЧОСТІ Р.М. РІЛЬКЕ І В. СТУСА

Науковий керівник – ст. викладач В.С. Щербатюк

Бог – не лише вічний літературний образ – це, по суті, сама вічність, що з давніх-давен і по сьогоднішній день наповнює життя доброю і світлою високістю, одухотворює наше буття. Творчість В. Стуса (1938 –

1985) і Р.М. Рільке (1875 – 1926) осяяна вірою, якою повняться душа і серце кожного свідомого християнина.

Злиття ліричного героя з Богом – один з провідних мотивів поезії Р.М. Рільке і В. Стуса. У австрійського поета тема Бога представлена в збірці „Книга годин” („Часослов”). Обидва митці вбачають власний сенс у здійсненні Божих намірів. Читаємо у Р.М. Рільке: „Я, Боже, – гордый город Твой. // Ты стоязык в моем глаголе” („Вот мой поденный труд”). Поет усвідомлює себе, як однодумець Господа, виконавець його волі: „И Бог велит мне – Будь Мне зодчий! // Я царь времен. Тебе же я // лишь Сомыслитель твой, охочий // до иноческого житья” („И Бог велит писать мне кровью”).

Через свою любов до правди і справедливості В. Стус опиняється в середовищі грішників, які вчиняють злочини проти людства і проти Бога: „Між клятих паливод, іуд і христів // прожив я сімнадцять без малого днів. // О світе підніжків, убивць і костюг, // злодіїв, напасників і волоцюг... // Той тужить і плаче, а той бубонить, // і кожен із них Господа – Бога гнівить („Між клятих паливод, іуд і христів”). Закінчення життя для поета – єдиний шлях втечі з цього пекла на землі. В. Стус просить смерті у Бога, бо тільки останньому дане право вирішувати долю людини: „За що мене, Отче, караєш життям... // пошли мені смерть – і тобі я воздам... // Наблизь мене, Боже, і в смерті угорни, // пірну я у тебе, ти в мене пірни”. Кожне випробовування поет сприймає як іспит, який йому посилає Бог. На свої заклики до Всевишнього він чує таку відповідь: „Це спит. Я спитом вивіряю”. В. Стус не хоче жити у світі тортур, але мужньо і терпляче зносить усі труднощі: „Життя – то кара. Кара – благостиня. // А ми – коткі, мов валуни віків” („Пахтять кульбаби золоті меди”).

До В. Стуса приходять розчарування в оточуючому світі, який, за його словами, поринув у прірву, все заповонила марнота, а людське існування – ні що інше, як „суета сует і мана”. Виходячи з цього, В. Стус потерпає від всепоглинаючої самотності й шукає порятунку від неї в Бога, тоді як, на думку Р.М. Рільке, віруюча людина остереігається показати перед іншими те, що Всевишній подарував їй прозріння і вічну віру, тому тікає від світу за власним бажанням: „Кто чувствует Тебя, в том нет гордыни // И в страхе за тебя, тоскуя, он // бежит чужих, чтоб Ты незрим был ныне” („Ты древле явлен в милостях всегда...”).

У поезії В. Стуса поширене звернення до Бога „Отче наш”, а форма спілкування з останнім у деяких віршах майже нічим не відрізняється від традиційної молитви: „Даждь нам, Боже, десь! Не треба завтра – // даждь нам десь, мій Боже. Даждь нам десь!”

У Р.М. Рільке знаходимо звичайне монологічне звернення до Бога або діалог небесного Отця з поетом. Останній не усвідомлює себе без віри,

більше того, він заперечує життя до моменту власного прозріння. Р.М. Рільке підносить образ Бога, говорить про його над усесвітню велич: „Ты так велик, что стоит мне с Тобой // стать рядом, как меня не станет боле // Такой Ты мрак, что меркнет в жалкой доле // у грани мрака мой светец слепой”.

Якщо у В. Стуса образ Бога сприймається архетипно, то Р.М. Рільке ще й подає опис його зовнішності: темний, закоптілий старець, що порівнюється з ковалем, який стоїть біля ковадла і без кінця теше меч. Такий варіант у австрійського поета є, на нашу думку, символічним, і його можна тлумачити як спостереження Бога за людськими діяннями. Письменник проголошує божественне начало у мистецтві: поети живуть лише Богом і у співзвуччях відкривають його образ, живописці творять з метою увічнення Божого творіння, адже все прагне до вічного життя.

Варто відзначити, що в поезії В. Стуса Богові істинному, священному, який дає порятунок і зцілює душу, протиставляється Пан – Бог – володар темного світу, себто світу чвар і ненависті: „В краю потворнім є потворний бог – // почвар володар і владика люті // скаженої...” („Немає Господа на цій землі”). Перша частина назви Пан – Бог, напевне, має міфологічне знаходження. Відповідно до світогляду стародавніх греків паном називалося потворне хтивне божество, яке проживало у лісах і відрізнялося своєю легковажністю й прихильністю до веселощів і розпусти. Недивно, що В. Стус обрав таке означення для бога, що керує світом зла.

Для українського письменника, зважаючи на його життєву трагедію, Паном – Богом може бути й той, хто керував тоталітарною системою. В іншому ж вірші В. Стус називає Бога паном у позитивному смислі, як свого господаря, владика („Були мої моління всеу”).

У Р.М. Рільке Бог певною мірою недосяжний, його можна відчутти й зрозуміти лише занурившись у самотність, у відриві від усього світу. На думку поета, Бог ще не повідав світові про свою останню сутність; кожен по-своєму сприймає Бога, тому що кожен в силу власних зусиль і бажань може осягнути й зрозуміти Божу велич: „Ты – сущность всех вещей, их окоём. // Про суть свою последнюю молчишь. // Иным всегда иначе предстоишь: // землю – судну, суше – кораблем” („Грядущий, всходишь к Вечности на твердь”).

В. Стус сподівається на перемогу й утвердження Божої волі, а відтак – і на перемогу добра й справедливості, які є кінцевою метою прагнень Всевишнього. Р.М. Рільке вірить у той час, коли Бог буде всіма звеличений, і віра кожної людини стане її найдостойнішою моральною окрасою.

Отже, тема Бога посідає значне місце у творчості Р.М. Рільке і

В. Стуса та розкривається в зображенні духовного (і, можна сказати, тілесного) злиття людини з Богом. Рабське поклоніння Господу у Р.М. Рільке є найдорожчим привілеєм, а людське життя повністю підпорядковується його волі. Смерть для ліричного героя в поезіях сприймається не як кінець існування, а як початок нового життя в мирі із Всевишнім, земний світ цінується настільки, наскільки він здатний розповсюдити та прославити святе вчення та віру.

Беликова Л.В.

К ВОПРОСУ О КОЛИЧЕСТВЕННОМ СОСТАВЕ НЕСКЛОНЯЕМЫХ ИНОЯЗЫЧНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Научный руководитель – старший преподаватель Б.И. Маторин

Несклоняемыми называются имена существительные, лишённые форм словоизменения:

а) иноязычные по происхождению имена существительные (собственные и нарицательные), оканчивающиеся на **е, э, и, о, у, а** (*кофе, алоэ, такси, Осло, Шоу, Дюма*);

б) иноязычные по происхождению наименования лиц женского пола (собственные и нарицательные), оканчивающиеся на согласный (*мадам, Кармен*);

в) украинские фамилии на **-ко** (*Шевченко*);

г) русские фамилии на **-аго (-яго), -ово, -ых, -их** (*Дубяго, Дурново, Долгих*);

д) русские фамилии на согласный, обозначающие лиц женского пола (*Галина Семикоз*);

е) буквенные (реже звуковые) аббревиатуры и сложносокращённые слова на гласный (*МГУ, сельпо*).

Каково же число несклоняемых иноязычных имен существительных в современном русском языке?

Подсчет и систематизация таких слов затруднены по нескольким причинам: во-первых, это отсутствие данных о точном количественном репертуаре лексического состава русского языка; во-вторых, практическая невозможность подсчета таких слов в разных стилях и жанрах. Такая работа еще предстоит лингвистам.

Мы сосредоточимся на анализе иноязычных неизменяемых слов в общелитературном употреблении; языковой базой исследования послужил «Большой толковый словарь русского языка» (СПб., 1998; далее – БТС).

Выбор такого источника интересен как с точки зрения объема словника (примерно 130000 слов; это один из наиболее полных словников, отражающих состояние современного русского языка), так и с позиций функционально-стилистической.

По нашим подсчетам, в БТС содержатся около 500 несклоняемых иноязычных имен существительных в номинативной функции (отметим, что встречаются и другие показатели).

Большое число слов пришло в русский из английского, французского и немецкого языков, а также из греческого и латинского. Заимствуются чаще всего имена существительные (подавляющее количество) и прилагательные.

Большинство слов заимствовано из французского языка, например: *ампула, арго, биде, бистро, буржуа, варьете, галифе, декольте, депо* и др.

Из итальянского пришли следующие несклоняемые существительные: *адажио, барокко, гетто, домино, казино, либретто, мафиози (мафиозо), маэстро, пианино* и др.

Английский язык занимает только третье место среди языков-источников несклоняемых заимствованных существительных: *бикини, виски, денди, диско, интервью, кенгуру, киви, леди, медиа, ноу-хау, пенальти, ралли, рефери, такси, хобби, шоу* и др.

Значительно меньше количество интересующих нас слов из других языков (иногда через языки-посредники): а) испанский язык (*болеро, идальго, какао, колибри, пончо, ранчо, сомбреро, танго, торнадо, фламенко* и др.); б) латинский язык (*алиби, альма-матер, видео, либидо, макси, мини, перпетуум-мобиле, ретро* и др.); в) японский язык (*айкидо, джиу-джитсу, дзюдо, иваси, камикадзе, карате, кимоно, харакири, цунами* и др.); г) немецкий язык (*какаду, кино, китч, профи, фото, фрау* и др.); д) греческий язык (*алоэ, динамо, стерео* и др.); е) грузинский язык (*ркакители, саперави, сациви, сулугуни = сулгуни, ткемали* и др.); ж) китайский язык (*дао, кунг-фу = кунгфу, тайцзицюань, у-шу = ушу, чау-чау*); з) португальский язык (*авокадо, аутодафе, макао, фламинго, эму*); и) арабский язык (*кади, марабу, медресе, мумиё, рубай*).

Итак, в представленных группах языков отчетливо видны фавориты: французский, итальянский и английский языки.

Из многих языков русский заимствовал только по 2–3 существительных или даже по одному (обычно этнические самоназвания): из сомали, хинди, монгольского, пушту, зулу и других языков.

Повторим, что эти статистические данные отражают презентацию несклоняемых заимствований субстантивов в БТС.

ВОСПОМИНАНИЯ О ДЕТСТВЕ В РУССКОЙ ПИСЬМЕННОЙ ТРАДИЦИИ

Человек взрослеет, но детская душа его живет в нем; ничто не умирает в человеке, пока он жив. Мое прежнее «я», еще вчера такое живое и пылкое, таясь, живет во мне и сегодня, и стоит мне отрешиться от злобы дня, как оно всплывает на поверхность, - констатировал Хосе Ортега-и-Гассет.

Сведения о проблемах ребенка, его воспитании и обучении мы черпаем из сочинений педагогического характера, основанных на разных взглядах и мнениях. Однако необходимо отметить, что реальное детство в ту или иную эпоху состоит из множества различных судеб и далеко не равнозначно тому, о чем говорят педагогические трактаты. Чтобы приблизиться к знанию о детстве не только в академических, но и бытовых проявлениях, увидеть его в живых и ярких красках, необходимо обращение к другим источникам, которыми являются мемуары. Ценность этих материалов о детстве в их документальности. Они неопровержимо свидетельствуют: вот что остается в памяти навсегда, вот что воскрешается в ней и через полвека, и спустя семьдесят лет! И это воскрешаемое есть сущностное, оно важно, сладостно или мучительно, но оно живо в человеке, прошло с ним весь его путь, сопровождает его и сегодня.

Воспоминания как литературный жанр в гораздо большей степени, чем научные исследования, передают дух и аромат времени, и происходит это через субъективное восприятие автора.

Тема детства появилась в русской письменной традиции лишь в XVIII в. Она возникла в рамках нового литературного жанра воспоминаний о своей жизни. Детство оказалось в фокусе внимания лишь тех, кто решился писать о самом себе, активизированная автобиографическая память уводила их вглубь, к годам детства.

Но существовал и другой тип авторов, которые придерживались нарративного повествования, рассказывали в нем о себе, отмечая незначительные с исторической точки зрения, но значимые для самого автора события жизни.

Но должно было пройти целых полстолетия, прежде чем воспоминания о детстве успешно утвердили себя в качестве самостоятельного, самоосознанного литературного жанра.

В XIX в. ценность воспоминаний о детстве видится в их вкладе в становление адекватного самосознания. В XIX-XX вв. для всех видов и

типов воспоминаний становится обычным включение в них разделов о детских годах. В них появляются размышления о значимости детства для самого автора, а вместе с ними во многих мемуарах помещается и вступительная к эпохе детства часть.

Как правило, мемуары пишутся на склоне лет. Авторы их преследуют разные цели: оправдаться, выявить значимость собственной жизни и своей личности, преподнести свою жизнь как образец или урок для потомков, запечатлеть важные события и интересных людей, встретившихся в жизни; уйти в милое, далекое прошлое от безрадостной старости, на время вернуться в «утраченный рай» детства; осмыслить итог своей жизни, закономерности своей судьбы, самого себя.

Таким образом, это история самого себя, своей души, своей деятельности и в то же время и свидетельство культурных образцов той или иной эпохи, памятник литературного жанра, документ своего времени.

Берест Ю.В.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ПАРОНИМЫ НА СТРАНИЦАХ ВУЗОВСКИХ УЧЕБНИКОВ

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент Н.М. Маторина

Вузовские программы по курсу «Современный русский литературный язык» требуют обязательного теоретического освещения тематического блока языкового материала «Явление паронимии в русской лексике». А какое отражение названный теоретический материал находит в вузовских учебниках по языку?

Анализ вузовских учебников показал следующее:

1. Ряд учебников не содержит никаких сведений о паронимах, в том числе такие фундаментальные работы по лексикологии, как «Лексика русского языка» А.В. Калинина, «Лексика современного русского языка» М.И. Фоминой; не упоминается о явлении паронимии в ряде общих вузовских учебников русского языка;

2. Многие современные вузовские учебники содержат характеристику лексических паронимов, хотя, как правило, достаточно краткую.

В учебнике «Современный русский литературный язык» под редакцией Н.М. Шанского паронимы не выделяются в самостоятельный параграф, а рассматриваются в § 7 «Омонимия и ее отношение к лексической системе». В конце параграфа говорится о том, что к омонимам очень близки паронимы. «Это слова, имеющие различное

значение, но очень близкие по звучанию и написанию: *отчество – отчество, подержать – поддержать...*». Приводятся примеры неправильного употребления паронимов в речи.

Не выделяются паронимы в самостоятельный параграф, а рассматриваются в параграфе «Омонимы» также в учебнике Г.П. Ижакевич и В.И. Кононенко «Русский язык»: «От омонимов отличаются паронимы – слова, имеющие сходство в морфологическом составе и в звучании, но различающиеся по значению. Это однокоренные слова, структурное сходство которых обуславливает определенную смысловую соотносительность, например: *экономический – экономный – экономичный...*». Далее очень кратко говорится о явлении паронимии и об использовании омонимов, паронимов и паронимии в поэзии, в народном творчестве, в пословицах, в поговорках, в каламбурах и т.д.

Авторы «Современного русского языка» (в 3-х частях) информацию о паронимах дают в объеме всего одного небольшого абзаца: «Паронимы – слова с разным написанием, имеющие очень близкое, но все же не тождественное произношение (*серы – сэры, раут – раунд, парад – парят...*)».

В учебнике «Русский язык» под редакцией Л.Ю. Максимова явление лексической паронимии рассматривается в самостоятельном § 62 «Паронимы», хотя и очень небольшом по объему. Авторы понимают под паронимами «слова, близкие по звучанию и строению, но имеющие разный смысл», приводят примеры паронимов, в том числе и их ошибочного употребления в речи.

Интересен подход Н.М. Шанского, представленный в его книге «Лексикология современного русского языка». В разделе «Слово в лексической системе русского языка» выделяются § 2 «Слово как основная единица русского языка», § 3 «Основные типы лексических значений русских слов», § 4 «Омонимы», § 5 «Синонимы», § 6 «Варианты слова», § 7 «Антонимы», § 8 «Контекстуальные синонимы и антонимы»; в этом разделе мы не нашли совершенно никакого упоминания ни о паронимии, ни о паронимах. И только в разделе «Важнейшие словари русского языка» находим § 89 «Словари паронимов», в котором упоминаются словарь-справочник «Трудные случаи употребления однокоренных слов русского языка» Ю.А. Бельчикова и М.С. Панюшевой (М., 1968) и «Словарь паронимов русского языка» Н.П. Колесникова (Тбилиси, 1971). Здесь же приводится понимание явления паронимии авторами указанных словарей, даются образцы словарных статей; о понимании Н.М. Шанским явления паронимии и сущности паронимов речи не идет!;

3. Лишь немногие учебники дают более или менее обстоятельную характеристику паронимии и паронимам.

Широко освещен данный теоретический материал в «общем»

учебнике «Современный русский язык» Д.Э. Розенталя, И.Б. Голуб, М.А. Теленковой [47]. Авторы раскрывают сущность понятия *паронимы*, называют семантические и словообразовательные особенности паронимов, характеризуют отношения паронимы – омонимы, паронимы – синонимы, паронимы – антонимы в русской лексике, останавливаются на вопросе использования паронимов в речи; далее предлагаются вопросы для самопроверки и практические упражнения.

В разделе «Лексикография», в § 59 «Словари синонимов, антонимов, омонимов, паронимов и словари новых слов», перечисляются все имеющиеся на момент выхода учебника словари паронимов русского языка.

Ф.К. Гужва и А.Н. Иванова под паронимами понимают «слова с разным значением и написанием», имеющие «сходное, но все же не одинаковое произношение»; указывают основные признаки паронимов; касаются причин непреднамеренного смешения паронимов в речи, порождающих речевые ошибки; называют основные словари паронимов русского языка; раскрывают сущность паронимии как стилистической фигуры.

В этом же учебнике в практической части «Упражнения» теоретические знания закрепляются на материале 7 упражнений.

Обстоятельный анализ явления паронимии в русской лексике находим в работе М.И. Фоминой «Современный русский язык. Лексикология» (выше отмечалось, что в первом издании книги этой информации еще нет). Автор раскрывает сущность понятия *паронимы*, рассматривает причины смешения паронимичных слов, анализирует стилистические функции слов-паронимов, характеризует специальные словари русских паронимов. Закрепить теоретический материал предлагается на материале 10 упражнений с разнообразными заданиями.

4. О вузовских учебниках украинского языка можно сказать то же самое:

- одни из них вообще не упоминают паронимы как одну из форм организации лексического материала;
- другие содержат очень краткие упоминания о паронимах;
- лишь очень немногие включают более или менее обстоятельный анализ этого языкового явления.

В учебнике «Сучасна українська літературна мова» Н.Г. Шкурятной и С.В. Шевчук в § 23 «Омоніми. Пароніми» отмечается следующее: «близькі до омонімів, але не тотожні з ними пароніми... - різні за значенням, подібні формою і звучанням слова, напр.: *компанія* (товариство) – *кампанія* (сукупність заходів), *адресат* (той, кому адресується) – *адресант* (той, хто адресує), *інтелігентний* (розумово розвинутий, освічений, культурний) – *інтелігентський* (властивий

інтелігентові)...». Далее речь идет об основных особенностях паронимов, способах их образования, употреблении в речи. Теоретические сведения закрепляются в практической части при выполнении трех упражнений.

5. Аналогичную картину наблюдаем и в сборниках упражнений:

а) в ряде сборников вообще нет заданий, основанных на знании явления лексической паронимии;

б) в других сборниках заданий немного, и содержатся они, как правило, в параграфах об омонимах, реже – в параграфе «Паронимы». Так, в «Сборнике тренировочно-контрольных упражнений...» содержится всего одно упражнение по данному языковому явлению;

в) только немногие сборники предлагают достаточное количество упражнений для практического усвоения явления лексической паронимии.

Итак, вузовские учебники как русского, так и украинского языков, вузовские сборники тренировочных упражнений чаще либо не содержат никаких сведений о паронимии и паронимах, либо содержат незначительную по объему информацию; и лишь немногие учебники включают обстоятельный анализ этого языкового явления.

Берестовая Ю.В.

О.УАЙЛЬД И ПРЕРАФАЭЛИТЫ

Научный руководитель – канд. пед. наук, доцент О.Л. Беличенко

Одной из характерных особенностей искусства последней четверти 19-го века было стремление замкнуться в своем собственном мире – мире искусства, в котором реальная жизнь представляла преображенной и лишенной серого будничного налета. Искусство не желало более следовать за жизнью, той современной жизнью, правила которой устанавливали буржуа; оно предъявляло ей свои требования и претензии. И Оскар Уайльд уверенно заявлял, что не действительность влияет на искусство, а наоборот: реальность лишь копирует то, что создала фантазия художника. Эта тенденция в искусстве, постепенно развиваясь, достигла кульминации в творчестве поздних прерафаэлитов. Но Уайльд был не первым, кто высказал подобные идеи, у него были предшественники – прежде всего его учителя Д.Рёскин и У.Пейтер.

Творчество поэтов и художников «Прерафаэлитского братства», последователем которого был О.Уайльд, связано с явлением «средневекового возрождения» – возникновением интереса к средневековой культуре в Англии периода правления королевы Виктории (1837-1901). Сторонники «средневекового возрождения» были озабочены тем, что расцвет промышленного производства и естественных наук, торжество

утилитаристської доктрини повлекли за собою втрату цілостності особистості, моральних ідеалів і духовних цінностей, раціоналізм, практицизм свідання, настроєння егоїзму і скепсису. «Чоловека поразив духовний параліч, – писав Карлейль в «Лекції о героях». – Богоподібна Вселенна стала мертвою механічною паровою машиною. Вульгарний механічний утилітаризм стає новою вірою». Ідеал вибачився в Середньовіччя, представляв епоху, коли людина знаходилася в гармонічному єдинстві з Вселенною і відчував себе органічною частиною єдиної соціальної структури.

«Прерафаелітське братство» було викликане до життя бунтом молодих художників, учеників Королівської академії проти панування класицизму в живописі Система викладання в Королівській академії була заснована на естетиці Рейнольдса. Рейнольдс вважав, що метою мистецтва є втілення ідеалу краси, і тому художники повинні відмовитися від наслідування природі, занадто неотшлифованою і грубою, щоб служити предметом зображення.

Ідеї прерафаелітів пізніше будуть підхоплені і розвинуті іншими художниками, будуть використані в літературі. Всім цим англійське суспільство частково вже було підготовлено до сприйняття творчості О.Уайльда. Література не хотіла більше слідувати за життям, тою сучасною життям, правилами якої встановлювали буржуа, вона пред'являла їй свої вимоги. О.Уайльд впевнено заявляв, що не дійсність впливає на мистецтво, а навпаки: реальність лише копіює те, що створила фантазія художника.

В історію світової літератури Уайльд увійшов як представник естетизму – своєрідного філософсько-естетичного напрямку кінця ХІХ століття. Істини естетизму беруть початок в «Прерафаелітському братстві», яке своїм ідеалом обирає культуру середньовіччя. Сам Уайльд був продовжателем Дж.Ріскіна і У.Пейтера, від яких прийшло обожествлення Краси в мистецтві і в житті, нове епікурейство – відхід від проблем буття в світ власних витончених почуттів.

Билозор Е.М.

СИСТЕМА УПРАЖНЕНЬ ПО ВИВЧЕННЮ СЛОВОСОЧЕТАНЬ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Н.М. Маторина

Для організації навчального процесу при вивченні синтаксису важливе значення мають відбираємі викладачем методи навчання. При цьому вчителю необхідно знати не тільки методи навчання, але й

условия их применения с тем, чтобы для учебного процесса выбирать минимум методов, с помощью которых эффективно решить поставленную на уроке проблему.

В целях повышения эффективности учебного процесса при обучении русскому языку в национальной школе, усиления практической направленности и коммуникативности уроков русского языка целесообразно использовать, с одной стороны, такие познавательные методы, как проблемно-поисковый и объяснительный (метод сообщения готовых знаний), а с другой – методы речевой практики (речевая имитация), оперативно-тренировочный метод, различающий упражнения аналитические, конструктивные и трансформационные, коммуникативный метод продуцирования речи, который выражается в построении предложений по моделям, в организации ответов на вопросы, в конструировании вопросов, в написании аннотации, рецензии, изложений, сочинений и т.п.

Изучение строения и грамматического значения словосочетаний базируется на знании частей речи и, в частности, их грамматических (категориальных) значений. С повторения этих значений нужно переходить к объяснению нового материала.

Учащимся следует уметь вводить слова в нужной форме в состав предложения и выделять в предложении то слово (или слова), с которым данное слово непосредственно связано грамматически и по смыслу. Умение найти главное слово (или слова) и знание способов подчинительной связи поможет учащимся избежать ошибок в согласовании и управлении зависимых слов. Школьник должен уметь практически определять слова, связанные разными способами подчинительной связи.

Учащиеся легче усваивают способы связи слов (согласование, управление, примыкание) на примерах изолированных словосочетаний – ведь эти способы надо знать для того, чтобы уметь правильно связывать слова в предложении, видеть связи не только между словами, стоящими рядом, но и между словами, удаленными друг от друга.

На уроках по словосочетанию не следует брать для анализа усложненные предложения с большим количеством словосочетаний, с перекрещивающимися зависимостями. Однако учащиеся должны учиться правильно связывать и отдаленные слова в усложненных предложениях. На этом этапе обучения полезны (экономны по затрате времени) задания на подбор зависимых слов к главным словам и наоборот. Можно взять для этой работы следующие предложения: *Буратино не хотел смотреть на запускающих бумажный змей мальчишек* (А.Толстой); *Туча, нависшая над высокими вершинами тополей, уже сыпала дождиком* (Короленко).

После записи этих предложений нужно подчеркнуть грамматические основы и поставить следующие вопросы:

1. От каких слов зависят причастия в этих предложениях?
2. Какая связь между причастием и существительным?
3. Какое слово управляет словами *бумажный змей* и др.?

Этим же целям служат и следующие задания:

1. Составьте словосочетания из слов *идти* и *лес* с предлогами и без предлогов. (*Идти лесом, идти в лес, идти через лес, идти к лесу, идти через леса...*).

Сделайте синтаксический разбор этих словосочетаний, обратите внимание на различия в значениях при общем грамматическом значении «действие и место действия». Чем создается различие в значениях?

2. а) Составьте и запишите словосочетания со связью управление и примыкание со следующими словами: *касаться, коснуться, прикасаться; предполагать, располагать, расположить; излагать, изложить; брать, выбирать; блистать, блестеть; протереть, протирать; отпереть, отпирать; примерить, примирить*. Обозначьте корни и суффиксы в этих словах;

б) Запишите словосочетания и обозначьте падеж зависимых слов: *презирать опасность, пренебрегать опасностью, пренебрежение к опасности; любить литературу, любовь к литературе; восхищаться отвагой, преклоняться перед отвагой; огорчаться ее неудачами, радоваться ее удачам; робеть перед необходимостью, страшиться необходимости; поехать в Крым и на Кавказ* (обратите внимание на предлоги: *пойти в школу и на завод; идти из школы* (не «со школы») *и с завода; указать на значение, коснуться значения*);

в) Составьте словосочетания, ответив на вопросы: *одобрять что? кого?; утверждать что?; убеждать в чем? кого?; сосредоточивать внимание на чем?; базируется на чем? аргументирует что? чем?; подтверждает что? чем?; сообщать что? о чем?*

3. Запишите и запомните: *играть роль, но иметь значение; иметь в виду то, что..., указать на то, что..., отметить то, что..., уверять в том, что..., остановиться на том, что..., говорить о том, что....*

Составьте с этими сочетаниями предложения.

4. Выделите словосочетания и сочетания слов в предложениях. Определите тип связи.

- 1) *Все блага и радости создаются трудом* (В.А. Сухомлинский).
- 2) *Человек славится трудом.*
- 3) *Украшайте родную землю цветами, деревьями, садами.*
- 4) *Народная дружба и братство дороже богатства.*
- 5) *Правда светлее солнца.*
- 6) *Дело мастера боится.*
- 7) *Доброе слово железные ворота отперет.*

В осуществлении взаимосвязей при параллельном преподавании украинского и русского языков важная роль принадлежит переводу, который используют как средство толкования значения слов и как средство сопоставления различных явлений русского языка с соответствующими явлениями украинского языка.

5. Из текстов выпишите в три столбика словосочетания с согласованием, управлением и примыканием. Сопоставьте русские и украинские словосочетания. Отметьте сходство и различия.

В заключение скажу следующее: решающим в писательской работе является всё-таки не материал, не техника, а культура собственной личности писателя. Только повышение этой культуры может привести к повышению качества писательской продукции... не может быть хорошего прозаика, если человек не знает на память лучших наших поэтов, если он не слышит, как звучит слово, как чередуются в нём звуки.

(А. Макаренко)

Не залишай друга в біді, поділяй з ним не тільки радощі, але й прикрощі. Людина залишається непереможною у найважчих умовах головним чином тому, що вона відчуває плече соратника. Умій жити так, щоб уже в отрочстві й ранній юності пізнавати щастя одностудства, щастя стійкості й непохитності в єдиному строю із своїми друзями. Умій жити так, щоб у тебе з другом була єдність духу, ідеалів. Дружба лише тоді могутня й облагороджувача, коли вона є маленьким паростком ідеалу, з якого виростає велика поросль життєвих, ясно усвідомлених прагнень.

(По В. Сухомлинському.)

6. Сопоставьте словосочетания на русском и украинском языках. Чем они различаются? Определите тип связи.

1) *Выехать из города – виїхати з міста; экскурсия в музей – екскурсія в музей; широкий в плечах – широкий у плечах.*

2) *Извинить товарища – вибачити товаришеві; благодарить её – дякувати їй; ждать подругу – чекати на подругу; плавание по морям – плавання по морях; разъехаться по дорогам – роз'їхатися по дорогах; обучать языку – навчати мови.*

3) *Приплыть к берегу – приплисти до берега; любовь к Родине – любов до Вітчизни; смеяться над собой – сміятися з себе.*

4) *Болезнь гриппом – хворіти на грип; сильнее брата – сильніший за брата; ждать его – чекати на нього; плакать обо мне – плакати за мною.*

7. Переведите на русский язык, отметьте сходство и различия в построении словосочетаний. Определите тип связи.

Мокрий від дощу, необхідний для нас, дорогий без оздоби, кращий з футболістів, сильніший з команди, відомий серед вчених, здатний до

науки, жалісний до дітей, охочий до розмови, подібний до нього, схожий на мене, готовий до роботи, сміливіший від брата.

8. Составьте словосочетания, подобрав к каждому данному существительному зависимое слово в родительном падеже, переведите на украинский язык.

Дом, книга, пальто, портфель, приказ, выступление, гнездо, сад.

9. Составьте словосочетания по схеме «глагол.+сущ. в вин.п.+сущ. в тв.п.», переведите на украинский язык и сопоставьте.

Поливать, копать, рубить, забивать, ломать, убирать (что? чем?).

10. Исправьте ошибки (устно).

1. *Они смеются с тебя.* 2. *Я хочу подъехать до вокзала.* 3. *Мы скучаем за ним.* 4. *Описывать об этом непросто.* 5. *Поблагодарим товарищу.* 6. *Я уже не одеваю это пальто: вырос.* 7. *Принес книги с библиотеки?* 8. *Все уже разошлись по домах.* 9. *Сегодня интересная передача с Москвы.* 10. *Подготовка до выступлений.* 11. *Я уже сказал им за книгу.* 12. *Мы посмотрели памятник героя.* 13. *Заведующий магазина уже ушел.* 14. *Мальчик болел на ухо.* 15. *Он пропустил уроки через болезнь.*

Для приобретения прочных грамматических навыков учащиеся должны воспринимать грамматические формы в речи, так как нельзя научиться тому, чего не слышал, не видел, не произносил. Поэтому важную роль в обучении языку играет подражание речи окружающих, и учитель с помощью привлекаемого языкового материала создает определенным образом развивающий потенциал языковой среды. Дидактический материал, на основе которого учащиеся, подражая данному образцу, усваивают грамматические формы, содействует запоминанию и употреблению той или иной грамматической формы в речи.

Блудова О.В.

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬНА СИСТЕМА У ТВОРЧОСТІ Ч. ДІККЕНСА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ «ТЯЖКІ ЧАСИ» ТА «КРИХІТКА ДОРРІТ»)

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.Л. Біличенко

У 30-40-і роки ХІХ ст. провідним літературним напрямом в англійській літературі стає критичний реалізм. Видатний англійський філософ і політолог Дж.С. Мілль називав час між 30-ми та 90-ми роками «епохою радикальних змін», «епохою капіталізму, який розкладається та помирає». Бурхливі події тих часів не могли пройти повз увагу письменників. Однак багато з них були проти революційних дій.

Англійські митці слова Діккенс, Гаскел, Теккерей, Карлейль, Ш.Бронте, Дізраелі були прихильниками соціального миру.

1840-і роки стали періодом ідейно-художньої зрілості Ч.Діккенса. У цей час його все більше хвилює безправний стан простого робітника, пихатість та егоїзм власників заводів та фабрик.

В «Тяжких часах», одному з найгостріших соціальних романів 50-х років, Діккенс виступає вже не глядачем, а «грізним суддею, що карає безжальним гротеском англійську буржуазію і породжені нею потворні форми життя». Він показав, як капіталістична система руйнує особистості та долі людей. Вона не оминає нікого, починаючи з самих капіталовласників і закінчуючи простими робітниками. Томас Гредграйнд, освічена та впливова людина, стає заручником створеної ним самою системи «фактів та цифр». Ця система виховання повністю виключає фантазію, творчість. По такій системі Гредграйнд виховує і своїх дітей, Луїзу і Тома. Однак у результаті особисте життя дочки зруйноване, а син стає злочинцем. Баундербі, власник заводу, являє собою дуже поширений у той час тип капіталіста, для якого робітники – це лише «робочі руки». Заради успіху, положення у суспільстві він навіть відрікається від матері. Образом капіталістів (Гредграйнда, Баундербі) у романі протиставляються прості робітники. Це чесні та відверті люди, саме в них Діккенс бачить майбутнє відродження морально здорового суспільства. Його позитивна програма реалізується здебільшого в двох образах – Сессі Джуп та Стівена Блекпула. Сессі світ сприймає в першу чергу серцем, і саме це рятує її. Стівен кращим виходом з наявного становища вважає моральне перевиховання багатіїв. Але досягнути цього йому не вдається, і він гине.

Динаміку внутрішнього життя капіталістичного суспільства Діккенс продовжує розвивати у романі «Крихітка Дорріт». У центрі уваги автора – механізм державних закладів, у яких панують бюрократизм та корупція. Так народжується центральний образ роману – Міністерство Тяганини, в якому не важко розгледіти сатирично відтворений англійський парламент. За втіленням його головного принципу «не робити те, що потрібно» старанно наглядають Чваннінги та Поліпи. Також у цей час набирає сили фінансовий капітал, втілений у романі в образах Мердля та Ріго. Образ в'язниці червоною стрічкою проходить через весь роман. Часто герої стають заручниками своїх пристрастей, головна з яких – пристрасть до збагачення.

Отже, у своїх романах «Тяжкі часи» та «Крихітка Дорріт» Діккенс глибоко аналізує складну суспільну ситуацію і намагається знайти компроміс між фабрикантами та робітниками. Однак Стівен гине, а Еммі та Кленнем проходять через таку кількість нещастя, що лише кохання допомагає їм продовжувати жити, вже не намагаючись боротися проти такої могутньої соціальної системи.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ II пол. XIX – поч. XX ст.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Г.І. Бондаренко

В усі часи, для всіх народів невирішеним залишилось питання призначення та покликання жінки.

В українській ментальності жінці відводиться дуже важливе місце. Щоб зрозуміти національну неповторність вітчизняної художньої словесності, дуже важливо з'ясувати, яку роль відіграють у конкретно взятих творах жіночі образи.

Створення реалістичного художнього образу жінки в українській літературі найширше з'являється в історичну добу XIX-XX ст., набувши ідейно-естетичної спрямованості, образотворчої повноти та багатогранності.

Принципово нові акценти трактування жіночого образу виявилися у творчості Лесі Українки. Її героїні не є феміністками, проте вони роблять перший крок до особистісної емансипації. Найяскравіші нові жіночі образи в українському письменстві на межі двох століть постали з-під пера Ольги Кобилянської. Вони були натхненні ідеєю емансипації жінки як особистості.

Героїня Кобилянської вражає новизною через те, що почуває себе вільною, розкутою, емансипованою, стоїчно зносить шалений опір свого середовища, адже має глибоко, органічно усвідомлену гідність як «людина» та «царівна». Така є Наталка із найбільш характерної «емансипаційної» повісті «Царівна».

У моделюванні нового героя як вольової особистості випадає визнати безумовний пріоритет Лесі Українки. Її поетична драматургія, дає достатні підстави для постановки проблеми модерного героя, зокрема сильної, вольової особистості, яка зазнає трагічних переживань у конфлікті із соціумом, проте пізнає в цьому конфлікті також власну ідентичність, що не підлягає запереченню. Споконвічна національна мудрість стає тією духовною основою, що сприяє повноцінності жінки як особистості.

І творчість О.Кобилянської з її індивідуалізаційним устремлінням стає моделлю творення нової культури. Окрім спільних для всіх проблем, існували ще й дуже болючі колізії становища жінки-митця, яка не має навіть власної, вже виробленої, розмаїтої та гнучкої, художньої мови, для вираження *свого*, суто жіночого, емоційного й духовного досвіду. Леся Українка й Ольга Кобилянська привертають увагу до жіночого питання.

Найскандальнішу чи не в усій українській літературі новелу про «вільну» жіночу любов Кобилянська назвала метафорично «Природою». Персонажі О.Кобилянської проектують своє життя естетично. Починаючи з «Природи», її героїня виходить поза сфери чистої природи та вступає у сферу культури. Жінка й культура – такий новий контекст, який Кобилянська вводить у свою творчість.

У повісті «За ситуаціями» сюжет розгортається не на тлі гір, а в місті, в лекційній залі. У «Природі» її героїня скаржилася, що «немає щастя» й тужила за «інакшими» ситуаціями. Тепер у повісті «За ситуаціями» О.Кобилянська прояснює цю тугу. Суть її передусім артистична. Героїня повісті так саме спрагла до нових ситуацій, і їх, як пророкує наречений, вона матиме як піаністка, через свою гру.

Так виявляється одна з характерних прикмет у творчості Кобилянської: її персонажі – потенційні митці, актори.

Авторське трактування образу драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» Мавки проектується на тип культурного героя в первісній міфології. Сенс діяльності такого героя – трансформація вже сотвореного богами світу для потреб людини, народу. Мавка, покидаючи ліс, відмовляється від природної гармонії буття-у-сні, зате приходиться до людей, щоб перевлаштувати світ на засадах любові та гармонії.

Письменниця порушила у творі глобальні проблеми людського буття. Природність і рівність стосунків жінки та чоловіка складає той контекст «Лісової пісні», який зближує драму-феєрію з ідеєю жіночої свободи. Тож стверджувальна в «Лісовій пісні» самодостатність духовності Мавки має властиво жіноче підґрунтя. Пісня Мавки – Лесин варіант народження жінки з духу природи й відповідь на її духовне побратимство з О. Кобилянською.

Темі любові-дружби жінки й чоловіка присвячено повість О.Кобилянської «Царівна». Героїня О.Кобилянської фантазує про самодостатність. Дівчина чітко визначає власні життєві пріоритети, які готова боронити до кінця: «Передусім бути собі ціллю, для власного духу працювати як бджола..., а опісля стати або для одного чимось величним... або віддатись праці для всіх... Такий мій ідеал. Свободний чоловік із розумом – се мій ідеал».

У драмі «Лісова пісня» Лесі Українки головна героїня Мавка самостверджується й самовиражається в любові. Але любов тут постає як шлях, спосіб до самовираження, до вічного життя. Перший стан, в якому перебуває Мавка, несвідомий – стан тотожності з лісом, світом. Зустрівшись із Лукашем, Мавка ніби відходить од цього стану. Вона починає боготворити об'єкт свого кохання, бачить у ньому людську безсмертну душу. Хоча Лукаш і зрікається Мавки, та все ж вона не зрікається тієї вищої духовної сили, що отримала від людської краси. Її

душа стає безсмертною тому, що набуває рис, притаманних людській жіночій душі.

В якості головного осмислення людського буття виступили самотність, стурбованість, непевність, песимізм, вибір, смерть... Людина приречена на свободу вибору. І саме поняття вибору не є абстракцією – воно має конкретний ситуативний вияв – моральний, поведінковий.

Із появою на українському літературному обрії таких визначних особистостей, як Ольга Кобилянська та Леся Українка, в нашу літературу проникає цілком новий жіночий образ.

Зараз жінка прагне самовизначення через власне світосприйняття та світопереживання. У літературі, яку цікавить, перш за все, індивідуальний досвід, центральними постають проблеми «нової моралі», «нової сім'ї», жіночої незалежності. У творах Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Наталі Кобринської з'явилися героїні, які вже могли проаналізувати й виповісти свої власні бажання, вимоги до дійсності й бачення свого місця в ній. Для жінки з'явилося більше можливостей самовияву й самоствердження.

Отже, упродовж ХІХ століття в українській літературі поступово мінявся погляд на сутність жінки як представниці родинного світу, соціуму, національної спільноти й просто Людини в усякому розумінні.

Брехова Е.А.

ПОЭТИКА ОРИГИНАЛЬНЫХ БАЛЛАД В.А. ЖУКОВСКОГО В КОНТЕКСТЕ БАЛЛАДНОГО ТВОРЧЕСТВА ПОЭТА

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент И.Н. Казаков

Обращение Жуковского к жанру баллады происходит на фоне уже существующей традиции. Но она была слишком слаба, неразвита, чтобы ограничить поиски поэта рамками уже существующих жанровых решений. Жуковский воспринимает балладу как жанр, обладающий высоким потенциалом развития. Поэтому, начав с переложения, он сразу же создает и оригинальную балладу, заимствуя для нее только сюжетную канву, – сам сюжет, благодаря введению темы сна, кардинально меняется.

Оригинальные баллады Жуковского - это баллада-поэма в двух частях «Двенадцать спящих дев» («Громобой» и «Вадим»), баллады «Ахилл», «Эолова арфа», «Узник». «Громобой» и «Вадим» - произведения на национально-русский сюжет. «Ахилл» представляет собой одну из «античных» баллад, «Эолова арфа» тематически относится к «средневековым», «рыцарским». Ценность этих баллад заключается в возможности сравнения авторского решения в каждой из них. В «Ахилле» и «Узнике» балладные черты в меньшей степени разработаны, сюжет как

таковой не выявляется, это произведение больше описательного характера, в монологе Ахилла перечисляются события, произошедшие с ним, и те, которым лишь суждено случиться. «Эолова арфа» и «Двенадцать спящих дев» с точки зрения сюжета отвечают основным требованиям балладного жанра.

Именно в оригинальных балладах поэта ярче всего проявляется авторское начало.

Оригинальные баллады имеют общие черты поэтики:

1. Близость к элегиям по характеру повествования и эмоциональному наполнению. Здесь обстоятельства окружающего мира выступают в качестве декорации к философствованию героя или выражения грусти и уныния. О самих сюжетных линиях если и говорится, то вскользь и всего несколько слов. На первый план выступают элегические мотивы тоски, утраты, несвободы, грусти, страдания, неизбежности предопределенной судьбы, зова души, предчувствия близкой смерти.

2. Ослабление или отсутствие сюжета. Особенно ярко это проявляется в балладе «Ахилл», где в центре внимания песнь героя, в которой выражены его душевные переживания. Также монологичны и другие оригинальные баллады, монологи занимают большую часть произведения;

3. Преобладание описаний персонажей и развернутые пейзажи. Через изображение внешнего облика героя автор стремится раскрыть его внутренний мир, его чувства по отношению к ситуации, описанной в балладе. Наиболее значимыми представляются пейзажные зарисовки в балладах «Ахилл» и «Эолова арфа».

4. Сглаженный финал. В отличие от переводных баллад, где сюжет более разработан и финал являет собой внезапную развязку действия, в оригинальных балладах нет динамики, и поэтому в финале не происходит резкого изменения ситуации.

Все приведенные выше элементы, присутствующие в оригинальных балладах, выделяют их из общего комплекса баллад Жуковского.

Буренкова В.А.

СМЕХОВОЕ НАЧАЛО КАК ОСНОВА «ГОЛУБОЙ КНИГИ» М. ЗОЩЕНКО

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент А.А. Рубан

Значимость для искусства и литературы смеха и всего с ним связанного трудно переоценить. Современные ученые (Ю. Бореев,

А. Вулис, С. Голубков, Б. Дземидок и др.) убедительно доказали, что своеобразие художественного мышления XX века проявляется в трагических формах, в единстве смеха и трагедии, смеха и драмы и других форм эмоционального постижения и художественного освоения жизненных противоречий. Очевидно, что касается творчества М. Зощенко, можно говорить об определенной тенденции, с одной стороны, обусловленной общими законами взаимодействия трагического, драматического и комического в литературном процессе, а с другой стороны, – индивидуально-психологическими чертами личности писателя, его творческими интенциями. Речь идет о постоянном присутствии и важной роли в художественном мире Зощенко смехового начала – категории, которая в своем теоретико-познавательном аспекте выходит из концепций М. Бахтина, Д. Лихачева, А. Панченко, О. Фрейденберг и др.

Изучение «мировоззренческого смеха» (Д. Лихачев) писателя как составляющей смеховой культуры XX века дает возможность понять особенности поэтики жанра, творческого метода большинства произведений М. Зощенко, особенно его «Голубой книги».

Итак, «Голубая книга» – одно из самых сложных произведений писателя. Эта сложность, во-первых, заключается в жанровом своеобразии произведения. «Голубая книга» – это именно книга, т.е. определенное художественное единство, а не просто сборник «исторических» или взятых из современности анекдотов и происшествий. Ее нужно читать, постоянно ощущая внутреннюю связь всех ее частей.

«Голубая книга» – обвинительный акт обществу, построенному на угнетении человека человеком. Это произведение, полное горести и надежды, полное любви к людям. «В ней больше радости и надежды, чем насмешки. И меньше иронии, чем настоящей, сердечной любви и нежной привязанности к людям» (М. Зощенко). Поэтому смеховое начало в произведении – это сатира вольтеровского типа («бичевание общественных пороков»), и трагико-ироническое осмысление исторических и современных проблем.

Смеховое начало реализуется в произведении в парадигме комического и трагического и является одной из определяющих черт художественного мира писателя. Такой постоянный синтез трагического, драматического и комического обусловлен как особенностями мировоззрения и миропонимания писателя, так и общими тенденциями развития искусства XX века.

Смеховое начало в «Голубой книге» М. Зощенко реализуется в основном в традиционных формах. Однако в отличие от традиционных образцов фельетонов, юмористических новелл и рассказов, оно приобретает философское звучание и соединяется с серьезно-смеховым

отношением автора к изображаемому. Онтологический трагикомизм оказывается основой жизни человека Зощенко, на котором рано ставить крест, потому что он способен еще под воздействием происходящих в стране перемен стать лучше. Формы и способы проявления смехового начала разнообразны: юмор, ирония, пародия, сатира, хотя, как говорил Зощенко, «...отличаясь оптимизмом и крайней любовью к жизни и людям, решили мы больше не напирать на сатирическую сторону дела».

Винникова Т.С.

О ТЕРМИНЕ *ТРАНСПОЗИЦИЯ*

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент Н.М.Маторина

Термином *транспозиция* [от ср.-век. лат. *transpositio* – перестановка] обозначается переход слова из одной части речи в другую или его употребление в функции другой части речи.

Посмотрим определения этого термина в разных лингвистических пособиях:

1) «Транспозиция – использование одной языковой формы в функции другой формы – ее противочлена в парадигматическом ряду» (Лингвистический энциклопедический словарь. М., 1990.– С. 519);

2) «Транспозиция – сообщение знаку языка определенной синтаксической функции; употребление знака языка в данной синтаксической функции» (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., 1966. – С.480);

3) «Достаточно активен и другой способ пополнения словарного состава различных частей речи – морфолого-синтаксический, или переход слов или словоформ из одной части речи в другую. Так возникает омонимия частей речи» (Русский язык: В двух частях. Часть II / Под ред. Л.Ю.Максимова. М., 1989. – С. 168);

4) «Если слово, принадлежащее к определенной части речи, утрачивает (или изменяет) свое основное лексическое значение и морфологические признаки, присущие данному ряду слов, оно приобретает черты другой части речи, и в соответствии с этим меняются его синтаксические функции» (Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И. Современный русский язык. М., 2000. – С.153);

5) «При изучении частей речи следует обращать внимание учащихся на переходные явления. Любое отдельно взятое слово принадлежит к определенной части речи. Но в процессе употребления оно может переходить из одного грамматического разряда в другой. Сущность такого

перехода заключается в том, что слова данной части речи приобретают общеграмматическое значение, присущее другой части речи» (Гужва Ф.К. Морфология русского языка. К., 1987. – С.7);

б) «Переходными (или синкретичными) называются такие слова, которые совмещают в своей грамматической структуре (в общем грамматическом значении, морфологических и синтаксических свойствах) в той или иной степени признаки двух или более частей речи» (Чеснокова Л.Д., Печникова В.С. Современный русский язык. Морфология. Ростов-на-Дону, 1997. – С.19) и др.

Как видим, в лингвистической литературе термин *транспозиция* трактуется по-разному:

- в некоторых пособиях термин не упоминается вообще (см., например: Русский язык. Энциклопедия. М., 1979; Краткий справочник по современному русскому языку / Л.Л.Касаткин, Е.В.Клобуков, П.А.Лекант; Под ред. П.А.Леканта. М., 1991 и нек.др.);

- в некоторых пособиях описывается само понятие без упоминания термина (см., например, выдержки из п.3,4,5);

- некоторые пособия используют термин *транспозиция*, при этом сами толкования существенно отличаются друг от друга;

- кроме этого термин *транспозиция* может использоваться в широком смысле слова – это перенос любой языковой формы, например *транспозиция времен* (использование настоящего времени вместо прошедшего или будущего), *наклонений* (употребление императива в значении условного наклонения) и т.п.;

- термин *транспозиция* используется также для обозначения метафор и иных переносов в лексике.

Итак, сделаем выводы.

Части речи – это наиболее общие группировки слов. Внутри самостоятельных частей речи выделяются лексико-грамматические разряды слов, обладающие общей семантикой, близостью морфологических значений и средств выражения. В процессе употребления возможен переход слов из одной части речи в другую, или *т р а н с п о з и ц и я*. При этом слова утрачивают присущие им значения и приобретают значения другой части речи. Так, имена прилагательные и причастия (*больной, рядовой, раненый* и др.) могут переходить в разряд имен существительных (*Больной выздоровел; С ранеными приехала сестра*); причастия могут приобретать свойства прилагательных (*блестящий оратор, кованный сундук*), наречия пополняются за счет существительных (*летом, домой*); самостоятельные слова нередко переходят в слова служебные и т.п.

ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ “ЩАСТЯ” У ФОЛЬКЛОРІ ТА В ДРАМАХ І. ФРАНКА

Науковий керівник – ст. викладач З.О. Клименко

Якщо спробувати знайти одне-єдине слово, що виражає найголовніше, що будь-якій людині треба, слово це буде щастя. Беручи близько до серця долю рідної людини, ми цікавимося перш за все: ти задоволена життям? Ти щаслива? «Що таке щастя? З одного боку, це знають всі, а з іншого – цього не знає ніхто» [1, с. 65]. Поняття “щастя” є складним поняттям, що має як когнітивний, так і емоціональний компонент, який відображає оцінку свого існування і відношення до себе як до щасливої чи нещасливої людини. При цьому чітких і єдиних для всіх людей критеріїв щастя немає.

Мета статті – прослідкувати особливості розкриття філософської категорії “щастя” у фольклорі та в деяких драмах І. Франка.

Для того, щоб досягти поставленої мети, необхідно виконати ряд завдань, а саме:

а) вивчити особливості розкриття категорії “щастя” в усній народній творчості, з'ясувавши значення самої категорії.

б) дослідити своєрідність відбиття цієї категорії у п'єсах І. Франка.

Категорія “щастя” – поняття складне, суперечливе, неоднозначне. Протягом усієї своєї історії людство намагалось розкрити сутність поняття щастя, але прийти до єдиного визначення так і не вдалось. Словники (від філософських до звичайних тлумачних) ніби й формулюють це поняття, але в житті для кожного індивіда своє розуміння щастя. То ж не дивно, що це слово так широко використовується в житті, де людина повинна відчувати себе щасливою або нещасною. Усна народна творчість належить до тієї духовної сфери, яка не залишає поза увагою жодну грань людського існування. В ній утверджується народна мудрість що проявляється у перевазі загальнолюдських цінностей над матеріальними, здатності до співпереживання, вміння передати духовні здобутки попередніх поколінь.

Проблема пошуків щастя порушується в багатьох народних казках та легендах. Мрії та прагнення народу, оптимізм, віра в перемогу добра і впевненість у неминучості його торжества, сподівання на щасливу долю, морально-етичні принципи, властиві народному світогляду, своєрідно відбиваються у цих фольклорних жанрах.

Розглядаючи прислів'я та приказки як засіб трактування поняття “щастя”, ми дійшли висновку, що ця категорія невід'ємна від протилежної

ій – “лихо”. Втримати бажане щастя настільки ж важко, наскільки й досягти його. Шлях до щасливого життя майже завжди надзвичайно складний, а отже, він пов’язаний з лихом, бідами та неприємностями.

У процесі історичного розвитку розширюється тематичне коло балад. Балада зачіпає «складніші взаємини людини з оточуючим світом, охоплюючи важливі філософські проблеми загальнолюдського характеру» [2, с. 6]. Велика група балад присвячена темі нерозділеного кохання, що приводить до трагічного фіналу, часто загибелі, нещастя.

Розкриваючи категорію “щастя” в фольклорі, бачимо, що найповніше своє відбиття вона знаходить у піснях, частіше, звичайно, це пісні про кохання. «Кохання – це вічний пошук одної половини за другою під чарівні тони зачарованої скрипки. Коли половини знайшли себе й поєдналися, тони скрипки затихають. Коли ж людина знайшла свою половину, але не поєдналася з нею, скрипка плаче сумно-тужливо, поки не порвуться струни і не розіб’ється скрипка» [3, с. 11].

Таким чином, народні казки та легенди, твори малої форми та ліричні твори увібрали в себе елементи всіх історичних епох нашого народу. Саме в них найорганічніше поєднані думки, уявлення, моральні норми, притаманні українцям. Саме вони найповніше розкривають внутрішній потяг до щастя нашого народу.

Своєрідно трактується проблема задоволення життям у драмі І. Франка «Украдене щастя». Руйнування сімейного добробуту, людського співчуття й загалом людської спільноти в момент, коли воля й активність людини втручається у визначений Богом (в уявленні персонажів) плін життя, намагаючись повернути втрачене щастя, становить основний драматичний смисл твору. Франко окреслює зворотну перспективу «несправдженого» життя, коли особистість прагне змінити долю, здобути “украдене” щастя, не знаючи реальних шляхів до цього, насправді стає жертвою власних пристрастей.

Інша п’єса І. Франка – «Рябина» – ще раз доводить нам, що проблема щастя завжди хвилювала людину. Дана п’єса насамперед порушує проблему соціального щастя, адже герої воліли жити у чесному та справедливому суспільстві з такою владою, яка б не лише не ошукувала їх, але й допомагала б жити краще. Кожен герой п’єси бажав й особистого щастя: Рябина, як і орендар та писар, хотів багато грошей (для нього саме це було щастям), Олекса хотів бачити свій народ освіченим, хотів одружитися зі своєю коханою, кожен селянин боровся за щастя своєї родини. Головне питання, чи стали щасливими герої від свого «щастя»? Так. Стали, але стали ті, хто боролися за правду та справедливість. Писареві ж та орендарю Рахмілю Ценобереві “щастя” (жадоба до грошей та бажання збагатитися) принесло лише грати.

На прикладі драми І. Франка «Учитель» ми переконалися, що проблема щасливого існування турбує героїв, бажання жити щасливо керує їхніми вчинками. У цій п'єсі ставиться акцент саме на професійному щасті людини, на реалізації її як майстра своєї справи.

«Будка ч. 27» – драматичний твір І. Франка, в якому однією з головних виступає проблема особистого щастя. Для кожного героя воно є індивідуальним: Завада бажав сімейного затишку, щастя Зосі невід'ємне від щасливого буття Гната і навпаки, сенсом життя Ксені була помста, а щастя Олени та Панька Середуших полягало у добробуті їхньої доньки.

Отже, проблемі щастя присвячені як твори фольклору, так і літературні тексти. Щастя трактується в більшості випадків за допомогою розв'язання питань родинного, особистого, соціального та професійного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веллер М. Все о жизни. – Санкт-Петербург, 2003. – 751 с.
2. Гайдай М. М. Етичні й естетичні принципи у слов'янській народній баладі. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 6.
3. Томенко М. Теорія українського кохання. – К., 2002. – 127 с.

Гладий О.В.

К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ ЦВЕТА В ПЕЙЗАЖНОЙ ЛИРИКЕ С. ЕСЕНИНА

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент **Н.М. Маторина**

Тезисы посвящены исследованию прилагательных цвета в пейзажной лирике С.Есенина. Нами были проанализированы 45 стихотворений автора: «Там, где капустные грядки...», «Весенний вечер», «Береза», «Пороша», «Топаи да болото», «Черемуха», «Осень», «Зеленая прическа», «Поэт зима – ауклет», «Колокол дремавший...», «С добрым утром» и др.

Количественные результаты исследования представлены в таблице:

Цвета	Кол-во употребления в стихотворениях	Кол-во стихотворений, где упоминаются данные цвета
Синий	19	17
Золотой, златой	16	14
Красный, алый	16	12
Белый, седой	15	11
Серый, сизый	8	8
Голубой	7	6

Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених

Зеленый	7	6
Розовый	5	4
Рыжий	5	4
Желтый	4	4
Серебряный	3	3
Малиновый	2	2
Черный	1	1
Сиреневый	1	1

Приведем примеры употребления прилагательных цвета:

Синий: Я по первому снегу бреду,
В сердце ландыши вспыхнувших сил.
Вечер *синею* свечкой звезду
Над дорогой моей засветил...
(«Я по первому снегу бреду...»)

Золотой: *Золотою* лягушкой луна
Распласталась на тихой воде.
Словно яблонный цвет, седина
У отца пролилась в бороде.
(«Я покинул родной дом...»)

Красный: Там, где капустные грядки
Красной водой поливают восход,
Кленочек маленькой матке
Зеленое вымя сосет.
(«Там, где капустные грядки»)

Белый: *Белая* береза
Под моим окном
Принакрылась снегом,
Точно серебром. («Береза»)

Седой: Дремлет взрытая дорога.
Ей сегодня примечталось,
Что совсем-совсем немного
Ждать зимы *седой* осталось.
(«Нивы сжаты, рощи голы...»)

Голубой: За темной прядью перелесиц,
В неколебимой синеве,
Ягненок кудрявый – месяц
Гуляет в *голубой* траве.
(«За темной прядью перелесиц...»)

Зеленый: *Зеленая* прическа,
Девическая грудь,

- О тонкая березка,
Что загляделась в пруд? («Зеленая прическа...»)
- Розовый:** Обняв трубу, сверкает по повети
Зола зеленая из *розовой* печи.
Кого-то нет, и тонкогубый ветер
О ком-то шепчет, сгнувшем в ночи.
(«О красном вечере задумалась дорога...»)
- Рыжий:** Тихо в чаще можжевеля по обрыву.
Осень – *рыжая* кобыла – чешет гриву. («Осень»)
- Желтый:** Вяжут кружево над лесом
В *желтой* пене облака.
В тихой дреме под навесом
Слышу шепот сосняка. («Я пастух, мои палаты...»)
- Серебряный:** Улыбнулись сонные березки,
Растрепали шелковые косы.
Шелестят зеленые сережки,
И горят *серебряные* росы. («С добрым утром!»)
- Малиновый:** Синее небо, цветная дуга,
Тихо степные бегут берега,
Тянется дым, у *малиновых* сел,
Свадьба ворон облегла частокол.
(«Синее небо, цветная дуга...»)
- Черный:** *Черная*, потом пропахшая выть!
Как мне тебя не ласкать, не любить?
(«Черная, потом пропахшая выть!...»)
- Сиреневый:** На березки в роще теневой
Серьги звонкие повесила
И с рассветом в сад *сиреневый*
Мотыльком порхнула весело.
(«Прячет месяц за овинами...»)

Качественный анализ данного лингвистического материала позволяет сделать выводы о том, что преобладающими цветами в пейзажной лирике С.Есенина являются *синий* (создает семантику неба, простора, умиротворенного настроения), *золотой* (указывает на божественное содержание, духовность жизни, исполнения надежд), *красный* (означает истинную любовь к людям, возможность принять страдание во имя любви и спасения человеческой души).

Данные цвета образуют традиционное русское соцветие, которое вбирает в себя поэзия С.Есенина (достаточно вспомнить икону А.Рублева «Троица» и картину Петрова-Водкина «Купание красного коня»).

НАСЛЕДИЕ АНТИЧНОСТИ В ПОЭЗИИ А.С.ПУШКИНА

Научный руководитель – канд. пед. наук, доцент **О.Л. Беличенко**

Творческое освоение художественного многообразия античной литературы служило материалом и стимулировало его собственное творчество. Не случайно поэт называл себя «министром иностранных дел» на Парнасе русской литературы.

Наследие античности представлено в поэзии А.Пушкина подражаниями и переводами из Анакреона, Сапфо, Катулла, Горация. Но это были собственно не «подражания древним», а свободные творческие отклики на впечатления античной поэзии, не лишённые сопоставлений с собственной судьбой и мыслями, как в послании «К Овидию», основной темой которого стало изгнание поэта. А.Пушкин находился в это время в ссылке и имя Овидия прилагал к себе и Е.А.Баратынскому, находящемуся в Финляндии, в искупление своей детской провинности.

Историческая аналогия и легла в основу стихотворения, мотивируясь аналогией с современностью. Но здесь А.Пушкин преодолел поэтическую условность и аллегоричность античного сюжета.

В течение довольно долгого времени Пушкиным читался «Пир софистов» Афиня в издании Лефевра, вдохновляя поэта на его «Подражания древним». В изданном Лефевром «Пире софистов» (или «Трапезе знатоков») Пушкин в собранном виде мог найти большое количество столь интересовавших его образцов древнегреческой поэзии в переводах видного французского эллиниста.

До А.С.Пушкина было много переводов и подражаний древнегреческих поэтов, но эти попытки нельзя было принять хотя бы за намек на древнюю поэзию. Исключением можно считать перевод «Илиады» Н.И.Гнедича.

А.Пушкин почти ничего не переводил из греческой антологии, но писал в ее духе так, что эти произведения можно было принять за образцовые переводы греческого. И в этом он далеко обогнал своего учителя К.Н.Батюшкова, да и преимущество в достоинстве стиха было на стороне А.Пушкина. Его многосторонний глубокий вкус художника заменил ему изучение древности, на которой были воспитаны все европейские поэты.

Никто из старых или новых русских переводчиков и подражателей Горация не говорил таким горацианским языком и складом и так верно не передавал индивидуального характера горацианской поэзии, как

А.С.Пушкин в пьесе «Гораций», которая к тому же и написана была прекрасными стихами.

У каждого поэта есть свой идеал, который определяет форму и смысл его художественного мира. «Чувство красоты развито у него до высшей степени, как ни у кого», – говорил Л.Толстой об А.Пушкине.

Влияние античной красоты на А.Пушкина определило в свою очередь и тон его поэзии, ее гармонию, величавость – все то, что нашло отражение в крылатой формуле: «Служенье муз не терпит суеты; / Прекрасное должно быть величаво...» А.С.Пушкин и его школа являются продолжателями идей красоты античности в первой половине XIX века.

Дзюха И.Г.

ОБРАЗ-СИМВОЛ ВОЛНЫ В РОМАНЕ А. ГРИНА «БЕГУЩАЯ ПО ВОЛНАМ»

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент А.А. Рубан

Названия многих произведений А. Грина подчинены двум основным принципам – яркой метафоричности и парадоксальности. В заглавном словосочетании дан центральный образ произведения. Это интегральный знак эстетики писателя и ведущего смыслового принципа романа, которые реализуются в способе организации повествования, фабулы, системы образов. Разворачиваясь в системе текстовых единиц разного уровня, этот образ обеспечивает концептуальное единство произведения.

«Бегущая по волнам» обозначает не только персонаж и главный предметный образ, но и основной стержень мотивной структуры.

Полный многочисленный лексический повтор ключевого словосочетания *бегущая по волнам* становится текстообразующим фактором, превращаясь в своего рода волны, по которым направлено движение фабулы и процесса повествования-воспоминания.

Семантические компоненты основного мотива организованы в образные парадигмы, инвариантное значение которых представляют графические символы: волна – дуга, волнообразная линия, прямая, отрезок прямой, точка, круг и стрела-луч.

Каждая из этих образных подсистем представлена контекстуальными синонимами. В рамках каждой парадигмы создаются цепочки образных вариаций: волна↔арка, волна↔солнце, волна↔полумесяц и пр.

В романе Грина *волна* – это фрагмент картины мира, и образное выражение общей сущности моря. Метафизическая *волна* в физическом мире оборачивается собственно *морской волной, восходом* солнца,

спокойным *прибоем*, завитой *аркой* большого фойе *эстрадой*, улыбкой, клубом дыма, *полукругом* надписи, *завитком* растения, *изогнутым* окном, черной *полумаской*, *лодкой*, *изгибом* лука, сломанной женской *гребенкой*, великолепными *парусными изгибами*, *цепью*, соединяющей столбы вокруг «Бегущей», абрисом *горы*, *водопадом*, колебанием *маятника* и т.п.

В духовном мире она проявляет свое свойство подвижности, переменчивости и обнаруживает себя в эмоциональном состоянии тревоги, волнения. Таким образом, волна становится универсальной формой бытия мира, а колеблющаяся линия – основной формой его движения, непрерывного изменения. Онтология волны выражена в песне старого моряка:

В романе образ волны получает и значение чуда и судьбы. Это эпизод, изменяющий жизнь Фрези Грант – превращение ее в *бегущую по волнам*.

В романе также представлена трансформация волны в прямую линию, линии в круг, круга в полукруг и в точку, точки в луч, луча в отрезок и наоборот – частные случаи трансформации образов.

Антонимичными образом, имеющим «волновую» природу, являются те, которые ассоциируются с прямой линией, отрезком и статичной точкой.

Образ волны со своими вариациями приобретает мифологическое, символическое и структурообразующее значение. Он влияет на языковой строй романа и проявляется через него.

Дрох Ю.О.

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Н.М.Маторіна

Дослідження багатьох учених (Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін, А.І.Щербаков та ін.) переконливо доводять, що в навчально-виховному процесі виявляють себе такі взаємопов'язані функції (види діяльності) вчителя: а) діагностична; б) орієнтаційно-прогностична; в) конструктивно-проектувальна; г) організаторська; д) інформаційно-пояснювальна; е) комунікативно-стимуляційна; ж) аналітико-оцінююча; з) дослідницько-творча.

Діагностична функція (від гр. *diagnosis* – розпізнавання) педагогічної діяльності пов'язана з розпізнаванням і вивченням істотних ознак освіченості, їх комбінування, форм вираження як реалізованих цілей освіти. Оцінка знань, умінь, навичок, вихованості, розвитку учня дає змогу

глибше вивчити як відбувається навчально-виховний процес, встановити причини, що перешкоджають досягненню бажаного ступеня розвитку рис і якостей особистості; визначити фактори, які сприяють успішному здійсненню цілей освіти. Діагностика можлива за умови спостережливості педагога, за наявності уміння "вимірювати" знання, уміння, навички, вихованість і розвиток учня, правильно діагностувати педагогічні явища.

Орієнтаційно-прогностична функція. Управління педагогічним процесом передбачає орієнтацію на чітко представлений у свідомості кінцевий результат. Знання суті і логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учнів дозволяють прогнозувати (гр. *prognosis* – передбачення розвитку чогось, що базується на певних даних), як учні сприйматимуть матеріал, перебуваючи під впливом життєвих уявлень, який учнівський досвід буде сприяти глибшому проникненню в суть явища, що вивчається; що саме учні можуть зрозуміти неправильно. Педагогічне прогнозування передбачає також бачення тих якостей учнів, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу.

Дана функція педагогічної діяльності вимагає уміння педагога прогнозувати розвиток особистості – розвиток її якостей, почуттів, волі і поведінки, враховувати можливі відхилення у розвиткові; прогнозувати хід педагогічного процесу: наслідки застосування тих чи інших форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання.

Конструктивно-проектувальна функція діяльності вчителя органічно пов'язана з орієнтаційно-прогностичною. Її суть – у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в доборі засобів організації діяльності учнів, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення учнів спільною діяльністю. Вона вимагає від педагога вмінь переорієнтовувати мету і зміст освіти та виховання на конкретні педагогічні завдання; враховувати потреби й інтереси учнів, можливості матеріальної бази, власний досвід та інше; визначати основні та другорядні завдання на кожному етапі педагогічного процесу; добирати види діяльності, підпорядковані визначеним завданням; планувати систему діяльності учнів; планувати індивідуальну роботу з учнями з метою розвитку їх здібностей, творчих сил; обирати форми, методи і засоби педагогічного процесу в їх оптимальному поєднанні; планувати систему прийомів стимулювання активності учнів; планувати засоби створення особистісно-розвивального середовища.

Організаторська функція діяльності педагога потребує вмінь залучати учнів до різних видів діяльності й організовувати діяльність колективу. Для цього вчителю необхідно вміти розвивати в учнів стійкий інтерес до навчання, праці та інших видів діяльності, формувати потребу в

знаннях, озброювати основами наукової організації навчальної праці; організовувати соціально-орієнтовані етичні, трудові, естетичні, екологічні, спортивні та інші виховні справи; розвивати в учнів ініціативу планувати спільну роботу, вміти розподіляти доручення, проводити інструктаж, координування спільної діяльності.

Інформаційно-пояснювальна функція діяльності вчителя базується на засадах навчання і виховання за допомогою інформаційних процесів. Оволодіння знаннями, світоглядними і морально-етичними ідеями є найважливішою умовою розвитку і формування особистості учня. Учитель у цьому випадку виступає не лише організатором педагогічного процесу, а й джерелом наукової світоглядної і морально-етичної інформації. Тому велике значення у професійній підготовці вчителя має глибоке знання предмета, який він викладає, науково-світоглядне переконання педагога. Від того, як сам учитель володіє навчальним матеріалом, залежить якість його пояснення, глибина змісту, логіка викладу, наповненість яскравими деталями і фактами. Ерудований учитель знає найновіші наукові ідеї і вміє доступно донести їх до учнів.

Комунікативно-стимуляційна функція педагогічної діяльності пов'язана з великим впливом, що його здійснює на учнів особистісна чарівність учителя, його моральна культура, вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі відносини з учнями, власним прикладом пробуджувати їх до активної навчально-пізнавальної, трудової та інших видів діяльності. Ця функція включає прояв любові до дітей, теплоту і турботу про них, що в поєднанні характеризує стиль гуманних взаємовідносин. Функція досить гостро ставить проблему професійного росту вчителя, його сумлінної роботи над підвищенням свого наукового рівня і набуттям моральної досконалості.

Аналітико-оцінююча функція діяльності вчителя пов'язана із необхідністю аналізувати результат навчально-виховного процесу, виявляти в ньому позитивні сторони і недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями і завданнями, оцінювати ці результати, вносити необхідні корективи в педагогічний процес, вести пошуки шляхів його вдосконалення, ширше використовувати передовий педагогічний досвід.

Дослідницько-творча функція педагогічної діяльності має два рівні. Суть першого полягає в творчому застосуванні відомих педагогічних і методичних ідей у конкретних умовах навчання і виховання. Другий рівень пов'язаний з осмисленням і творчим розвитком того нового, що виходить за межі відомої теорії, певною мірою збагачуючи її.

Такими є суть і система функцій педагогічної діяльності та комплекс умінь учителя, зумовлений ними.

К ВОПРОСУ О МОРФОЛОГИЧЕСКОМ РАЗБОРЕ НАРЕЧИЙ

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент **Н.М.Маторина**

1. Словоформа в тексте

При вычленении слов-наречий из предложений следует учитывать следующие моменты:

а) аналитические формы степеней сравнения наречий, которые образуются при помощи слов *более, менее, наиболее, всех, всего*. Частицы и местоимения, участвующие в образовании форм степеней сравнения наречия, необходимо выписывать вместе с наречием, заключая в скобки: *(более) ласково, (менее) громко, (наиболее) убедительно, красивее (всех), удобнее (всего)*;

б) при вычленении из текста наречий, не имеющих графической цельнооформленности (*на ходу, на днях, до неузнаваемости*) – бывшие предлоги в скобки не заключаются, они стали приставками, но пишутся по традиции отдельно;

в) необходимо отграничивать наречия от омонимичных словоформ других частей речи: 1) от предложно-падежных и падежных форм имен существительных; одна группа состоит из наречий, которые графически отличаются от омонимичных существительных с предлогами, так как пишутся слитно – *наголову и на голову, вдали и в дали, насмерть и на смерть, вбок и в бок*; вторая группа состоит из наречий, не имеющих графической цельнооформленности, а также наречий, образованных от падежных форм существительных (*зимой, вечером*). В последнем случае необходимо опираться на семантику предложения, наличие определений, а также на возможный отрыв словоформы от парадигмы исходного слова; 2) от кратких прилагательных среднего рода. Для разграничения следует учитывать семантику слов (наречие – признак действия, прилагательное – признак предмета), характер их связи с другими словами (наречие зависит, как правило, от глагола, а прилагательное – от существительного и согласуется с ним), функцию в предложении (наречие – обстоятельство, краткое прилагательное – сказуемое (или определение) в двусоставном предложении); 3) от предлогов и от частиц. В подобных случаях можно использовать метод замены: наречие заменяется синонимичным наречием или наречным сочетанием, частица или предлог могут заменяться только частицами или предлогами (или совсем не заменяться).

2. Часть речи – наречие.

3. Начальная форма

Этот пункт в схеме анализа относится только к наречиям, имеющим степени сравнения и употребленным в положительной, сравнительной или превосходной степени. Начальная форма - форма положительной степени.

4. Способ образования

По своему образованию наречия делятся на следующие типы:

- 1) наречия, образованные от имен существительных (*сначала*);
- 2) наречия, образованные от имен прилагательных (*героически*);
- 3) наречия, образованные от числительных (*дважды, во-первых*);
- 4) наречия, образованные от местоимений (*по-моему, там*);
- 5) наречия, образованные от глаголов и глагольных форм (*мельком, умоляюще*);
- 6) наречия, образованные от наречий (*незачем, никогда, отсюда*);
- 7) немотивированные наречия (*очень, вчера, завтра*).

После определения части речи, от которой образовано наречие называется способ образования.

5. Разряд и группа по значению

Следует назвать разряд, к которому относится анализируемое наречие, затем указать смысловую группу внутри разряда:

- 1) определительные наречия (образа или способа действия – как? каким образом?; меры и степени – сколько? как много? до какой степени?);
- 2) обстоятельственные наречия (места – где? куда? откуда?; времени – когда? с каких пор? до каких пор?; причины – почему? отчего?; цели – для чего? зачем? с какой целью?).

6. Степень сравнения

Степени сравнения образуют качественные наречия на *-о*: *весело* (положительная степень сравнения) → *веселее* (-ей, -е, -ше, по-) (простая сравнительная степень) → *более (менее) весело* (составная сравнительная степень) → *веселейше* (-айше) (простая превосходная степень) → *веселее всех (всего), наиболее весело* (составная превосходная степень).

Необходимо разграничивать формы сравнительной степени прилагательных и наречий:

1. *Эта книга интереснее, чем та*;
2. *Эта книга написана интереснее, чем та*.

Формы различаются только синтаксически. Используем прием замены сравнительной степени на положительную, ср.: *Эта книга интересная* (прилагательное); *Эта книга написана интересно* (наречие).

7. Форма субъективной оценки (если есть)

Показатели форм субъективной оценки: суффиксы *-оват/-еват-, -оньк/-еньк-, -онечк/-енечк-, -охоньк/-ехоньк-*; приставки *пре-, раз-, все-*,

архи-, *сверх-*; редуплікація (повторення).

8. Синтаксическая функция

Обычно наречия используются в функции обстоятельств, реже - в роли несогласованного определения или сказуемого.

9. Морфемное строение

Наиболее распространенная ошибка – вычленение у наречий нулевого окончания. Наречие – неизменяемая часть речи, следовательно, у него нет и не может быть окончания (изменяемой части слова).

Образец анализа наречия

Легко и радостно играет в сердце кровь. (А. Пушкин).

Легко – наречие в начальной форме, образовано от основы прилагательного *легкий* с помощью суффикса *-о*, суффиксальный способ словообразования, тип – морфологический, определительное образа действия, качественное, употреблено в форме положительной степени сравнения (возможные формы: *легче* (сравнительная простая) – *более легко* (сравнительная составная) – *легчайше* (превосходная простая) – *наиболее легко*, *легче всех*, *легче всего* (превосходная составная); не имеет формы субъективной оценки (возможные формы: *легонько*, *легонечко* и др.). В предложении является обстоятельством образа действия. *Легк-о* (*-о* – суффикс наречия).

Жовніренко Я.Г.

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ *МОВНА СИТУАЦІЯ*

Проблема взаємозв'язку мови та суспільства вже давно привертала увагу мовознавців різних країн, різних часів та різних лінгвістичних напрямків. У наукових пошуках Я. Грима, В. Гумбольдта, Ф. І. Буслаєва, І. І. Срезневського, І. О. Бодуена де Куртене, Є. Д. Поліванова, Л. П. Якубінського, В. М. Жирмунського, Б. О. Ларіна, А. М. Селіщева, Ф. де Сосюра, Ф. Брюно, А. Мейє, П. Лафарга, М. Клеєна, Ш. Балі, А. Сешес, Ж. Вандрієса і багатьох інших мовознавців акцентувалось, що в будь-якій мові можна виділити соціальну та індивідуальну сторону. В окрему дисципліну соціолінгвістика викристалізувалась у середині ХХ століття. Одним з об'єктів соціолінгвістики є мовна ситуація. Для комплексного аналізу проблеми мовної ситуації в лінгвістичній історіографії необхідно розглянути визначення самого терміну *мовна ситуація* у працях українських та зарубіжних науковців ХХ – ХХІ ст., які серед інших об'єктів соціолінгвістики виділили мовну ситуацію в ряд головних.

При визначенні терміну *мовна ситуація* доцільно спиратися на

результати досліджень мовознавців ХХ – ХХІ ст.: В. О. Авроріна, В. М. Алпатова, Г. Д. Басової, В. І. Белікова, Роджера Т. Белла, Н. Б. Вахтіна, Д. Вестермана, А. Л. Вусик, Е. В. Головка, Ю. Д. Деширієва, Ю. А. Жлуктенка, Н. І. Конрада, Л. П. Крисіна, С. Лопеза, Л. Т. Масенко, Н. Б. Мечковскої, О. С. Мельничука, Л. Б. Нікольського, В. М. Русанівського, Г. В. Степанова, В. Стюарта, О. Б. Ткаченка, Ч. Фергюсона, Дж. Фишмана, Д. Хамса, Е. Хойгена та інш.

Термін *мовна ситуація* з'явився в роботах вчених, що вивчали мови Африки та Азії. Нікольський Л. Б. Є одним з перших лінгвістів колишнього Радянського Союзу, хто спробував дати визначення цьому терміну. В монографії «Синхронная социолінгвістика», розглядаючи основні теоретичні проблеми соціолінгвістики, такі, як принципи виділення мовних підсистем, мовна ситуація, двомовність, мовна політика та ін., вчений дає наступне тлумачення поняття *мовна ситуація*: «сукупність функціонально розподілених мовних утворень (окремих мов чи форм їх існування), які обслуговують спілкування в країні або в етнічній спільності» [7, 79].

Східне розуміння терміну ми зустрічаємо в праці Авроріна В. О. «Проблемы изучения функциональной стороны языка». *Мовна ситуація* – це «функціонування мови у всіх середях та сферах суспільної діяльності при певних умовах життя даного народу» [1, 120].

Спираючись на дослідження Г. В. Степанова та Л. Б. Нікольського, В. О. Виноградський, при складанні Лінгвістичного енциклопедичного словнику під редакцією В. Н. Ярцевої дає наступне тлумачення *мовної ситуації*: це – «сукупність форм існування (а також стилів) однієї мови або сукупності мов в їх територіально-соціальної взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень» [4, 616].

Аналогічне трактування дається і в Енциклопедії української мови під редакцією В. М. Русанівського: „Мовна ситуація – становище, пов'язане із способами задоволення комунікативних потреб суспільства за допомогою однієї або кількох мов, форми існування мови або сукупності мов у межах певної спільноти” [9, 361].

В. І. Беліков та Л. П. Крисін при визначенні терміну *мовна ситуація* в підручнику „Соціолінгвістика” підкреслюють важливість фактору часу. На думку дослідників, аспект функціонування кодів і субкодів, що складають соціально-комунікативну систему, дуже важливий при визначенні поняття: «Мовна ситуація – це характеристика соціально комунікативної системи в певний період її функціонування» [2, 27].

Проблемі розв'язання мовного питання в Україні присвячені чисельні праці Л. Т. Масенко. Характеризуючи мовну політику в Україні

та наголошуючи на важливості впровадження і всебічній підтримці української мови як державної, авторка в роботі «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» так трактує поняття *мовної ситуації*: «Це – сукупність усіх мов, територіальних і соціальних діалектів, функціональних стилів тощо, які використовуються в країні для забезпечення комунікації на всіх суспільних рівнях» [5, 113].

Істотно уточнене и доповнене визначення поняття *мовної ситуації*

Н. Б. Мечковською в підручнику «Социальная лингвистика»: «Це – сукупність мовних утворень, тобто мов та варіантів мов (діалектів, жаргонів, функціональних стилів та інших форм існування мов), які обслуговують певний соціум (етнос і поліетнічну спільноту в межах певного регіону, політико-територіального об'єднання або держави» [6]. Авторка, звертаючи увагу на «багатоаспектність» та «багатоозначованість» явища, зазначає, що через різноманітність навряд чи можлива єдина класифікація мовних ситуацій.

Проблематикою мовних станів та ситуацій в інших країнах займався провідний лінгвіст Г.В. Степанов. У своїй праці «Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи» він не дає чіткого визначення поняття *мовної ситуації*: «Опис стану мови є описом первинного соціолінгвістичного матеріалу, і в цьому сенсі він дає нам парадигму тих елементів, котрі вступають у певні відносини (ситуація), яка використовується суспільством із функціональною метою (зовнішня система мови)» [8, 81].

Г. Л. Вусик у дисертації «Типология станів мовної ситуації в центрально-східній Україні в першій половині ХХ століття», базуючись на досягненнях попередніх дослідників, дає наступне тлумачення: «Мовна ситуація – це така етномовна ситуація, під якою розуміється сукупність форм існування та територіальний розподіл мов різних етносів певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень у межах конкретної країни» [3, 6].

Проаналізувавши праці мовознавців ХХ ст. – ХХІ ст., можна зробити висновок про те, що в цілому лінгвісти мають спільну думку щодо трактування поняття *мовної ситуації*, і розбіжності у визначеннях є несуттєвими та непринциповими. Основою цих пошуків є саме фактор простору. Як ми бачимо, досліджуване поняття використовується стосовно великих мовних спільнот – держав, республік, етнічних утворень, регіонів. Територіальність є невід'ємною частиною усіх мовних явищ.

Посилаючись на вище зазначені трактування терміну *мовна ситуація* та беручи до уваги всі аспекти даного явища, ми пропонуємо своє тлумачення: *мовна ситуація* – це один із об'єктів соціолінгвістики, який характеризує сукупність соціальних, культурних, геополітичних,

економічних факторів, що впливають на розвиток і функціонування мови на певній території і в певний період часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка / Валентин Александрович Аврорин. – Л. : Наука, 1975. – 275с.
2. Беликов В.И., Крысин Л.П. Социоллингвистика: Учебник для вузов / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : Рос. Гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 439 с.
3. Вусик Г.Л. Типологія станів мовної ситуації в центральній-східній Україні в першій половині ХХ століття: автореф. дис. На здобуття наук. ступ. канд. філ. наук : спец. 10.02.15. «Загальне мовознавство» / Г. Л. Вусик. – Донецьк, 2005. – 18, [1] с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. / [Гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Масенко Л. Т. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір / Лариса Масенко. – К. : Вид. дім «КМ Академія». – 2004
6. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика [Электронный ресурс]] : / Н. Б. Мечковская // Электронная библиотека Социологического факультета МГУ им. В. М. Ломоносова – Режим доступа : <http://lib.socio.msu.ru>
7. Никольский Л. Б. Синхронная социоллингвистика. Теория и проблемы. – М.: Наука, 1976. – 168 с.
8. Степанов Г.В. Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи. – М.: Наука, 1976. – 154 с.
9. Українська мова: Енциклопедія. / [Під ред. В. М. Русанівського]. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.

Зенцова С.О.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Н.В. Швидка**

У сучасному українському мовознавстві актуальним є дослідження мовних індивідуальностей, які виступають не тільки добрими знавцями мови, а й активними учасниками її розвитку та оновлення. До таких постатей належить і Наталена Королева. На жаль, український читач познайомився з письменницею майже через століття після її народження, до того ж часу її твори рідкісного і складного жанру – філософсько-пригодницької історичної повісті з життя народів Давнього Світу, Середньовіччя, Сходу, а також доби Київської Русі - залишалися не поцінованими.

Багатьох критиків та літературознавців цікавить питання, що саме робить творчість письменниці такою привабливою та оригінальною, що домінує у виробленні індивідуального стилю Наталени Королеви.

Походження, яке можна назвати інтригуючим, мало неабиякий вплив на формування літературно-естетичних смаків письменниці. У родинних документах зазначено, що за князя Ярослава Мудрого цей рід уже проживав у Києві та навіть був споріднений із родом самого князя. Один з представників цього роду мав за дружину князеву дочку.

Народилася Кармен-Альфонса-Фернанда-Естрелья-Наталена 3 березня 1888 року в селі Сан-Педро де Карденья біля міста Бургос у Північній Іспанії. Її тато, польський граф Адріан-Юрій Дунін-Боровиковський, мешкав у Франції та займався археологією. Лиха доля змусила залишити батьківщину, бо під час польського повстання 1863 року батька було вбито, а родинне майно конфісковано. Під час своїх мандрів батько познайомився з Марією-Кларою де Кастро Лачерда Медіні-Селі, спадкоємицею старовинного іспанського роду, корені якого сягають XII століття. Але подружжя не встигло зазнати родинного щастя: мати дівчинки померла при пологах. Напевно, з цієї причини довгі роки граф не хотів бачити доньку.

Спершу дівчинку взяла до себе виховувати бабуся Теофіля, що мала маєток на Волині. По її смерті п'ятирічну Наталену забрав до Іспанії материн брат Еугенію, старшина королівської гвардії, згодом католицький священник. Там нею також опікувалась тітка Інеса, пізніше Наталену віддали на виховання в монастир Нотр-Дам де Сіон у французьких Піренеях, де вона пробула майже дванадцять років. По закінченні монастирської школи релігійна, заглиблена у внутрішній світ дівчина збиралася прийняти чернечий послух.

Але кардинально долю майбутньої письменниці вирішила майже чужа їй людина – друга дружина батька, чеська шляхтянка Людмила Лось, яка наполягла на тому, щоб забрати дівчину з монастиря. Родина на той час мешкала в Києві. Так восени 1904 року Наталена Королева приїздить до України. На цей час вона вже знала іспанську, італійську, французьку, німецьку, англійську, арабську мови, опанувала стародавні – латинську та грецьку, з дитинства трохи пам'ятала українську і польську мови. У родині розмовною була французька. Освоївши російську мову, дівчина вступила до Інституту шляхетних дівчат, який згодом закінчила.

Враження від навчання в Інституті залишилися невтішні: “На думку мою – були то кошмарні часи й звичаї, яких ані навмисне не вигадеш!” Дівчині було важко, її пригнічувала атмосфера закладу, але не вчитися вона не могла (була жагуча до знань). Пізніше письменниця цьому періоду свого життя присвятила автобіографічну повість “Без коріння” (1936).

Наталена Королева розповіла у своєму творі, як стала свідком справжньої війни між вихованками та вихователями; спостерігала, як “класні дами” ненавиділи й переслідували своїх учениць. У цей час для майбутньої письменниці підтримкою були дівчинка-сирота Маруся, з якою були знайомі з пелюшок, та родина Миколи Лисенка. Вона брала в майстра уроки музики та співів, бо мала гарний хист та голос. Потім ці навички допомогли їй під час роботи в паризькій “Theatre Gymnase”.

Мачуха не сприймала доньку свого чоловіка, не хотіла та й не могла побачити в ній особистість, що має свої життєві принципи та переконання. Жінка мала на меті приборкати зарозумілу дівчину, тому готувала вигідне одруження і спокійне перспективне існування. Обранцем став гусар російської армії. Наталена Королева й чути не хотіла про одруження, тому вирішила покинути батьківський будинок – поїхала здобувати вищу освіту.

Пізніше в житті Наталени Королевої траплялось багато несподіваних та трагічних подій, які не могли не залишити свій відбиток на сторінках її творів. Перша світова війна застала письменницю в Києві у батька, який невдовзі помер. Тут за нею було встановлено нагляд, бо письменницю підозрювали у політичному шпіонажі. Не маючи змоги виїхати закордон, вона стає сестрою милосердя в російській армії. Майже три роки письменниця пробула поряд з постраждалими, отримала три поранення, тиф та кілька запалень легенів. За те, що під час одного з ворожих обстрілів не залишила поранених вояків, нагороджена хрестом “За хоробрість” та ще декількома нагородами.

За своє життя Наталена Королева поховала двох чоловіків, які мали для неї неабияке значення. Останні роки письменниця прожила самотньо, забута на Україні і ніким не підтримувана на чужині, померла у скромному будиночку на околиці містечка Мельник біля Праги, який придбали вдвох з другим чоловіком Василем Королівим-Старим.

Маючи таку надзвичайно складну, але водночас цікаву біографію Наталена Королева була покликана писати твори. Тим паче багато сюжетів можна було черпати з власного життя, зі свого досвіду. Що власне і робила письменниця. Вона намагалася свої непересічні знання, життєві погляди та переконання якнайповніше висвітлити на сторінках власних творів.

Науково-дослідницька та суспільно-громадська діяльність письменниці також певним чином вплинули на розвиток та тематику її творчості. Наталена Королева – людина енциклопедичних знань, створюється враження, що вона могла відкрити себе у будь-якій галузі знань.

Повернувшись з першої світової війни до Києва, письменниця прийшла до міністерства закордонних справ, заявила себе як волинянка, українська громадянка й попросила прийняти на посаду перекладачки. Але

з'явилися труднощі міжнародного характеру – за першим шлюбом Наталена Королева була перською громадянкою. Справу владнав професор Отто Ейхельман – письменниця стала співробітником міністерства закордонних справ УНР. Невдовзі її було відправлено в складі Дипломатичної місії на чолі з професором Словінським до Праги. В 1920 році починає працювати в системі народного шкільництва Чехословаччини. Тут на замовлення чеського міністерства освіти уклала невеличкий шкільний чесько-український словник, який вийшов під редакцією професора Смаль-Стоцького. Пізніше – великий французько-український словник, який залишився ненадрукованим. Окрім своїх професійних обов'язків разом з чоловіком брала активну участь в українському еміграційному житті. Подружжя Королівих – обидва високоінтелігентні активні представники українства, письменники, мистецтвознавці – було досить відомим на той час у Чехословаччині.

За працею, наукою та творчістю Наталена Королева не помітила як стала відомою українською письменницею.

Якщо вести мову про становлення Наталени Королевої як письменниці, української письменниці, то тут варто згадати її другого чоловіка Василя Короліва-Старого, українського письменника та громадського діяча. Саме він заохотив дружину після великої перерви знову взятися до письменства. Але вже українською мовою: «У французів багато авторів, авторів оригінальних, а українська література ще вбога...» Так з'являється перша публікація українською – 15 січня 1921 року у віденсько-українському тижневику «Воля» друкується оповідання «Гріх». Відтоді її твори часто з'являються на сторінках багатьох українських часописів.

Наталена Королева – видатне явище в історії української літератури. Вона поповнила українську прозу новими темами з античного та європейського світу, успішно продовжувала традиції Лесі Українки. Опрацьовуючи історичні та біблійні теми, письменниця свідомо обходила теми української історії, намагалася хоча б якимись невидимими гранями пов'язати світ стародавньої Скіфії, Русі й України зі світом античності й середньовіччя. У традиційний стиль і образну мову української прози влився свіжий струмінь європейського письма. Зрозуміло, що іспанські звичаї, традиції та манери наклали великий відбиток на творчість Наталени Королевої. Через знання більше 10 мов світу лексика, фразеологія, точність образу і вислову, навіть синтаксичні конструкції речень відрізняють її художній текст від суто українського.

Письменниця знайшла в українській літературі свій індивідуальний художній світ, для якого характерний симбіоз східної і західної культур, язичництва і християнства, синтез романського, арабського, греко-

римського, візантійського і слов'янського стилів. Як вчений-археолог, ерудит, людина, що провела дванадцять років у монастирі, жінка новітньої європейської культури, Наталена Королева у своїх творах у центрі уваги поставила людину та її духовний світ. Тому її герої – люди не пересічні, біблійні, античні і міфологічні постаті, лицарі, винахідники, яких об'єднує жадоба знань, пошук істини, утвердження високих ідеалів загального добра, братерства і любові. Саме це ми повинні насамперед бачити в творах авторки, бо це є наслідком болісних шукань письменниці, проявом її високої освіченості, благородства і шляхетності.

Зиновченко Н.Л.

СВЯТИТЕЛЬ ДИМИТРИЙ РОСТОВСКИЙ О ЛЮБВИ КАК ОСНОВЕ ДУХОВНОГО И ДУШЕВНОГО СОВЕРШЕНСТВА

Давно задумав написать статью о творчестве свт. Димитрия Ростовского как наставника русско-украинской паствы, мы столкнулись в реальности с фактами агрессии молодых людей: немца Тима Кречмара, недавнего школьника, и американца Майкла Маклендена. Долго сомневаясь, нужно ли писать о воспитании детей в любви и умении приносить покаяние, ведь это общеизвестные христианские истины, после 12 марта 2009 года, когда прозвучали выстрелы вышеназванных молодых людей и они в один и тот же день убили 25 человек, мы поняли, что нужно писать и учить детей как любви, так и покаянию и молитве.

Как справедливо писал свт. Димитрий Ростовский, Бог "любит любящих Его, прилепляется к прилепляющимся к Нему, представляет Себя ищущим Его и неоскудно подает сладость желающим насладиться Его любовью". А соединиться с Богом мы можем "сильнейшей сердечной любовью". Об этом же писал известный богослов, философ, психолог протопресвитер Василий Зеньковский (также выходец из Украины): "В Евангелии нет места противопоставлению ценностей, там действительно любовь есть первый и единственный принцип, потому что в нем - все".

Любовь - это чувство многогранное и чрезвычайно разнообразное по своему содержанию. Существует множество видов любви, как указывали в энциклопедическом словаре Ф. Брокгауз и И. Ефрон, из которых выше всех Божественная любовь, описанная и воспетая в четырех Евангелиях, у великих византийских святителей Василия Великого и Иоанна Златоуста, а также в "Божественной комедии" Данте, в трудах свт. Димитрия Ростовского, свт. Феофана Затворника, Паисия Афонского и у многих других подвижников веры и благочестия.

Виды любви в обычном рассуждении начинают исчислять с

плотской любви, т.е. "половой" любви мужчины и женщины, затем говорят о кровной, родственной любви, наконец переходят к рассмотрению "общечеловеческой" любви, т.е. любви к людям вообще, не ко всем сразу а к тем, с кем встречаешься на жизненном пути и называешь "ближним", даже если он не является твоим родственником. Только великие молитвенники за весь мир могут дерзать говорить о своей любви ко всему человечеству как творению Бога, несущему в себе божественный образ. В чем же суть любви, почему о ней пишут и говорят с древности и будут говорить, пока жив человеческий род? Почему любовь является источником религиозного чувства и художественного творчества?

Все виды любви сводятся к одному источнику, началу, заложенному в Божественной любви. Бог - это не только свет и истина, но и любовь, обнимающая все видимое и невидимое творение Божие. Именно поэтому, возвышаясь от мелочной обыденности до Божественной любви, мы способны благоговеть перед предметом любви. Что это значит? Благоговение - это не просто восторг, но и приятие, всепрощение и умиление, дарующее нам творческую, деятельную, благую силу. Свт. Василий Великий пишет в своих "Нравственных правилах": "Бывайте же друг ко другу блази (благими, т.е. добрыми - Н.З.), милосерди, прощающе друг другу, якоже и Бог во Христе простил есть вам (Еф 4, 32). Бывайте убо подражатели Богу, якоже чада возлюбленная, и ходите в любви, якоже и Христос возлюбил есть нас" (Еф 5, 1-2).

О любви к другим людям, даже к врагам, свт. Димитрий Ростовский писал неоднократно во многих своих проповедях и поучениях. Так, например, в "Поучении первом в неделю девятнадцатую по Святом Духе" он приводит в качестве эпиграфа евангельскую заповедь Христа: "Любите враги ваша, добро творите ненавидящим вас" (Лк 6, 27). Это поучение было произнесено свт. Димитрием во время его почти годичного пребывания в Москве в 1701г., в соборной церкви. В зачине, который звучит очень актуально и в наши дни, свт. Димитрий говорил: "Некоторые имеют обыкновение порицать последние времена и укорять нынешний немощный человеческий род, говоря: нет уже ныне на земле среди людей чудотворцев, как было прежде, которые совершали бы чудеса. Но не верьте им, возлюбленные мои слушатели".

Главный тезис автора поучения сводится к мысли о том, что и в его время есть чудотворцы, и затем он утверждает парадоксальную, на первый взгляд мысль: "Всякий, кто любит врага своего, есть чудотворец". Далее автор заявляет, что он изъяснит эту мысль на основании Божественного Писания и святых отцов в его беседе "Любите враги ваша". Конечно, вначале свт. Димитрий говорит своим слушателям, что он имеет в виду не врагов отчизны, "которые воюют с нашим христианским отечеством и

враждуют против нашей благочестивой веры", т.к. "подобает ненавидеть и (...) необходимо выступать войной против них, полагая душу свою за христианское царство и за целостность церкви". И далее Димитрий Ростовский вспоминает, что великому славянскому просветителю и "философу Константину, нареченному Кириллом, сарацины сказали: "Если Христос есть Бог ваш, то почему вы не делаете так, как Он велит вам? Ведь Он повелевает вам молиться за врагов, делать добро ненавидящим вас, подставлять щеку бьющему; вы же поступаете не так (...), выходите на борьбу и убиваете".

Констатин-философ отвечал им вопросом: "Если в каком-либо законе будут написаны две заповеди и даны будут для исполнения людям, то какой человек будет истинным законохранителем: тот ли, который совершит одну заповедь, или тот, который обе?" "Ему сказали: "Тот лучший, который исполнит обе заповеди". Тогда философ ответил: "Христос Бог наш, повелевший нам молиться за обидящих и блатворить им, сказал нам и следующее: "Больши сея любви никтоже" может проявить в настоящей жизни, если кто "положит душу свою за други своя" (Ин. 15, 13). Свт. Димитрий Ростовский говорит далее, что в каждом отдельном случае "мы терпим причиняемые нам обиды; вообще же защищаем друг друга, полагая души свои для того, чтобы вы, пленивши братьев наших, не пленили бы с телами и души их, склонивши их к своим богопротивным делам".

Свт. Димитрий в доказательство того, что "любить врагов своих есть вещь, стоящая выше природы, есть добродетель вышеестественная, превосходящая человеческое естество", приводит множество примеров. Но вначале он рассуждает о том, что в человеческой природе есть три свойства: "...разум, хотение и ярость или гнев". О гневе же он пишет: "Гневом или яростью, насажденными в его природе, он [человек - Н.З.], естественно, ищет отмщения своему обидчику, при этом ищет не только при жизни своей, но и по смерти".

Свт. Димитрий приводит множество примеров ярости великих людей. Так, например, он вспоминает о персидском царе Ксерксе (правил в 485-464 гг. до Р.Х.), который собрал для похода в Грецию ополчение в миллион воинов и флот из 1200 судов. "Когда несколько его кораблей потонули с воинством в Геллеспонте, то он, разгневавшись на море, повелел нанести морским водам триста ударов и топтать сии вода стопами", - писал свт. Димитрий. Далее автор утверждает, что "...разъяренный гневом совершает поступки без разума и подобен слепому: этот помрачен тьмою, а он - безумием...". И, наоборот, "любящий врага своего есть чудотворец, просвещающий слепого", он "...заграждает ему уста, подобно тому, как некогда святой Даниил

заградил уста львов" своей молитвой к Богу.

Корень зла свт. Димитрий усматривает в жестоком слове: "Враждебный и гневливый человек есть тигр, звук же колокольный [разъяряющий зверя - Н.З.] - это жестокое слово. Слово, как говорится, жестокое возбуждает гнев, и если раздраженный не может ничего сделать раздражающему, то сам себя съедает и как бы убивает...".

В настоящее время люди и особенно подростки живут дезориентированно впадая в депрессию, внутренне не умея простить обиды другим людям, а также самому себе за неумение состояться в этой жизни. Вследствие этого человек живет с чувствами обиды, ненависти, неудовлетворенного тщеславия и гордыни, которые еще глубже загоняют его в депрессию, болезни, или даже приводят его к агрессии. 12 марта 2009 года в Германии семнадцатилетний молодой человек, год назад закончивший школу, сначала расстрелял в своей школе девять человек: пятерых учащихся и четырех учителей, а затем, когда его ловила полиция, он убил еще шестерых человек и, наконец, сам застрелился. В Америке произошел подобный инцидент: Майкл Макленден в штате Алабама убил десять человек, которые его обидели. Он составил список обидчиков и убивал их по списку. Общество, в котором молодые люди настолько ожесточены или просто равнодушны к боли и смерти других людей, - это духовно больное общество.

Христианские духовные писатели, такие, как свт. Димитрий Ростовский, свт. Феофан Затворник, Паисий Афонский, подвижник XX века, в своих трудах, опираясь на библейскую ветхозаветную и христианскую новозаветную мудрость, учат, что прежде всего в человеке должно быть понимание своего места в мире по отношению к Богу и другим людям. Так, например, свт. Димитрий Ростовский в своем труде "О молитве человека, уединившегося в клети сердца своего, поучаясь и молясь тайно" пишет во второй главе: "Прежде всего да будет известно, что христианину (...) подобает всячески и всегда заботиться о том, чтобы соединиться с Богом, Создателем, Благодетелем, возлюбившим Его, и Высшим Добром, Которым и для Которого он и создан, ибо для души, созданной Богом, центром, т.е. конечной целью, должно быть не что иное, как Сам Бог, от Которого она и жизнь, и природу свою получила и для Которого ей нужно жить вечно".

В современных детях очень много самолюбия, эгоизма. Слишком рано общество дает им возможность считать себя полноценной, уже состоявшейся личностью ни от кого не зависящей, не почитающей ни Бога, ни родителей. На Западе этот процесс еще более ярко выражен, чем у нас. Однако, подражая западным нормам жизни, мы теряем и свои традиции нормального коллективного сосуществования, при которых почитаются старые люди (это видно невооруженным глазом в общественном

транспорте, когда юноши сидят и самостоятельно не проявляют инициативы уступить место старикам), а также младшее поколение, действительно всегда у нас любимое и обожаемое, начинает выходить из коллективистских общественных рамок. Такие юношеско-молодежные группировки, как готы, иногда перекрашивающиеся в черный цвет сатанизма, противопоставляют детей не только родителям, обществу, но и нашей традиционной православной религии.

В листовке православного клуба "Сретение", действующего при катехизаторских курсах Киевской Духовной Академии и Семинарии (Свято-Успенской Киево-Печерской Лавры) "Святоотеческие поучения о покаянии" справедливо пишется о том, что одна из наших главных бед состоит в увеличившемся в нас стремлении к "полновластию". Отсюда проистекает утрата душою своей цельности, когда на первом месте Бог, на втором - общество и семья как его часть, а на третьем - личность. Если личность ставит себя выше Бога, то она разрывает естественные, Богом установленные заповеди и становится ущербной, депрессивной, обиженной на мир и вообще на всех вокруг, кто не поддерживает эгоцентризм этой личности. В листовке пишется: "Грех любит полновластие. Если он в любви у нашего сердца, то уже овладевает им всем и всего человека покрывает своей зловредной силой. Для грешного и человека, и человечества надпись одна: "от ног даже до головы несть цельности (Ис. 1,6). (...) Семя всего нравственного зла - самолюбие".

В листовке клуба "Сретение" развиваются мысли о том, что самолюбие противостоит как любви к Богу, так и любви к ближним, к обществу: "Человек по назначению своему должен бы забывать себя в своей жизни и деятельности - должен бы жить только для Бога и людей (...): нельзя любить ближних, не любя Бога, - равно как, любя Бога и ближних нельзя не жертвовать собой Славе Божией и благу ближних".

В реальной действительности люди часто отвращаются от Бога, и поэтому их не заботят судьбы ближних, общественные проблемы, они закономерно сосредотачиваются на самих себе, а всех остальных почитают не то своими врагами, не то просто обидчиками.

Свт. Иоанн Златоуст пишет: "Любовь, говорит апостол, долготерпит, милосердствует... не мыслит зла" (1 Кор. 13, 4-5). Пусть каждый помыслит с самим собою, как он поступает в отношении к самому себе, - так же пусть поступает и в отношении к ближнему. Никто не завидует себе, желает себе всех благ, предпочитает себя всему, старается делать все в свою пользу. Если таким же образом мы будем расположены и к другим, то прекратятся все бедствия, не будет ни вражды, ни любостыжания. Кто станет отнимать у себя самого?". Итак, мы подошли к тому, что любовь к ближним - это неотъемлемая часть христианского мирозерцания и она стоит на втором месте после любви к Богу, как в Ветхом Завете, так и в Новом Завете.

Архип. Евсевий Орлинский в конце XIX в. написал глубокомысленное рассуждение "О воспитании детей в духе христианского благочестия", в котором дал много рекомендаций, но среди них самые яркие следующие. Первая разъясняет нам, что не должно быть в семье и обществе двойной морали. В главе "О высшей образованности" архиеп. Евсевий пишет, что иногда образованные родители "не требуют, чтобы ребенок был скромн, благороден, сострадателен и услужлив, но желают только, чтобы он умел наружно показывать себя таким. Поэтому за нарушение правил учтивости они взыскивают гораздо строже, нежели за нарушение заповедей Божиих и за проступки, явно противные добрым нравам". Вторая важная рекомендация свт. Евсевия обращена к образованным матерям, которые в воспитании детей теряют бдительность и отрываются от народной педагогики, считая правила приличия "тяжкими узами": "Иногда матери, сами образованные, увлекаясь такими предрассудками, смеются, глядя на постыдные и опасные дурачества своих детей, и оставляют ненаказанными наглые и буйные их поступки".

В результате дети, выросшие в чрезмерной "вольности", очень быстро начинают вести "беспорядочную жизнь", не умеют владеть собой, "их не удерживает ни уважение к людям и существующим отношениям, ни забота о собственном благополучии".

Такое поведение родителей, воспитание в чрезмерной любви, не связанное с разумной требовательностью и строгостью, приводит впоследствии детей к асоциальному, агрессивному поведению и даже к преступлениям. Подобный образ обрисовал Ф.М.Достоевский в романе "Бесы", а именно образ Николая Всеволодовича Ставрогина, сына генеральши Ставрогиной, то укусившего за ухо губернатора, то организовавшего убийство своей законной жены, то идейно вдохновлявшего будущих ниспровергателей общественного строя. У таких людей, к которым можно отнести и Тима Кричмара из Германии и Майкла Маклендена из Америки не сформированы ни чувство любви к людям, ни чувство долга, ответственности перед людьми, ни вообще какие-либо нравственные преграды, "тормоза".

Каморникова Ю.В.

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ГНЕЗД В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент **Н.М. Маторина**

Основной задачей вуза в настоящее время является активизация методов обучения, освобождения студента от зубрежки, механического

запоминания и воспроизведения различных правил. Применительно к русскому языку – это значит воспитывать у студентов чувство слова, а на основе этого развивать свободную, литературно-грамотную речь (как устную, так и письменную).

Работе над словом в вузе необходимо уделять достаточное внимание в плане не только грамматическом, орфографическом, семантическом и стилистическом, но и словообразовательном.

Будущий учитель, имеющий специальное лингвистическое образование, должен иметь обширнейшие знания по словообразованию.

Известно, что в современном языкознании словообразование выделяется как самостоятельный раздел науки о языке, изучающий структуру слов и законы их образования.

Необходимой и очень перспективной словообразовательной единицей в процессе изучения раздела «Словообразование» является словообразовательное гнездо. Изучение словообразовательной системы языка как системы словообразовательных гнезд способствует быстрому обогащению потенциального лексического запаса слов, способствует выработке навыков быстрого подбора однокоренных слов, более осознанному и прочному усвоению словарного богатства русского языка; развивает языковое чутье к слову, к его составу и закономерностям языка вообще; повышает культуру речи, орфографическую грамотность; позволяет в более полном объеме ознакомиться с основными единицами на словообразовательном уровне; воспитывает орфографическую зоркость, расширяет кругозор.

Словообразовательное гнездо – наиболее сложная комплексная единица словообразования, включающая другие комплексные единицы (словообразовательные пары, цепи и парадигмы). Изучение словообразовательных явлений в комплексе, сериями необходимо в педагогической практике, поскольку представляет собой важный прием, существенно увеличивающий эффект преподавания и возможности усвоения структуры слов, закономерностей их образования.

Для успешного изучения словообразовательных гнезд необходимо, чтобы студенты были знакомы со словоизменением (склонением и спряжением), с грамматическими категориями – индикаторами основных частей речи (существительного, прилагательного, глагола и наречия), с основными чередованиями звуков, имели представление об ударении, хорошо знали морфемы – строительный материал словообразования. В практическом плане у студентов должен быть накоплен определенный запас производных слов и словообразовательных гнезд с достаточным количеством слов в каждом гнезде. Все это – материал для наблюдения и самостоятельных выводов студентов, основа для уяснения понятий и

терминов словообразования, а также последующего обогащения их словаря и развития их речи.

Вузовские программы выдвигают следующие требования относительно изучения раздела «Словообразование»:

«Основные способы словообразования в русском языке.

Лексико-семантическое словообразование (возникновение омонимов). Лексико-синтаксическое словообразование (объединение двух или нескольких слов в одно). Морфолого-синтаксическое словообразование (переход одной части речи в другую). Морфологическое словообразование (безаффиксный способ, аффиксация, сложение основ).

Функциональная классификация словообразовательных аффиксов (аффиксы, выполняющие лексическую, грамматическую и стилистическую функции).

Регулярные и нерегулярные аффиксы. Продуктивные и непродуктивные аффиксы. Ограничения, налагаемые на сочетаемость морфем (семантические, словообразовательные и стилистические).

Единицы системы словообразования (словообразовательная пара, словообразовательная категория, словообразовательная цепь, словообразовательная парадигма, словообразовательное гнездо)» [Из вузовских программ по русскому языку].

Как видим, программы предлагают изучать словообразовательную систему языка в том числе и сквозь призму словообразовательного гнезда.

Карпенко О.О.

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ В.ГОЛДІНГА „ВОЛОДАР МУХ”

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю.В. Ледняк

Вільям Голдінг - один із найяскравіших та самобутніх англійських прозаїків ХХ ст., його ім'я добре відоме мільйонам читачів різних країн світу, зокрема України. Кожний твір англійського письменника викликає гострі дискусії, які точаться навколо голдінгової концепції людини. Письменник розкриває істинне обличчя людства, застерігає нас від необдуманості дій.

Свої романи В.Голдінг називає притчами. У сучасному літературознавстві під притчею розуміють у першу чергу засіб вираження морально-філософських роздумів письменника, які часто бувають протилежними до загальноприйнятих суспільних уявлень. Для притчі головне не змалювання подій, а вираження смислу. Саме жанр роману-притчі дає змогу письменникові символічно

моделювати дійсність.

Славу й визнання Голдінгу приніс його перший роман «Володар мух» (1954). Дія твору відбувається у ХХ ст. Унаслідок авіакатастрофи група англійських школярів опинилася на одному з безлюдних островів Тихого океану. Спочатку хлопчики намагаються збудувати на острові справедливе й розумне суспільство за всіма цивілізованими та демократичними законами. Але примітивні умови існування, голод та злидні не згуртовують дітей, а пробуджують звірячі інстинкти, приглушені в дітях цивілізацією. Виховані, освічені, на перший погляд, англійські діти стають під впливом обставин жорстокими, безжальними; їх збуджує вигляд крові, і вони здатні вбити своїх товаришів. Дітям доводиться полювати на дику свиню; вони цього не вміють, їм страшно, і юні мисливці розмальовують собі обличчя різнокольоровою глиною, наслідуючи героїв пригодницьких книжок. Та пізніше ці їхні маски стають зовнішнім виявом тих внутрішніх змін, які відбулися під впливом нових обставин. Полювання на свиню виливається у полювання на людину. Щоб заглушити в собі жах і жаль, мисливці виспівують войовничу пісню, яку самі склали: „Бий свиню! Горло ріж! Кров – спусти!” Діти у складних обставинах не діють згуртовано, а стають непримиренними ворогами.

На острові спочатку виникли дві форми суспільного правління. Одна з них - демократична - очолена й представлена світловолосим і струнким дванадцятирічним Ральфом, котрий запропонував вирішувати всі питання на загальних зборах. Другий тип правління - диктаторський - представлений старостою церковного хору хлопчиків Джеком, котрий завжди носив чорний плащ-накидку. Джек прагне фізично знищити доброго й справедливого Ральфа. Цей ватажок жорстокий і грубий, але саме він здобувач і власник м'яса. В.Голдінг показує, як Ральф поступово залишається один і йому загрожує загибель від лісової пожежі, навмисне влаштованої Джеком, котрий убачав у Ральфові свого політичного суперника. І рятує Ральфа лише прибуття катера, який чергував у екваторіальних водах.

Цей твір можна віднести до антиробінзонади й антиутопії, тому що ми бачимо не ідилію прекрасного, щасливого життя без дорослих, а перетворення людини на подобу звіра, у якому немає вже нічого позитивного - тільки злість, гнів, ненависть і кровожерство.

Незважаючи на жахливі події, зображені в романі, письменник сповнений віри в те, що людина здатна боротися зі своєю внутрішньою п'тьмою. Таким чином, смисл цієї притчі не тільки в тому, що зло дримає й може прокинутися в людині, але й у тому, що людина спроможна впоратися з цим злом. Трагічний мислитель сучасності вимагає від усіх, хто живе на землі, особистої відповідальності за те, що відбувається навколо.

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГІРНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологія гірничої справи має глибокі корені, про які свідчать підручники, словники, пам'ятки наукової літератури, офіційні документи, зразки активної мови гірників тощо.

У формуванні досліджуваної термінології ми умовно виділили 6 етапів. Етапи становлення гірничої терміносистеми подано з урахуванням і спираючись на наукові дослідження періодів розвитку гірничої галузі, враховано екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники.

Перший етап кваліфіковано як підготовчий чи донауковий, „щоправда без його хронологічної атрибуції”. З першим етапом пов'язаний початок історії спеціальної лексики гірничої науки, а „історію науки, за словами С.В. Гриньова, – слід починати з античності чи, принаймні, з бронзового віку”.

Як свідчать сучасні дослідження, перші лексеми, пов'язані з назвами гірничих понять (*долото, кайло* та ін.), виникли ще в кінці неоліту (VI-IV тис. до н.е.) – пізнішої епохи кам'яного віку, коли на давніх шахтах, зокрема України, інтенсивно вели роботи з добування кремнію, глини, солі, золота, міді тощо.

Серед лексем на позначення понять гірничої справи, уживаних у цей час, найпродуктивнішими є назви руд (*болотна руда, бурий залізняк* і под.), речовин (*вапняк, деревне вугілля* тощо), процесів та дій (*видобуток, збагачування* та ін.).

На думку С.В. Гриньова, „є усі підстави вважати, що спеціальна лексика з'явилася приблизно півмільйона років тому в ашельський період палеоліта, тобто задовго до появи науки”.

Найменування донаукового періоду не зникли, здебільшого вони перейшли до розряду термінів й активно функціонують у сучасній гірничій термінології, наприклад: *бурий залізняк, вугілля* та ін. Деякі з найменувань цього періоду стали архаїзмами (напр.: *рона* – староукраїнська назва нафти).

Другий етап пов'язаний з епохою середньовіччя (кінець V – середина XVII ст.), який „відокремлює історію давнього світу від нової історії”. Хоч середньовіччя вважають „періодом застою науки”, проте процес розвитку спеціальної лексики, зокрема й гірничої, тривав завдяки значним досягненням у самій гірничій справі.

Через значний розвиток гірничої галузі з'явилась потреба в нових номінаціях гірничих понять, напр.: *металургія* (XV ст.), *магнітний компас*

(1539 р.), *труба* (XV ст.), *кип'ячка* (староукраїнська назва нафти, XVI ст.) та ін.

Основним способом творення спеціальних найменувань цього часу були словосполучення, утворені на основі одиниць латинської мови, напр.: *металічні руди, мінеральна сировина* і под.

Як показали спостереження, становленню термінології гірничої справи передувало досить тривалий період стихійного термінотворення, коли в мові накопичувався достатній арсенал тематично об'єднаних слів для позначення системи спеціальних понять.

Третій етап (кінець XVII ст. – перша половина XIX ст.) є початком становлення української гірничої терміносистеми на науковій основі.

Саме на цьому етапі відбувається спеціалізація значень номінативних одиниць мови, чіткий зв'язок між поняттям і словом, а також комплексне групування лексики.

Значна роль у становленні та розвитку гірничої лексики в зазначений період належить Києво-Могилянській академії. Уже в 1706-1709 рр. основи наук про корисні копалини викладали в Києво-Могилянській академії. Ректор академії Феофан Прокопович одним з перших започаткував формування української гірничої термінології. У його книзі „Про досконалі змішані неживі тіла – метали, камені та інші” зібрано значний фактичний матеріал для дослідження гірничої термінології: подано докладну характеристику *бурштину, глини, нафти, сірки* тощо; розглянуто корисні копалини в каменях і гемах, опрацьовано їхню кваліфікацію; описано десятки найвідоміших мінералів: *берил, мрамур, смарагд* та ін.

Особливу увагу привертає виданий українською мовою підручник В. Воляна „Первіи понятія о царстве ископаемых или мінералогія” (Відень, 1854 р.). Частина гірничих назв, передусім мінералів, автохтонних і запозичених, які використав у своїй праці В. Волян, уживають і сьогодні в науковій мові: *золото, кварц, топаз* і под.

Становлення української гірничої терміносистеми тісно пов'язане з інтенсивним розвитком виробництва, особливо у XVIII – на початку XIX ст.

Серед гірничих термінів, формування яких спостерігаємо в цей період, заслуговує на увагу численна група слів, що є назвами машин, механізмів, інструментів, пристроїв тощо: *бур, шахтна підйомна лебідка* тощо; мінеральних утворень, речовин: *бурштин* і т.ін.

Деякі з цих термінів (*нафта, помпа, ропа* тощо) засвідчені в українській частині загальнономовних словників того часу, серед яких „Лексикон латинський” Єпіфанія Славинецького, рукописний латинсько-слов'янський і слов'янсько-латинський словник Єпіфанія Славинецького й

Арсенія Корецького-Сатановського. Здебільшого терміни цього періоду відомі і в наш час.

Поповнення гірничої термінології новими термінами наприкінці XVIII – на початку XIX ст. відбувалося як через переосмислення старих номінативних одиниць, так і за допомогою творення нових, пов'язаних з розвитком науки та техніки, наприклад: *дробарка валкова* (Великобританія, 1806 р.); *дробарка роторна* (Німеччина, 1842 р.) тощо.

Терміни не з'являються нізвідки, їх свідомо творять з необхідності. Наприклад, термін *залізний шифер* першим увів й описав академік В.Ф. Зуєв 1781 р. Термін *тіла мінеральні* увів В.І. Вернадський 1910 р. та ін.

Наявні документальні матеріали засвідчують те, що гірнична термінологія третього періоду активно поповнювалася новими назвами й була досить поширена в працях учених того часу, а також у численних документах. Наприклад, в „Описі Бахмутських і Торських соляних заводів 1736 р.” (*кам'яне вугілля, мідні рудокопні гори* тощо); в „Описі Азовської губернії 1782 р.”: „У надрах її перебувають алебастр, крейди... глина для ділення цегли, дике каміння... та іншого роду каміння і руди відшукатися можуть...” і под. У наведеному прикладі поруч з народними назвами вжито й запозичення на позначення понять гірничої справи.

У документі „Опис міст Азовської губернії (1781 р.)” зазначено: „Близько міста Бахмута перебувають крейди, алебастрові, аспідні, точильного та інших каменів гори, у яких мають бути й метали, а місцями в чималій кількості трапляється... вугілля, але не стигле..., а іноді вимивається при дощах з гір і так званий чорний криштал, здебільшого дрібний...”.

Отже, гірнична термінологія зароджувалася та розвивалася разом зі становленням гірничої справи, хоч і не набула ще в названий період належного вивершеного термінологічного окреслення.

Четвертий етап (друга половина XIX – початок XX ст.) умовно можна назвати „етапом накопичення специфічного термінологічного матеріалу”.

Велика роль у виробленні національної термінології належить Науковому Товариству ім. Т. Шевченка, що функціонувало у Львові (1873-1939 рр.), незмінним головою якого був Михайло Грушевський від 1897 р. до 1913 р.

Активному розвитку гірничої термінології в Україні сприяв науково-технічний прогрес кінця XIX – початку XX ст.

Як національні, так й іншомовні терміноутворення цього етапу є позначеннями процесів, приладів, пристроїв та механізмів тощо. Наприклад: *механіка гірських порід, молоткові дробарки* (1895 р.), *конвеєр*

скребковий (Великобританія, 1906 р.), *сепаратор гвинтовий* (США, 1898 р.).

Термінологія досліджуваної галузі в цей період набула вже досить значного розвитку, але ще не задовольняла потреб сьогодення.

П'ятий етап (20-80-ті рр. ХХ ст.) – етап осмислення, систематизації терміносистеми на науковому ґрунті. У цей час відчутною стає тенденція до активізації процесів номінації: термінотворення, терміновживання, унормування та стандартизації гірничих термінів.

Над проблемами української термінології, так само й гірничої справи, працювали такі солідні установи, як Українська академія наук (заснована в 1918 р.), ІУНМ (створений у 1921 р.), на базі якого в 1931 р. створено Інститут мовознавства, а також численні наукові товариства, гуртки, кафедри тощо.

Тенденції формування української наукової та науково-технічної мови у 20-30-х рр. ХХ ст. були логічним продовженням зробленого наприкінці ХІХ ст. Уперше в історії української мови термінологія, зокрема й гірнича, розвивалася за визначеним планом на методологічній основі.

Згодом період від 1921 р. до 1933 р. у науковій літературі було названо „золотим десятиріччям” становлення української науково-технічної літератури.

Однак в умовах бездержавності природний процес українського термінотворення з його науковими дискусіями, з пошуком правильного шляху завершився, як відомо, раптово й трагічно через арешти та переслідування науковців.

Відновлення термінологічної праці відбулося лише в 50-60-ті рр. ХХ ст. зі створенням Словникової комісії. Діяльність, розпочату цією комісією, успішно продовжив Комітет наукової термінології, створений 1978 р.

Формування української гірничої термінології відбувалося паралельно з розвитком гірничого виробництва, пов'язаного з відкриттям та експлуатацією в Україні нових родовищ корисних копалин.

Серед термінів цього часу значну групу становлять терміни-іменники на позначення пристроїв, приладів, інструментів: *тахеометр-телеметр* (1947 р.), *динамометр* (1952 р.), *тензорезистор* (1967 р.), *проекціометр* (1984 р.) та ін.

Отже, у 20-80-х рр. ХХ ст. термінологія гірничої справи зазнала певного розвитку, поповнилась новими термінами, як національними, так і запозиченими.

Шостий етап (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) характеризується активною діяльністю з удосконалення та подальшого розвитку української гірничої термінології.

Особливістю цього періоду є вироблення принципу орієнтації на народну основу з широким використанням термінів-запозичень іншомовного походження, а також терміноелементів, прийнятих у міжнародній практиці.

Потужного стимулу розвитку гірничої терміносистеми надало здобуття Україною незалежності й становлення української державності, надання українській мові статусу державної.

Значну кількість термінів гірничої справи цього періоду становлять назви машин, механізмів, пристроїв, приладів тощо (*агрегат фронтальний, гірничі комбайни* тощо); технологій, процесів, дій (*видобування корисних копалин, підземна газифікація вугілля* та ін.). Здебільшого ці термінологічні новоутворення на позначення гірничих понять є дво- та багатокомпонентними словосполученнями, наприклад: *буріння із застосуванням гнучких штанг, внутрішньокар'єрний конвеєр і под.*

Цей етап визначено як період найактивнішого розвитку й становлення української гірничої термінології.

Кравченко В.М.

БІБЛІОТЕКА ЯК СИМВОЛ КОСМОГОНІЇ ТА ЕСХАТОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ У ТВОРАХ Х. Л. БОРХЕСА

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.Л. Біличенко

Емерсон назвав бібліотеку магічним кабінетом з великою кількістю зачарованих духів . Вони повертаються до життя ,коли ми викликаємо їх ; до того часу , поки ми не відкриваємо книгу , вони буквально , фізично втілюють собою том ,один з багатьох .Одним з найважливіших концептуальних образів необарокової парадигми , що отримує реалізацію у Х.Л.Борхеса , є образ зруйнованої бібліотеки

Бібліотека – це завжди спосіб упорядкування культурних значень і смислів , систематизація та структурування інформації , перетворення хаосу в космос . Таким чином , в образі бібліотеки первинно розгортаються смислові потенції космогонії .

Есхатологія бібліотеки втілює апокаліптичні настрої в культурі . Для Х.Л.Борхеса бібліотека не була зовнішньою даністю – він знав її «зсередины» : Борхес пройшов звивистий шлях від службовця муніципальної бібліотеки до директора Національної. Аргентинський письменник постулює ідею Всесвіту і культури як Бібліотеки («Вавилонська бібліотека»). У своїй творчості він звертався до всього

надбання культури : його «гіперпростір» - це історія культури , «дійові особи» - художні метафори , вічні образи , філософські гіпотези . За Борхесом , культура – це Всесвіт , відтак існування людини можливе лише в культурі , вийти за її межі не вдається нікому , як не вдається вийти за межі Всесвіту : «Бібліотека – це куля , точний центр якої знаходиться в одному з шестигранників , а поверхня – недосяжна».Призначення людини – бути вічним бібліотекарем ,читачем чи переписувачем ,тобто систематизувати ,пізнавати й інтерпретувати створене .Відтак усі мешканці Борхесового світу перебувають у постійних пошуках Книги , тобто Бога , Абсолютного Духа , істини , сенсу життя , - усі шукають одне й те саме і разом з тим – кожен своє. Нескінченні пошуки Книги багатьох мешканців Борхесового світу ставлять у безвихідь – вони божеволіють , гинуть , нищать книги та один одного . Автором підкреслюється і постійна зміна ставлення до Книги – від фанатичної любові до такої ж ненависті , від радості й надії до відчаю та зневіри . З одного боку , бібліотека Борхеса – вічна й нерукотворна , з іншого – вона порожня і мертва без допитливого читача . Його Вавилонська бібліотека – це переживання руйнації і роздробленості культури, змішання мов, знецінення всіх зусиль і досягнень «людини культури».

Таким чином, автором вирішується проблема зруйнованої бібліотеки як парадигми культури, як смислообразу культурної свідомості. Есхатологія бібліотеки інтерпретується ним як втрата «волі до смислу». За Борхесом це може бути відчуття «смиислової межі», гостре усвідомлення обмеженості пізнання, розгубленість серед множинності культурних значень, втрата духовних орієнтирів чи переоцінка цінностей. Але в космогонії бібліотеки потенційно прихована можливість діяння як творчого акту культури, як реалізація «волі до смислу», смислотворення, тобто до створення культурних цінностей. І поки Бібліотека лишається в підґрунті Культури, а люди мислять її категоріями і прагнуть до її пізнання, кожному в Культурі відведено місце читача-реципієнта чи митця-бібліотекаря.

Кубрак Л.В.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Проблеми комунікативної компетентності стали актуальними у дослідженнях науковців, зокрема таких, як К.М. Плиско, М.І. Пентилюк, Н.С. Яремчук та інші.

У методичній літературі значну увагу приділено особливостям викладання української мови в усіх їх вимірах.

Метою пропонованого дослідження є виявлення особливостей формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення української мови.

Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких завдань:

- показати роль вивчення як фактора духовних цінностей
- виявити специфіку вступних уроків, на яких розглядаються загальні відомості про українську мову;
- показати взаємозв'язок шкільної методики викладання мови з основними положеннями загального мовознавства.

Викладання мови є найніжнішим дотиком до серця дитини. Це майстерність творення людської душі. У слові поєднуються думки, почуття, ставлення людей до всього навколишнього світу, отже викладання мови – це свого роду людинознавство.

Чутливість до слова – це велика духовна цінність людини, якою особливо дорожить кожен вдумливий педагог. Коли ж виникає питання : а чим же найбільше виховують уроки української мови?, то щоразу переконуєшся у тому, що саме у формуванні, в утвердженні чутливості до слова, до найтонших виражених у ньому, порухів душі полягає їхня виховна сила.

Вчені стверджують, що в школі другу мову дитина може вивчати лише тоді, коли в ній остаточно сформується рідна мова, коли учень набуде здатність розмірковувати та вільно формулювати свої думки рідною мовою.

Серед тих, хто зробив вагомий внесок у дослідження проблеми зв'язку розвитку дитини з освоєнням нею рідної мови вирізняються: чеський педагог-гуманіст і філософ Ян Амос Коменський, видатний педагог Костянтин Ушинський, Василь Сухомлинський та інші.

Українська мова – один із провідних навчальних предметів у школі, вивчення якої забезпечує формування в учнів ряду важливих умінь і навичок, таких як читання, письмо, мовлення. Рівень їх опанування зумовлює успішність вивчення всіх інших навчальних предметів. Водночас це й могутній корекційно - розвивальний і виховний засіб, оскільки у процесі вивчення рідної мови в учнів розвиваються і коригуються всі розумові процеси, пізнавальна та мовленнєва діяльність, формується повноцінна особистість.

За чинними програмами загальні відомості про українську мову вивчаються у кожному класі здебільшого та вступних уроках. Багатьма психологічними факторами домовлена своєрідність цих уроків. Насамперед тісним зв'язком мови і мислення, наявністю в людині вербальної та образної пам'яті, понятійного та образного мислення. Крім того, на думку психологів, на засвоєння вступних тем має валив також зовнішня і внутрішня мотивація, які є «запускним механізмом» будь-якої

діяльності, зокрема, мовленнєвої (комунікативної) та навчальної. На чутті мови й дару слова, мовних здібностей та генетичної здатності до формування мовної картини світу ґрунтується успішне засвоєння загальних відомостей про мову. Адже мовна картина світу формує пізнання людини й ментальність народу, відбиваючи особливості сприймання навколишньої дійсності.

Шкільна методика викладання, української мови спирається на такі основні положення загального мовознавства:

- мовознавство – це наука про природну людську мову в усіх її вимірах (будову, функції і розвиток);
- зв'язок мовознавства з іншими науками (філософією, історією, логікою, соціологією, археологією, інформатикою і т.д.);
- психофізичні основи взаємозв'язку мови і мислення;
- розрізнення мови й мовлення;
- системний характер мови, мовні рівні;
- нормативність мови й мовлення;
- суспільні функції мови.

Підкреслимо, що саме на уроках рідної мови засвоєння учнями загальних відомостей про мову здійснюється за двома паралельними напрямками:

1. узагальнене поняття про мову;
2. усвідомлення та сприйняття мови як явища соціально, психологічного, лінгвістичного.

Саме рідна мова якнайкраще розкриває основні ознаки будь-якої мови, дає змогу кожній людині зрозуміти основні правила та закономірності мовленнєвого спілкування, пізнати мову як систему, особливості функцій мови, що дає мотивацію до вивчення інших мов.

Мова і мовлення є продуктом культури і невід'ємною її складовою. Саме мова сформувала людину як особистість і творця культурних цінностей нації у духовному і моральному й інтелектуальному плані.

Національна мова має сприйматися учнями як така функціональна структура, що містить:

- літературну (нормативну) мову: літературну кодифіковану й не кодифіковану розмову;
- не літературну форму існування мови: просторіччя, сленг, діалекти, молодіжне й соціальне аргі, професійне мовлення.

Школярі повинні урозуміти, що усі форми спілкування мови різняться мовними засобами соціальним статутом, характером нормативності та утворюють разом загальнонародну мову.

Відомості про українську мову, її розвиток, значення в житті людини, суспільства, місце серед інших мов світу, зокрема, слов'янських,

забезпечують повноцінний розвиток пізнавальних здібностей учнів, формування мовної та комунікативної компетентності приймають виховним властивостям уроків української мови. Ці уроки повинні бути спрямовані на вирішення таких навчальних завдань:

- ознайомити учнів з найважливішими відомостями про українську мову щодо їх походження, ролі в становленні та розвитку нації, культуротворчої функції;
- з'ясувати значення мови як засобу пізнання, спілкування і впливу;
- розкрити красу, багатство, виразність та милозвучність української мови;
- визначити місце української мови серед інших мов світу, зокрема, слов'янських.

Успішна реалізація навчальних завдань загальноосвітніх навчальних закладів залежить від усвідомлення вчителем –словесником їх значущості, умінь застосувати пізнавальні, пошукові, дослідницькі види роботи з учнями, залучати їх до лінгвістичних досліджень, зосереджувати увагу на актуальних питаннях мовознавства з метою розвитку їх мовленнєвих здібностей.

Отже, формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення української мови є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу сучасної загальноосвітньої школи.

У перспективі дослідження – подальше виявлення особливостей формування та розвитку комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Підручник для студентів філологічних спеціальностей ВУЗів – К.: Освіта, 1999.
2. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах /За ред.М.І. Пентиліук. – К.: Освіта, 2000.
3. Плиско К.М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі.- Х.: Ранок, 2001.

Кудинова О.С.

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СЛОВАРИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент **Н.М. Маторина**

Словообразовательные словари – это словари, в которых показывается словообразовательная структура дериватов,

демонстрируются их связи с производящей основой и однокоренными дериватами.

К настоящему времени изданы следующие словообразовательные словари русского языка:

1. «Школьный словообразовательный словарь русского языка» А.Н. Тихонова (М., 1978; 1990);

2. «Словообразовательный словарь русского языка» в 2-х т. А.Н. Тихонова (М., 1985);

3. D.S. Worht, A.S. Kozak, D.B. Johnson. Russian Derivational Dictionary (New York, 1970).

Пользуясь словообразовательным словарем, можно определить:

- а) орфографический и орфоэпический облики слова;
- б) производящую основу и словообразовательное средство, то есть словообразовательную структуру слова;
- в) способ словообразования;
- г) структуру и состав словообразовательного гнезда;
- д) устройство словообразовательных цепочек и словообразовательных парадигм;
- е) словообразовательную активность различных частей речи;
- ж) морфонологические явления, сопровождающие процесс словопроизводства;
- з) случаи чересступенчатого словообразования;
- и) случаи неединственной мотивации производных слов.

Отдельные слова сопровождаются толкованием значения (как правило, омонимы), грамматическими и стилистическими сведениями (в тех случаях, когда эти сведения имеют отношение к словообразовательным свойствам слов).

Кратко охарактеризуем названные словообразовательные словари.

1. "Школьный словообразовательный словарь русского языка" А.Н. Тихонова (около 30000 слов; сокращение – ШСС).

Словарь включает предисловие, в котором рассказывается о его особенностях, собственно словообразовательный словарь, алфавитный список производных слов. Словарь является гнездовым, слова в нем помещены в словообразовательные гнезда (СГ – это упорядоченная совокупность однокоренных слов, связанных отношениями последовательной производности с неизменным (базовым, исходным) словом, называемым вершиной данного гнезда). Гнездование слов позволяет четко представить ступенчатый характер русского словообразования, увидеть все элементы, которые участвуют в создании слов.

Компонентами словообразовательного гнезда являются: а) вершина – неизменное слово любой части речи; б) словообразовательная пара —

производящее и производное; в) словообразовательная цепь – ряд однокоренных слов, организованных по принципу последовательной производности от исходного звена до конечного; г) словообразовательная парадигма – набор производных, имеющих одну и ту же производящую основу и находящихся на одной ступени словообразования. Все эти компоненты могут быть всесторонне описаны с помощью словообразовательного словаря.

2. "Словообразовательный словарь русского языка" А.Н.Тихонова в 2-х томах (144808 слов; сокращение – ССРЯТ).

ССРЯТ включает обширное теоретическое введение "Основные понятия русского словообразования", которое является хорошим подспорьем в изучении словообразовательной системы языка; собственно словарь; алфавитный список производных слов; список одиночных слов, не образующих словообразовательных гнезд.

3. "Словообразовательный словарь русского языка" Д. Уорта, А. Козака, Д. Джонсона выполнен на машине. К сожалению, постмашинная обработка проведена недостаточно тщательно, в связи с чем в словаре много ошибок (например, на объединение в один корень омонимичных корней, непоследовательно различаются факты словообразования и формообразования, не всегда точно произведено морфемное членение слов и т.д.).

Кузьмина Т.В.

ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДЛОГОВ НА СИНТАКСИЧЕСКОЙ ОСНОВЕ

Научный руководитель – старший преподаватель Б.И. Маторин

Первая большая тема по синтаксису – это «Словосочетание». Роль предлогов здесь можно и нужно уточнить. К этому времени ученики уже знают, что предлоги – это грамматическое средство выражения синтаксических отношений между двумя (иногда – несколькими) словами, находящимися только в подчинительной связи, одно из которых подчиняет себе другое, то есть между компонентами словосочетания.

Ребята знают, конечно, не саму дефиницию, приведенную выше, а функцию предлогов. Но это знание следует углубить, закрепить, актуализировать: это поможет детям разобраться в природе словосочетаний.

Начать нужно с четкого разграничения понятий «сочетание слов» и «словосочетание»: первое из них – родовое понятие, второе – видовое (любое словосочетание является сочетанием слов, но не всякое сочетание

слов – словосочетанием). Приведем примеры:

а) *к берегу* – сочетание слов, но не словосочетание: в нем только одно знаменательное слово;

б) *и красные, и белые, и черные* – сочетание слов, но не словосочетание, так как слова в нем связаны сочинительной, а не подчинительной связью;

в) *мальчик, выбежавший из-за угла*, – то же самое, обособленные члены предложения вместе с определяемыми ими словами составляют не словосочетание, а полупредикатив (т.е. «полупредложение», сравните: *мальчик, выбежавший из-за угла*, – *мальчик, который выбежал из-за угла*);

г) *выбежавший из-за угла мальчик* – словосочетание: все знаменательные слова связаны подчинительной связью и в то же время не образуют полупредикатива.

Главная задача здесь – подвести ребят к двум принципиально важным выводам:

- части словосочетания связываются только подчинительной связью;
- предлоги возможны только внутри словосочетания.

Следующий шаг – уточнение понятия «подчинительная связь». Это три вида связи:

1) согласование (*интересная книга – интересной книги*) – вид подчинительной связи, при которой зависимое слово уподобляется главному в формах рода, числа и падежа; средством выражения согласования выступает окончание зависимого слова, и предлог здесь попросту не нужен;

2) управление (*думать о друге, вернуться на родину*) – вид связи, при которой главное слово требует постановки зависимого в определенной падежной форме, то есть управляет им; средством выражения такой связи является окончание зависимого слова (при беспредложном управлении *перехожу улицу, люблюсь природой*) или окончание и предлог (при предложном управлении: *внимание к людям, встал на рассвете*);

3) примыкание (*работает хорошо, сидит молча, заставил спрятать, идти быстрее, говорит усмехаясь*) – вид связи, при которой зависимое слово связывается с главным только по смыслу, – грамматическое средство связи (окончание зависимого слова и предлог при нем) отсутствует: примыкают слова, при которых предлог вообще невозможен: он «обслуживает» только падежные формы имен.

Вывод: предлоги возможны внутри только тех словосочетаний, компоненты которых связаны по принципу управления.

Иногда ученики (8–9-х классов) оспаривают правомерность такого вывода, пытаясь доказать, что предлоги возможны и при согласовании, и в качестве аргумента приводят словосочетания типа *о новой книге*, к

высокому дому, в увлажненную землю и т.д. В таких случаях предлоги входят в состав другого словосочетания, части которого связаны способом все-таки не согласования, а управления, например: *говорить о (новой) книге; подойти к (высокому) дому; посадить в (увлажненную) землю.*

Другие ученики неточность вывода видят в том, что не во всех подобных словосочетаниях связь компонентов выражается предлогами: *решаю задачу, убираю урожай, люблю отчизну* и т.д. Надо помнить, что есть управление не только предложное, но и беспредложное. Кстати, при беспредложном управлении зависимым словом могут – в принципе – выступать не только имена (см.: *прошу вас (о чем?) не шуметь*), а при предложном – только имена.

На этом этапе изучения словосочетаний уместно обратить внимание ребят на наиболее типичные ошибки в употреблении предложных и особенно беспредложных сочетаний:

альтернатива (чему?) хорошему фильму; аналогичный (чему?) предыдущей задаче; акцентировать внимание (на чем?) на типичных ошибках;

бахвалиться (чем?) мнимой красотой; грустить (грусть) (о ком, о чем?) о сестре, о прошлом;

грустить (грусть) (по кому, чему?) по сестре, по прошлому;

грустить (грусть) (по ком?) по нас, по вас; дивиться (чему?) небывалому красноречию друга;

господствовать (над чем?) над местностью; верить (вера) (во что?) в завтрашний день; уверять (уверенность) (в чем?) в завтрашнем успехе;

заведовать (заведующий) (чем?) складом, кабинетом, отделом; замереть (от чего?) от ужаса; изобличить (в чем?) в нечестности; изумиться (чему?) странному поведению; изумленный (изумлен) (чем?) странным поведением;

иммунитет (к чему? против чего?) к пошлости, против пошлости; симпатизировать (кому? чему?) мастеру; импульс (к чему?) к активной деятельности;

заинтересовать (кого?) присутствующих; интриговать (вести интриги) (против кого?) против недругов;

искусный (в чем?) в проведении конкурсов;

спросить (что? чего?) книгу (конкретное сущ.); разрешения, согласия (абстрактное сущ.);

командовать (кем, чем?) полком, парадом; командующий (чем?) флотом, армией, войсками округа;

конкурс (на что?) на лучшую иллюстрацию;

лекарство (от чего? против чего?) от ангины, против ангины;

лидировать (в чем?) в велогонке; любоваться (кем? чем? и разг. на кого,

что?) спортсменом, пейзажем, на себя в зеркало; пренебрегать (чем?) своими обязанностями;

мера (чего? чему?) доброты, зла – доброте, злу;

наестся (поесть очень много) (чего?) мороженого;

наестся (поесть досыта) (чем?) вкусной кашей;

наперерез (кому? чему?) всадникам, колонне машин;

некролог (кому? о ком?) выдающемуся актеру, о выдающемся актере; неприхотливый (в чем?) в еде; огорчаться (чему?) поражению, невезению, неудаче;

огорчить (огорчен, огорченный) (чем?) поражением, неудачей, невезением; опись (чего?) имущества;

отзыв (рецензия) (о чем? на что?) о диссертации, на диссертацию; памятник (кому? чему?) (в честь чего?) Пушкину в Москве; в честь Победы; заботиться (о ком? о чем?) о товарищах, о благе людей;

по приезде, по прибытии домой (предложный, а не дательный падеж); править (управлять, руководить) (кем? чем?) страной, людьми;

предоставить («дать возможность обладать, распоряжаться, пользоваться чем-либо, делать что-либо») (что? кому?) слово депутату;

представить («доставить, предъявить, сообщить») (что? кому?) отчет, доказательства, список сотрудников бухгалтерии; смеяться (высмеивать кого, что-либо) (над кем, чем?) над собой; смеяться (улыбаться) (чему?) шутке; тосковать (о ком? о чем?) о нем, о тебе, о брате, о сестре, обо всех; тосковать (с существительными и личными местоимениями) (по кому? по чему?) по Николаю, по тебе, по ним; тосковать (только с личными местоимениями 1-2-го лица множ. числа) (по ком? по чем?) по вас, по нас.

В заключение следует сказать, что:

а) подача данного материала (в сокращенном или, наоборот, дополненном виде) должна иметь достаточную временную протяженность: за один-два приема ученики не осилят его;

б) в процессе работы над списком обращаем внимание детей не на ошибки, а на грамматическую норму.

Ледняк Ю.В., Ледняк А.В.

ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ П. ЦЕЛАНА «РАЗГОВОР В ГОРАХ»

Пауль Целан, выдающийся немецкоязычный поэт XX в., не будучи соблюдающим евреем, остро ощущал своё еврейство, пытаясь одновременно и преодолеть его, и найти в нём опору; оно для него – предельная возможность быть человеком. Осознанию этой возможности,

на наш взгляд, и посвящён «Разговор в горах».

Внешне всё просто: один еврей идёт в горы, где встречает другого еврея, сына своего дяди, и между ними мыслится разговор. Но каждый элемент созданной картины многозначен. Особый смысл приобретают образы имени, камня, посоха, тени и свечи.

Посох связан с дорогой, с тяготами жизненного пути и одновременно вызывает ассоциации с посохами Моисея и Аарона.

Имя и камень ассоциируются, с одной стороны, с подобными образами у Мандельштама, с другой – с образами имени и камня из ТаНаХа (Тора, Пророки, Писания). Все имена в ТаНаХе несут определённую смысловую нагрузку, они сущностны. Так, давая имена зверям и птицам, человек постигает сущность, назначение этих существ и определяет своё отношение к ним. Изменение имени связано с изменением судьбы, жизненной задачи. Что касается камней, то в ТаНаХе есть ряд эпизодов, когда камни устанавливаются в память о событии, обозначают определённые вехи на пути человека или народа.

У Целана «из своего жилья вышел еврей, еврей и сын еврея», вместе с которым вышло «его неизъяснимое имя», которое и «подало голос». «Неизъяснимое» - трудно постигаемое, непередаваемое. Человеку принципиально важно понять свою сущность, жизненную задачу, определить своё место в цепи поколений. И именно поэтому умолкают посох и камень. Возникает, на наш взгляд, ситуация, близкая к ситуации мандельштамовского стихотворения «Сёстры – тяжесть и нежность, одинаковы ваши приметы», когда «легче камень поднять, чем имя твоё повторить». Но Целан пытается не «времени бремя избыть», а преодолеть бремя одиночества и непонимания, чувство отчужденности.

Образ тени непосредственно связан с пониманием того, как видит, ощущает П. Целан себя/ еврея/ человека в мире, в котором живёт: «пришёл... с тенью, с одолженной тенью – ибо кто, ... если Бог судил ему быть евреем, приходит с тенью собственной?» О тени Целан говорит и в стихотворении «Говори и ты»: «Вложи и в своё слово смысл: вложи в него тень». Т. е. тень – определённый смысл, понимание, а чужая тень - навязанное, чуждое понимание, восприятие действительности.

Однако для Целана важно не уничтожить того, кто отбрасывает эту тень, не переступить через него, а вступить с ним в диалог, найти новый язык, который не будет «без Я и без Ты, сплошь Он, сплошь Оно, сплошь Они и ничего другого». Путь к этому диалогу и есть путь к себе. Символом такой возможности в «Разговоре в горах», по нашему мнению, является любовь к свече, «что там горела, слева в углу» (в сердце?), «которую он, отец наших матерей, зажёл, потому что в тот вечер начинался день, ... что был седьмой, за которым должен следовать первый, седьмой, а не

последний». Свеча – символ человеческой души, которая является частичкой Творца. День седьмой - Шабат (Суббота), завершающий творение. Свет Шабата - свет мира грядущего, в котором не будет завес и суть вещей и слов станет очевидной.

Леонова І.С.

СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОРМИ РОМАНУ В ТВОРІ ВІРДЖИНІ ВУЛФ “КІМНАТА ДЖЕЙКОБА”

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю.В. Ледняк

Творчість Вірджинії Вулф є визнаною класикою модерністської літератури. На хвилі розвитку феміністського та гендерного підходів у літературній критиці її твори набули достатньої уваги з боку дослідників. Проте характер попередніх досліджень свідчить про потребу проведення більш детального аналізу формальних та структурних особливостей творів англійської письменниці з урахуванням динаміки та послідовності становлення її творчого методу.

Вулф належить до літературної традиції імажизму, що втілила у собі спроби різних митців поєднати імпресіоністське світобачення з розмаїттями літературних засобів вираження. Синтез імпресіонізму з літературною формою роману виявився досить складним завданням, оскільки воно передбачало необхідність літературного освоєння нового уявлення про відношення людини до часу як сутнісного виміру її життя.

Суб'єкт і час – дві метатемати імпресіонізму, в яких розчиняється й трансформується архаїчна філософема об'єкту як структурно визначеного та субстанціально наповненого атому об'єктивної реальності. Предмети і люди розпливаються в імпресіоністичних творах, усі структурні зв'язки послаблюються. А ргіогі імпресіоністичний роман – це аморфний роман, оскільки подія, сутнісна складова роману, розчиняється серед потоків сприйняття цієї події.

На рівні фабули в романі “Кімната Джейкоба” Вулф відмовляється від чітко вираженої сюжетної лінії. Зовнішні події з'являються у просторі подієвості роману лише опосередковано, через репрезентацію свідомості людей, які оточують головного героя. Проте не можна сказати, що таким чином Вулф здійснює певну інтеріоризацію та психологізацію структури романного конфлікту. Адже на рівні характерів також простежується певна трансформація їх конструювання. Образи персонажів не набувають у романі внутрішньої цілісності та завершеності. На зміну класичному

конфліктному психологізму приходить психологія споглядання та дещо мрійливої рефлексії, сповненої простого, позбавленого будь яких історичних або соціальних умовностей матеріалу існування людини: відчуття природи, змальованих у напівтонах почуттів, нечітко артикульованих думок, не надто акцентованих бажань, дещо поетизованих образів повсякденності.

Вулф зміщує головні акценти у структурі роману. Непряма репрезентація сюжету та характеру дозволяє авторці досягти досить цікавого ефекту: виявлення виміру інтрасуб'єктивності в універсумі людського існування. Цей ефект тематизовано в тексті роману наскрізним образом листування. Поштовий лист не просто “носій” певного змісту, він не втрачає власного зв'язку ані з адресантом, ані з адресатом. Письмо постає своєрідним доповненням до людини, воно є окремим виміром її буття, відносно незалежним від інших планів її існування.

Таке бачення листування дозволяє Вулф реконструювати традиційні уявлення про світ людської комунікації, що можна вважати важливим елементом системи її творчості, оскільки він є певною мірою системотворчим, адже структурні інновації, реалізовані в романі “Кімната Джейкоба”, полягають у зміщенні акценту з вимірів “зовнішньої” подієвості на “внутрішній” світ людини з надзвичайною увагою до тієї невидимої площини, в якій ці світи змішуються, утворюють діалектичну єдність цілісного людського існування.

Аналіз вищевказаних особливостей структурно-семантичної конструкції роману “Кімната Джейкоба” дозволяє зробити висновок про те, що, на відміну від таких класиків модерністської літератури, як Джеймс Джойс або Томас Еліот, які у своїх експериментах із технікою “потoku свідомості” акцентували використання семантичного ресурсу інтертекстуальності, інтелектуалізму та міфу й завдяки цьому досягли у своїх творах “епічного” пафосу, Вірджинія Вулф вдається до ризикованого розчинення головних елементів епічної парадигми роману.

Луковенко Т.О.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ НОМЕНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОМЕОПАТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Науковий керівник – канд. філол. наук. доцент **Н.І. Овчаренко**

Технологічні номени становлять важливу частину української гомеопатичної лексики. Такі номенклатурні назви функціонують у різних

галузях: фармакології, кулінарії, косметології тощо. До технологічних номенів у гомеопатії залучаємо найменування, мотивація яких залежить від назв сировинних джерел, що є складниками певного гомеопатичного препарату.

Гомеопатичні лікарські засоби, наявні на українському фармацевтичному ринку, поділяють на дві великі групи: гомеопатичні лікарські монопрепарати (далі – ГЛМ) – гомеопатичні лікарські засоби, виготовлені з однієї гомеопатичної субстанції, патогенез якої описаний у гомеопатичній фармакології (*Materia medica*) та гомеопатичні комплексні препарати (далі – ГКП) – препарати, до складу яких входить кілька простих гомеопатичних лікарських засобів.

Метою нашої розвідки є аналіз аспектів формування технологічних номенклатурних найменувань гомеопатичних препаратів.

Значну частину гомеопатичних технологічних номенів складають назви гомеопатичних лікарських монопрепаратів, найменування яких мотивується латинськими назвами сировинних джерел, що використовуються в процесі їх виготовлення:

1. Найменуванням ГЛМ із сировинних джерел, що є мінералами та синтетичними сполуками, постають латинські назви хімічних елементів, кислот, оксидів та солей, як-от: *Ammonium carbonicum*, *Barium carbonicum*, *Calcium phosphoricum*, *Kalium bromatum*, *Kali hydrojodicum*, *Ferrum sulfuricum*, *Zincum sulphuricum* тощо.

Українськими відповідниками таких найменувань є: транслітеровані латинські назви (*Аммоніум карбонікум*, *Баріум карбонікум*, *Кальціум фософрікум*, *Каліум бротанум*, *Калі гідроїодікум*, *Ферум сульфурікум*, *Цинкум сульфурікум* та ін.) та переклад хімічного терміна (*Карбонат амонію*, *Карбонат барію*, *Фосфат кальцію*, *Бромід калію*, *Йодистий калій*, *Сульфат заліза*, *Сульфат цинку* і под.).

2. Найменуванням ГЛМ із сировинного джерела рослинного походження є латинські ботанічні назви, а саме: *Arosynum*, *Abrotanum*, *Actaea spicata*, *Colchicum*, *Crataegus oxyacantha*, *Linaria vulgarus*, *Lycopodium clavatum*, *Phytolacca decandra* тощо.

Українськими еквівалентними лексемами на позначення найменування ГЛМ виступають транслітеровані латинські назви: *Апоцинум* (препарат із *Arosynum cannabinum* L. – *Кендир коноплевий*), *Абротанум* (препарат із *Artemisia abrotanum* – *Полин лікарський*), *Актея спіката* (препарат із *Actaea spicata* – *Воронець колосистий*), *Кольхікіум* (препарат із *Colchicum* – *Пізньоцвіт*), *Кратегус оксіаканта* (препарат із *Crataegus oxyacantha* – *Глід*), *Лінарія вулгаріс* (препарат із *Linaria vulgarus* – *Льонок звичайний*), *Лукоподіум кляватум* (препарат із *Lycopodium*

clavatum – Плаун булавовидний), *Phytolacca decandra* – Лаконос американський) та ін.

3. Сировину тваринного походження – витяжки органів тварин та патологічно змінених тканин людини і тварин, секрети деяких органів, отрути тваринного й рослинного походження і под. використовують для виготовлення нозодів та органопрепаратів. Найменуванням ГЛМ із сировинних джерел тваринного походження є також латинські назви відповідного сировинного джерела: *Carcinoma bronchium*, *Cystopyelonephritis*, *Diphtherinum* тощо.

Українськими еквівалентами ГЛМ цієї групи є транслітеровані латинські назви: *Карцинома бронхіум* (нозод карциноми бронха), *Цистопіелонефритіс* (нозод цистопіелонефриту), *Дифтеринум* (нозодний препарат дифтерії) та ін.

4. До групи технологічних номенів залучаємо й ускладнені назви гомеопатичних комплексних препаратів, бо мотивація їх найменування залежить від назви сировинного складника, який здебільшого є першим у рецептурі препарату:

– *Алое ДН* (*Aloe DN*), *Арніка ДН* (*Arnica DN*), *Гамамеліс ДН* (*Hamamelis DN*), *Пеонія ДН* (*Paeonia DN*), *Прополіс ДН* (*Propolis DN*), *Рус ДН* (*Phus DN*), *Силіцея ДН* (*Silicea DN*), *Туя ДН* (*Thuja DN*), *Апіс ДН* (*Apis DN*), *Арніка ДН* (*Arnica DN*), *Календула ДН* (*Calendula DN*), *Ледум ДН* (*Ledum DN*) та ін., де буквосполучення *ДН* вживається на позначення таких форм випуску гомеопатичних ліків, як: мазі, свічки, олії, оподельоки;

– *Алое-плюс* (*Aloe-plus*), *Агнус-плюс* (*Agnus-plus*), *Авена-плюс* (*Avena-plus*), *Аконіт-плюс* (*Aconit-plus*), *Аурум-плюс* (*Aurum-plus*), *Белладонна-плюс* (*Belladonna-plus*), *Бріонія-плюс* (*Bryonia-plus*), *Валеріана-плюс* (*Valeriana-plus*), *Ехінацея-плюс* (*Echinacae-plus*), *Фітолакка-плюс* (*Phytolacca-plus*), *Дулькамара-плюс* (*Dulcamara-plus*), *Лаксезис-плюс* (*Lachesis-plus*), *Сепія-плюс* (*Sepia-plus*), *Табакум-плюс* (*Tabacum-plus*), *Фософр-плюс* (*Phosphor-plus*) тощо, де елемент *plus* вказує на форму випуску препаратів, а саме: гранули, каплі, бальзами.

5. До технологічних номенів відносимо й назви препаратів, що утворені поєднанням сировинного джерела та форми випуску препарату:

– *Арніка мазь*, *Белладонна мазь*, *Календула мазь*, *Туя мазь*, *Хамомила мазь*, *Цинк-борная мазь* та ін.;

– *Туя олія*, *Хамомила олія* тощо.

6. В окрему групу виділяємо номени, що є назвами рідких КГП:

– номени, утворені поєднанням назви основного сировинного джерела та лексеми комполітум: *Ескулюс комполітум* (*Aesculus compositum*) (*Ескулюс хіпокастанум* (*Aesculus hippocastanum* – *Гіркокаштан звичайний*) + *compositum* – складений, складний,

багатокомпонентний);

– номени, утворені поєднанням назви сировинного джерела та лексеми ін'єль, що функціонує на позначення ін'єкційних препаратів, що містять тільки один активний інгредієнт: *Трихомонаден-Флюор-Ін'єль* (*Trichomonaden-Fluor-Ingeel*) – Трихомонаден-Флюор-Нозод (*Trichomonaden-Fluor-Nosod*) + ін'єль;

– номени, утворені поєднанням назви основного сировинного джерела та лексеми гомаккорд, що функціонує на позначення комплексних ін'єкційних та пероральних препаратів звичайної та посиленої дії: *Нукс воміка-Гомаккорд* (*Nux vomica-Homaccord*) – (Нукс воміка (*Nux vomica* – Рвотний горіх) + гомаккорд (*Homaccord*));

Отже, технологічні номени є достатньо поширеними у термінології досліджуваної галузі й визначають її специфіку серед інших галузей, що послуговуються номенами такого типу.

Лях О.В.

ТЕРМІН ЯК ОСНОВНА ОЗНАКА НАУКОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТЕКСТУ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент **А.Г. Спічка**

Науковий текст займає центральне місце у вивченні іноземної мови за фахом.

Основне призначення наукового тексту – це викладення результатів дослідження про людину, суспільство, явище природи, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація й систематизація знань, роз'яснення явищ, збудження інтелекту читача для їх осмислення. Результати досліджень викладаються у формі статті, монографії, підручника, патентного опису, реферату, анотації, документації, каталогу, довідника, інструкції.

Проблеми, пов'язані з організацією наукового тексту, його особливостями, досліджувалися такими вченими, як І. Квітко, А. Коваль, М. Кожина, І. Колегаєва, Н. Непийвода, С. Нікітіна, Н. Разінкіна, М. Сенкевич, І. Синиця, Г. Солганік. Вони, зокрема, досліджували особливості семантичної, структурно-синтаксичної, прагматичної організації комунікативних структурних одиниць наукового мовлення.

Аналіз праць цих та інших вчених (Г. Винокура, О. Реформатського, О. Ахманової, В. Даниленко, В. Карабан, М. Мостового, А. Коваленко) дозволив нам з'ясувати, що основною стильовою ознакою наукового тексту є точність. Точність реалізується передусім через термінологічність,

тобто широке застосування відповідних термінів. Кожна галузь науки і техніки має свою термінологію.

У науковому тексті, за різними даними, від 20 % до 40% слововживань припадає на термінологічну лексику. Текст навіть невеликого розміру – стаття – містить іноді до трьохсот–п'ятисот різних термінів. Це не випадково. Адже поміж усіх мовних засобів саме термін є головним носієм фахових знань [3, с. 48].

У багатьох працях подаються визначення поняття „термін”. Вони не суперечать одне одному і зводяться до наступного: „Термін (лат. *terminus* „границя, кінець, межа”) – це спеціальне слово чи словосполучення, що прийняте в певній професійній сфері і застосовується в особливих умовах. Термін представляє собою словесне означення поняття, яке входить в систему понять певної області професійних знань”.

Предметом нашого дослідження є термін як основна ознака наукового педагогічного німецькомовного тексту. Мета дослідження полягає у вивченні та аналізі особливостей терміна як лексичної одиниці. Нами був проаналізований розділ „Контроль навчальних досягнень на уроках групової роботи” („*Erfolgskontrolle beim kooperativen Unterricht*”) з монографії Роберта Ульсхофера „Методика викладання німецької мови” („*Methodik des Deutschunterrichts. Mittelstufe II*”).

Термін, на відміну від звичайного слова, не тільки називає, але й логічно точно визначає поняття. Оскільки в терміні завжди зафіксовані певні поняття, він дозволяє з найбільшою точністю передати зміст наукової ідеї автора і сприяє лаконічності викладу. Терміни несуть у собі більше інформації, ніж інші лексичні одиниці. Нерозривно зв'язаний з науковим поняттям, термін несе основне навантаження у передачі наукової інформації. Він є не тільки представником наукового поняття у мові, але і засобом для осмислення особливостей даного поняття, встановлення його зв'язків, передачі і адекватного сприйняття інформації, зосередженої у взаємопов'язаних термінах. З огляду на це термін – найбільш інформативна одиниця мови. Термін – точний носій інформації про наукове поняття, оскільки організована термінологічна система передбачає співвідношення „один термін – одне поняття”.

Отже, термін можна визначити як слово чи словосполучення, яке точно і однозначно називає предмет, явище чи поняття науки і розкриває його зміст; в основі терміна лежить науково побудована дефініція. Саме остання обставина надає терміну суворість, чіткість значення завдяки точному розкриттю усіх необхідних компонентів поняття. Наприклад, коли ми у науковому педагогічному тексті зустрічаємо термін „коопероване навчання” (*kooperativen Unterricht*), ми маємо на увазі „навчання у малих групах, що передбачає рольову взаємодію між учнями”.

Досліджуючи терміни, як частину лексики певної мови дослідники звертали увагу на особливості термінів. Наприклад, О. Реформатський вказує на наступні властивості (ознаки) термінів:

– термінам не властива експресія. Слово, стаючи терміном, за звичай втрачає свої попередні лексичні зв'язки з синонімами та антонімами, що давали об'єктивний критерій для визначення значення слів;

– термін повинен бути зручним для утворення похідних термінів, які утворюють раціональну і усвідомлену сім'ю термінів (*виховання – виховна функція навчання*);

– міжнародність термінів. Спільність термінології, навіть за різного фонетичного і граматичного оформлення термінів у кожній окремій мові, створює передумову розуміння сутності справи при читанні тексту з даної спеціальності, навіть якщо він написаний невідомою для читача мовою [2, с. 117–119].

Інші автори висувують системність, абстрактність, однозначність, незалежність його від контексту, точність, стислість, відсутність експресії, дефінітивність в число основних характеристик терміна [1, с. 15]. Саме ці особливості терміна дають право назвати його основною ознакою наукового тексту.

Основною частиною мови, якою представлені терміни у науковому тексті, є іменник. Однак термінологічні значення можуть мати й інші частини мови – прикметник, прислівник, дієслово. Терміни-іменники складають приблизно 80 % усіх термінів (*die Methodik, das Lehrziel, der Lehrgang, die Erziehung, das Prinzip, das Argument, das Kriterium*). Дієслова у ролі термінів зустрічаються не часто (*виховати, навчати, сформувати, erziehen, lehren, formieren*). Також не часто виступають у ролі термінів прикметники (*виховний, когнітивний, систематичний, erzieherisch, kognitiv, systematisch*).

Термінознавство налічує багато різних класифікацій термінів: за діапазоном застосування, за ознакою, за структурою, за будовою тощо.

М.Сенкевич виділяє 2 види термінів: загальнонавчальні та вузькоспеціальні [4, с.69]. Перші не входять у жодну термінологічну систему і вживаються у наукових творах з усіх галузей знань (*das Prinzip, das Argument, das Kriterium, systematisch*). Терміни другої групи використовуються тільки у працях, розрахованих на вузького спеціаліста. До таких належать також педагогічні терміни: *die Methodik, das Lehrziel, der Lehrgang, die Erziehung*.

А. Суперанська, Н. Подольська, Н. Васильєва поділяють терміни за структурою на [5]:

– терміни-слова (вони виражені єдиним словом: *die Bewertung, die Teamarbeit, das Referieren, die Arbeitsmethode*);

– терміни-словосполучення: а) вільні словосполучення (*differenzierter Leistungsbegriff, kognitive Lernziele*), де кожний з компонентів є терміном, що може вступати в двосторонній зв'язок; б) зв'язані словосполучення, де ізольовано взяті компоненти можуть і не бути термінами, а в поєднанні вони утворюють термін-словосполучення (*direkte und indirekte Rede*);

– багатоконпонентні терміни (такі терміни можуть бути три-, чотири- і більше компонентними). Вони представлені в значно меншій кількості і у досліджуваному нами тексті не зустрічаються.

Таким чином, у ході нашого дослідження ми з'ясували, що термін є основною ознакою наукового тексту. І хоча у тексті термінів порівняно небагато (20–40 %), саме вони забезпечують розуміння проблем, викладених у науковому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квитко И.С. Термин в научном документе. – Львов: Вища школа, 1976. – 127 с.
2. Реформатский А.А. Введение в языкознание. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 536 с.
3. Селігей П. О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми// Мовознавство. – 2007. – № 3. – С.48–61.
4. Сенкевич М.П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений: Учеб. пособие для студентов специальности „Журналистика”. – М.: Высш. Школа, 1976. – 263 с.
5. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Вопросы теории. – М., 1989.

Магула Н.В.

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ У НЕОДНОРІДНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сьогодні школа повинна забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої і ініціативної особистості, здатної жити в принципово нових умовах, реалізувати себе у житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства.

У школі формуванню комунікативних умінь учнів сприяє організація навчально-виховного процесу в цілому і, звичайно, урок.

Проблема розвитку образного мовлення не нова. Вона розглядається з таких позицій: збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку дітей; визначення компонентів мовленнєвого розвитку в неоднорідному мовному середовищі

Недостатні знання про шляхи реалізацій підходів до розвитку

образного мовлення в неоднорідному мовному середовищі позбавляють учителя надійної опори у виборі типів вправ, форм роботи; все це, безперечно, відбивається на рівні сформованості образно мовленнєвих умінь і навичок учнів.

Збагачення словникового запасу учнів розпочинається з 5 класу. Так, учні самостійно з підручника літератури або зустрівши слово, знаходять його лексичне значення, наприклад : оболонь-заплавні луки, оболоня, оболоння; рівчак-канава; зморшка на чому – небудь; жолоба, по якому тече розплавлений метал; невеликий водяний потік, що утворюється від снігових, дощових, підземних вод. Таким чином, наприкінці 9 класу в учнів самостійно складений словник.

Розігрування ситуацій за ролями на уроках української мови та літератури надає учням можливість діяти «наче насправді». Складання діалогів, проведення мовної програми «Чорним по білому», девіз якої «Мова, мовлення – люстерко нашого життя». Наприклад, діти знаходять оголошення, в яких є помилки і самі редагують їх: «У магазин потрібен продавець, плата понедільно (щотижнево)».

Вправи на переконструювання синтаксичних конструкцій сприяють формуванню в учнів умінь будувати зв'язні висловлювання різних типів і стилів. Наприклад: написати твір – мініатюру « Людина, варта поваги», алгоритм: перше речення – просте, друге – складнопідрядне, третє – складне з різними видами зв'язку, четверте – просте, п'яте – складносурядне, шосте – складнопідрядне, сьоме – просте.

Творчі завдання – складання реклам (скласти рекламу «Рослини – оберіги...»), кросворди, використання епістолярних матеріалів. Вправи і завдання з редагування, наприклад: « Прочитайте. З'ясуйте помилки у вживанні слів. Відредагуйте текст. Ми зупинилися на вершині пагорба і зирнули в глибину. Синьо витікала у простір маленька стрічка кам'янистої ріки. На горизонті темніє ліс. Біла хмарка горить с чистим бархатним боком, звисаючи аж до лісу. На горбах чорніють криши, які насідали на яскраво-білі стіни з м'якими п'ятнами темніючих вікон». Ця вправа на вживання слів, не властивих українській літературній мові. Доцільно вживати вправи і на усунення граматичних помилок. Наприклад: «Поясніть допущені в реченні порушення норми, виправте мовностилістичні помилки. Свіжий літній ранок. Визирнуло з-за хмарин сонце, скося кинуло промінці на землю, на квіти, на рослини. Потяглися до сонечка білі ромашки, червоні маки. Хочеться рослинам тепла і щоб було багато світла. Радіє світ зустрічаючи новий день.»

Зазначені види роботи практикую з урахуванням специфіки опанування учнями програмового матеріалу, їхніх індивідуальних здібностей, зацікавлень.

Завдяки розвитку образного мовлення у учнів формується мовленнєва культура, творчі здібності, культура спілкування.

Навчання школярів використовувати засоби образності у власному мовленні передбачає наявність у них відповідних умінь і навичок, критеріями яких вступають: мовленнєва здібність, креативність, інформативність про образність.

Маторин Б.И.

К ВОПРОСУ О ПОДБОРЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА К ПРАКТИЧЕСКИМ ЗАНЯТИЯМ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Предлагаем вашему вниманию варианты тестовых заданий для практических занятий по русскому языку (на материале темы «Введение»).

Тест 1. Русистика

1. Укажите значение термина *русистика* в широком понимании.
2. Укажите значение термина *русистика* в узком смысле слова.
3. Назовите основателя современной науки о русском языке и наиболее важный его лингвистический труд.
4. Назовите «серьезных» предшественников и современников Ломоносова-филолога.
5. Назовите крупных ученых-русистов XIX века.
6. Назовите крупных ученых-русистов XX века.
7. Назовите научно-исследовательский центр изучения языка в России.
8. Где еще исследуется сегодня русский язык?
9. Назовите основные специализированные журналы по русскому языку.
10. Кто первым среди иностранцев начал научное изучение русского языка?
11. Что такое МАПРЯЛ?
12. Дайте определение терминам *украинистика, славистика, арабистика, балканистика, балтистика, гебраистика, германистика, индоевропеистика, иранистика, кавказоведение, египтология, индология.*

Тест 2. Терминологический диктант

Объясните значения лингвистических терминов (напомним, что лингвистическая терминология, как совокупность слов и словосочетаний, употребляющихся в языкознании для выражения специальных понятий и для называния типичных объектов данной научной области, включает в себя, во-первых, собственно термины и, во-вторых, своеобразные

сочетания слов и их эквивалентов, приводящие к образованию составных терминов, входящих в лингвистическую терминологию на одинаковых правах с цельнооформленными единицами).

1. Ареальная лингвистика.

* Подсказка: лат. *area* – площадь, пространство.

2. Вычислительная лингвистика.

3. Генеративная лингвистика.

* Подсказка: ср.-лат. *generativus* – рождающий, порождающий.

4. Контрастивная лингвистика.

* Подсказка: синонимы – конфронтативная лингвистика, сопоставительная лингвистика.

5. Математическая лингвистика.

6. Структурная лингвистика.

7. Интерлингвистика.

8. Нейролингвистика.

9. Паралингвистика.

* Подсказка: греч. *pará* – около.

10. Психоллингвистика.

11. Социоллингвистика.

* Подсказка: синоним – социальная лингвистика.

12. Этнолингвистика.

* Подсказка: греч. *éthnos* – народ, племя.

Ответы:

Тест 1

1. Русистика как филологический термин имеет двойное содержание. В широком понимании русистика – это область филологии, занимающаяся русским языком, литературой, фольклором.

2. В узком смысле слова русистика – это наука о русском языке в его истории и современном состоянии.

3. Основателем современной науки о русском языке можно считать Михаила Васильевича Ломоносова (1711 – 1765). «Российская грамматика» М.В. Ломоносова (1755 г., опубликована в 1757г.) была не только первым развёрнутым научным описанием строя русского языка, но и практическим учебным пособием для многих поколений учащихся и основанием для написания нескольких грамматик в последующие десятилетия.

4. Ломоносов-филолог имел таких серьезных предшественников и современников, как Лаврентий Зизаний (50–60-е гг. 16 в.? – после 1634), Мелетий Смотрицкий (ок. 1578 – 1633), Василий Кириллович Тредиаковский (1703 – 1768), Василий Евдокимович Ададулов (1709 – 1780), Анатолий Ал. Барсов (1730 – 1791).

5. А.Х. Востоков, И.И. Срезневский, Ф.И. Буслаев, В.И. Даль, А.А. Потехня, Я.К. Грот, Ф.Ф. Фортунатов, В.И. Соболевский (конец XIX – начало XX века).

6. А.А. Шахматов, Л.В. Щерба, Г.О. Винокур, В.В. Виноградов, И.А. Бодуэн де Куртенэ, Е.Ф. Карский, А.М. Селищев, П.Я. Черных, С.П. Обнорский, А.М. Пешковский, Н.Н. Дурново, Л.А. Булаховский, В.А. Богородицкий, Б.А. Ларин, Ф.П. Филин, Р.И. Аванесов, С.И. Ожегов, Д.Н. Ушаков и мн. др.

7. Научно-исследовательским центром изучения русского языка является Институт НАН в Москве со словарным отделом в Санкт-Петербурге.

8. Русский язык исследуется также в Институте русского языка им. А.С. Пушкина (Москва) и в многочисленных зарубежных филиалах этого института, а также в НИИ преподавания русского языка в

национальной школе АПН (Москва), на кафедрах русского языка филологических факультетов современных университетов и педагогических институтов Украины.

9. «Русский язык в школе», «Русский язык в школе и дома», «Русская речь», «Русская словесность», «Русский язык в национальной школе», «Русский язык в научном освещении», «Русский язык и литература в школе», «Русский язык и литература для школьников», «Русский язык за рубежом», «Русская словесность в школах Украины», «Русский язык и литература в учебных заведениях», «Русский язык и литература в школах Украины», «Вопросы языкознания», «Филологические науки», газета «Русский язык» (приложение к газете «Первое сентября») и некоторые другие.

10. Первыми среди иностранцев, начавших научное изучение русского языка, были находившиеся на русской службе Максим Грек (в России с 1518 г.) и Ю. Крижанич, которые изучали язык, работали над переводами церковных книг и т.п.

11. Большую роль в организации изучения русского языка и литературы за пределами России, в совершенствовании методов его преподавания, в повышении квалификации преподавателей играет созданная в 1967 году в Париже Международная ассоциация преподавателей русского языка и литературы – МАПРЯЛ. Это международное общественное объединение преподавателей и других специалистов по русскому языку и литературе.

12. Украинистика – наука об украинском языке в его истории и современном состоянии.

Славистика (славяноведение) – совокупность научных дисциплин о языках, литературе, фольклоре, истории, материальной и духовной культуре славянских народов.

Арабистика – комплекс филологических дисциплин, изучающих материальную и духовную культуру арабских народов в ее связи с языком, в более узком смысле слова – раздел языкознания, изучающий структуру, функционирование и развитие литературного арабского языка и арабских диалектов.

Балканистика – совокупность историко-лингвистических дисциплин, объединяющих комплексные сравнительно-исторические и типологические исследования социальной и этнической истории, материальной и духовной культуры, языков народов Балканского полуострова в их историческом развитии и современном состоянии (напомним, что к языкам балканского региона относятся языки нескольких генетических общностей. Это индоевропейские языки: славянская группа – болгарский, македонский, сербохорватский, словенский языки; албанский язык; греческий язык; романская группа – румынский, молдавский, сефардский языки; германская группа – немецкий язык севера Трансильвании; индоарийская группа – цыганский язык. Финско-угорская генетическая общность представлена венгерским языком; тюркская семья – турецким и гагаузским языками).

Балтистика – комплекс филологических дисциплин, изучающих балтийские языки, материальную и духовную культуру балтоязычных народов (литовский, латышский, латгальский языки; вымершие прусский, ятвяжский, куршский, селонский, галиндский языки).

Гebraистика (от греческого *hebraios* – еврей, еврейский) – комплекс гуманитарных дисциплин, изучающий еврейскую культуру; в лингвистическом аспекте – изучение древнееврейского языка и памятников письменности.

Германистика – 1) комплекс научных дисциплин, связанных с изучением языков, литературы, истории, материальной и духовной культуры германоязычных народов; 2) область языкознания, занимающаяся исследованием германских языков (шведский, датский, норвежский, исландский, фарерский – северная группа; английский, немецкий, нидерландский, люксембургский, африкаанс, фризский, идиш – западная группа; вымершие – готский, бургундский, вандалский, гепидский, герульский – восточная группа).

Индоевропеистика – раздел сравнительно-исторического языкознания, изучающий индоевропейские языки – прежде всего под углом зрения и происхождения из единого источника.

Иранистика – 1) комплекс научных дисциплин, связанных с изучением языков, литературы, истории, материальной и духовной культуры ираноязычных народов; 2) область языкознания, занимающаяся исследованием иранских языков.

Кавказоведение – комплекс гуманитарных дисциплин, изучающих языки, фольклор, историю, культуру народов, говорящих на кавказских языках.

Египтология – комплекс историко-филологических дисциплин, занимающихся изучением истории, культуры, языка и письменности Древнего Египта.

Индология – комплекс историко-филологических дисциплин, изучающих прежде всего по письменным памятникам культурную историю народов Южной Азии. Лингвистическая индология включает собственно индийское языкознание, изучение дравидийских языков и мунда языков.

Тест 2

1. Ареальная лингвистика (лат. *area* – площадь, пространство) – раздел языкознания, исследующий распространение языковых явлений в пространственной протяженности и межъязыковом взаимодействии.

2. Вычислительная лингвистика – раздел языкознания, цель которого – создание сложных систем обслуживания компьютеров посредством языка, делающих возможным прямой разговор человека с компьютером, автоматическую переработку, запоминание, поиск и вывод информации в речевой форме (иногда часть этих задач объединяют термином *инженерная лингвистика*).

3. Генеративная лингвистика (от ср.-лат. *generativus* – рождающий, порождающий) – одна из ветвей формального направления в языкознании, возникшая под влиянием идей Н. Хомского в 50-60-х гг. и основывающаяся на описании языка в виде формальных моделей определенного типа.

4. Контрастивная лингвистика – раздел языкознания, цель которого – сопоставительное изучение двух, реже нескольких языков для выявления их сходств и различий на всех уровнях языковой структуры (интенсивно развивается с 50-х гг. XX в.).

5. Математическая лингвистика – это математическая дисциплина, занимающаяся разработкой формального аппарата для описания строения естественных и некоторых искусственных языков (возникла в 50-е гг. XX в.).

6. Структурная лингвистика – совокупность воззрений на язык, в основе которых лежит понимание языка как знаковой системы с четко выделяемыми структурными элементами (единицами языка, их классами и т.п.) и стремление к строгому формальному описанию языка.

7. Интерлингвистика – раздел языкознания, изучающий международные языки как средство межъязыкового общения.

8. Нейролингвистика – наука, возникшая на стыке неврологии и языкознания и изучающая систему языка в соотношении с мозговым субстратом языкового поведения.

9. Паралингвистика (от греч. *pará* – около и *лингвистика*) – раздел языкознания, изучающий неязыковые средства, включенные в речевое сообщение и передающие, вместе с языковыми средствами, смысловую информацию.

10. Психоллингвистика – научная дисциплина, изучающая процессы речеобразования, а также восприятия и формирования речи в их соотносительности с системой языка.

11. Социоллингвистика – наука, развивающаяся на стыке языкознания, социологии, социальной психологии и этнографии и изучающая широкий комплекс проблем, связанных с социальной природой языка, его общественными функциями, механизмом воздействия социальных факторов на язык и той ролью, которую играет язык в жизни общества.

12. Этнолингвистика (от греч. *éthnos* – народ, племя и *лингвистика*) – раздел языкознания, изучающий язык в его отношении к культуре, взаимодействие языковых, этнокультурных факторов в функционировании и эволюции языка.

Маторина Н.М.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ГРАФИКИ

В тезисах представлены примеры тестовых заданий практического характера, которые можно использовать в учебном процессе при изучении современного русского языка, в частности, его раздела «Графика».

Тест 1. Практический №1

Решите уравнения – логогрифы (в логогрифах одно слово больше другого на одну букву, например: известный советский композитор – А = крупный пес (*Дога – дог*); быстроразмножающийся деликатес – К = небольшой рулон (*кролик – ролик*); весьма надоедливое насекомое – М = последнее желание брата Митьки (*муха – уха*)).

1. Толпа кочевников – Р = хвалебное стихотворение.
2. Крепкий алкогольный напиток, родом из Нового Света – Р = немецкий физик.
3. Часть конской упряжи – П = роман польской писательницы.
4. Инструмент порки – Г = прекрасный цветок.
5. Утренняя сырость – Р = кусачее насекомое.
6. Облагороженный участок – С = место бесконечных мук.
7. Реализация продукции – С = повседневная жизнь.
8. Отбросы общества – С = место, не зная которого, не стоит лезть в воду.
9. Интересный журнал – М = французская река.
10. Священник – Т = легендарная музыкальная группа.
11. Изысканный костюм – Ф = закуска к пиву.
12. Шеренги кораблей – Ф = часть аукциона.

Тест 2. Практический №2

1. Запишите слова в алфавитном порядке. Вставьте пропущенные буквы.

Мон...графия, к...локвиум, дезор...ентация, б...гровый, пр...ломление, пр...пона, пр...обретать, к...лекционер, пр...льщать, пр...рогатива, к...лиграфия, б...лотироваться, пр...небрегать, пр...оритет, к...лория, к...лективизация, мон...грамма, пр...пиратство, к...лекция, дез...рганизация, пр...общить, пр...мирение, пр...норовиться.

2. Прочитайте буквенные аббревиатуры. Уточните их значения.

МКС, ПМКЛ, АН, АПН.

3. Прочитайте текст. Выпишите слова, в которых наблюдаются отступления от слогового принципа русской графики.

*Дружба настоящая не старится,
За небо ветвями не цепляется –
Если уж приходит срок, так валится
С грохотом, как дубу полагается,
От ветров при жизни не качается,
Смертью одного из двух кончается (К.Симонов).*

4. Определите, какие функции выполняют буквы *е, ё, я* в словах из стихотворения А.Ахматовой:

*И мы сохраним тебя, русская речь,
Великое русское слово!
Свободным и чистым тебя пронесем,
И внукам дадим, и от плена спасем
Навеки!*

5. *Мягкий знак – хитрый знак.
Не сказать его никак,*

*Он не произносится,
Но в слово часто просится.
Почему у дома угол
Превратился сразу в уголь?
Без пожара, просто так
Это сделал мягкий знак (Э.Мошковская).*

Почему мягкий знак – хитрый знак? В каких случаях он «просится» в слово? Подчеркните слова с мягким знаком, определите его роль.

6. Сделайте графический разбор выделенного слова.

*С любимыми не расставайтесь,
С любимыми не расставайтесь,
С любимыми не расставайтесь,
Всей кровью прорастайте в них.
И каждый раз навек прощайтесь,
И каждый раз навек прощайтесь,
И каждый раз навек прощайтесь,
Когда уходите **на миг** (А. Кочетков).*

7. Придумайте фразу, которая включала бы все 33 буквы алфавита.

8. Что общего в двух нижеследующих фразах? Составьте самостоятельно подобные предложения.

*Ах, как свеж дождь!
Мой тебе совет:
Голову срубить,
туловище допустимо помиловать.*

9. Решите анаграммы «Города Украины». Напомним, что *анаграмма* – лингвистическая задача, заключающаяся в перестановке букв в слове, в результате которой получается новое слово.

- 1) Порт + олень → ...;
- 2) Март + кокс + ар → ...;
- 3) Прок + невод + перст → ...;
- 4) Миф + соль + перо → ...;
- 5) Чин + класс → ...;
- 6) Двор игрока → ...;
- 7) Ум и пароль → ...;
- 8) Зима + ил → ...;
- 9) Тополь и мел → ...;
- 10) Ас + тополь + сев → ...;
- 11) Вата + пол → ...;
- 12) Ров + он → ... .

10. Решите буквенные *шарады* – лингвистические загадки, в которых нужно отгадать слово, сложив вместе отдельные указанные буквы или

заданные произвольные части слова (шарады могут составляться и в прозе, и в стихотворной речи).

- 1) Три буквы облаками реют,
Две – на лице мужском.
А целое порой белеет
«В тумане моря голубом».
- 2) Первые четыре буквы – планета, три последние – дерево,
А целое – известный город во Франции.
- 3) Первые две буквы – нота,
Вторые две буквы – нота,
А целое – морская мера длины.
- 4) Первая часть – животное морское.
За ним охотятся порой.
А междометие – второе.
Всё – государство, но какое?
- 5) Местоимение, предлог,
Меж них – фамилия поэта,
А целое – известный плод,
Что зреет на исходе лета.
- 6) Начало слова – лес, конец – стихотворение,
А целое растёт, хотя и не растение.
- 7) Начало деревом зовется,
Конец – читатели мои,
Здесь в книге целое найдется,
И в каждой строчке есть они.
- 8) Начало – голос птицы,
Конец на дне пруда.
А целое в музее
Найдёте без труда.
- 9) Первый слог найдёшь среди нот,
А второе бык несёт.
Хочешь целое найти,
Так ищи его в пути.
- 10) Моё начало есть в свинце,
И в серебре, и в стали,
А корабли в моём конце
Вчера к причалу стали.
И если дружен ты со мной,
Настойчив в тренировках,
Ты будешь в холод, в дождь и зной
Выносливым и ловким.

11) Первая часть – мужское имя,

Буква гласная – потом.

Слово в целом – знак почтовый,

Угадайте вы, какой?

12) Моё начало – буква алфавита,

Она всегда шипит сердито.

Второго корабли боятся

И обойти его стремятся.

А целое весной жужжит:

То сядет на цветок, то снова полетит.

11. Дайте двенадцать ответов, начинающихся на одну букву (например, начальные буквы ваших имени, отчества и фамилии): 1. Поэт; 2. Композитор; 3. Литературное произведение; 4. Кинофильм; 5. Предмет домашнего обихода; 6. Животное; 7. Птица; 8. Цветок; 9. Город; 10. Государство, страна; 11. Пословица, поговорка; 12. Лингвистический термин.

12. Прочитайте шуточное стихотворение И. Токмаковой. Попробуйте вспомнить названия профессий на те буквы, которые не упомянуты в стихотворении.

Букваринск

Есть на речке Чернильной

Город маленький, непыльный.

С незапамятных времён

Букваринск зовётся он.

В этом городе живёт

Удивительный народ:

А – аптекарь, Б – бочар,

Д – дробильщик здоровенный,

Е – ефрейтор, он военный,

Ж – жестяник-протачок,

З – закройщик-старичок,

И – историк бородатый,

К – красильщик франтоватый,

Л – лудильщик, М – маляр,

Н – носильщик, О – овчар,

П – писатель, Р – радист,

С – сапожник, Т – турист,

У – бесстрашный укротитель,

Ф – чудака фотолобитель,

Х – художник-баталист,

Ц – известный цимбалист,

Ш – шофёр, большой шутник,

Щ – щенок его, Букетик,

Э – электрик-энергетик,

Ю – юрист, а дальше

Я. Это – Я, мои друзья.

Тест 3. «Все работы хороши»

Это задание на составление анаграмм. Для тех, кто забыл, что это такое, напомним, что анаграммой называется слово, полученное перестановкой букв другого слова или группы слов. К примеру, АПЕЛЬСИН служит анаграммой слова СПАНИЕЛЬ.

Как можно догадаться по названию, загаданы всевозможные профессии и специальности. Как современные, так и не очень. Например, 30. ТМИН+КАРТА = МАРКИТАНТ. Попробуйте разгадать все 50 профессий.

1. АС+ТИТР	26. ПИСК+ТЕНОР
2. ИГО+ЛОБ	27. ФТОР+КАРГА
3. КИТ+РОД	28. ВОСК+МАНТО
4. САД+ТИР	29. ИГРА+ФЛОКС
5. ИВА+РОТА	30. ТМИН+КАРТА
6. АКТ+РОБА	31. ДВОР+ПИНОК
7. ТИК+РАСА	32. ТРАП+МАНЕЖ
8. РОК+БИНТ	33. КРОТ+ПУЛЬС
9. БОТ+ФУРА	34. КИНО+ТРАССА
10. РОК+СИТИ	35. НУТРО+СТРИК
11. ПАК+ТИНА	36. ТРЕЛЬ+МЕТОД
12. ГОЛ+ИНОК	37. ТОРТ+СТИРКА
13. КАТ+ВОДА	38. ОПТИК+МОРОЗ
14. ТОН+КЛИП	39. СИОН+ТРИУМФ
15. ВОЛ+ДЕПО	40. ЛИДЕР+ПЕНЬКА
16. НУТ+МАРШ	41. ВЕСТЬ+ПОЛАТИ
17. ВИСТ+КОЛА	42. МЕТАН+ОТКОРМ
18. МОСТ+КЮРЕ	43. СТАТЬ+НУКЛОН
19. СТОН+ПИКИ	44. ВЕСЛО+ДЕТАЛЬ
20. ДАЧА+КЛИН	45. ОВРАГ+МАТЛОТ
21. АНИС+УТРО	46. СПИРТ+ГОЛИАФ
22. ПЕРО+РОТА	47. ПАГОДА+СПРИНТ
23. ТИР+ПОСАД	48. РОСТРА+ДИНАМИТ
24. КОН+ФИКУС	49. ДЕКРЕТ+ПРОНОНС
25. КРЕДО+ТОРА	50. ООЛОНГ+ОРГАЛИТ

Ответы

Тест 1

1. Ода. 2. Ом. 3. «Овод». 4. Роза. 5. Оса. 6. Ад. 7. Быт. 8. Брод. 9. Сена. 10. «Абба». 11. Рак. 12.

Лот.

Тест 2

1. Багровый, баллотироваться, дезорганизация, дезориентация, каллиграфия, калория, калькуляция, коллективизация, коллекционер, коллоквиум, монограмма, монография, преломление, прельщать, пренебрегать, препирательство, препона, прерогатива, примирение, приноровиться, приобретать, приобщить, приоритет.

2. МКС – Международный комитет славистов (основан в 1955 году на Международном совещании славистов в Белграде).

ПМКЛ – Постоянный Международный комитет лингвистов (международная научная организация, ставящая своей целью способствовать развитию лингвистики и координировать действия, предпринимаемые для ее развития; утвержден в 1928 году).

АН – Академия наук.

АПН – Академия педагогических наук.

3. Цепляется, жизни – за буквой, обозначающий твердый согласный, следует буква, обозначающая гласный с предшествующей мягкостью согласного.

Настоящая, качается, кончается – за буквой, обозначающей мягкий согласный, следует буква, передающая гласный звук без предшествующей мягкости согласного.

4. В словах *тебя*, *речь*, *великое*, *пронесём*, *плена*, *спасём*, *навек* буквы *е*, *ё*, *я* указывают на мягкость предшествующего согласного, например: [т'и'б'а], [р'эч'], [пл'энь] и т.д.

В словах *русская*, *великое*, *русское* буквы *я*, *е* обозначают два звука: [р'ус:к'я], [в'и'л'и'к'я], [р'ус:к'я] (в позиции после гласного в данном случае).

5. Буква *ь* отдельного звука не обозначает, однако выполняет:

а) важную функцию «разделительности» (она сигнализирует о том, что последующие гласные буквы *я*, *е*, *ё*, *ю* обозначают два звука – [ja], [jэ], [jo], [ju]);

б) функцию обозначения мягкости предшествующего согласного (*сказать*, *уголь*).

6. 1) Орфографическая запись слова: *на миг*.

2) Буквы, из которых состоит слово: *н* «эн» – согласная, *а* – гласная, *м* «эм» – согласная, *и* – гласная, *г* «гэ» – согласная.

3) Фонетическая запись слова (фонетическая транскрипция): [нА – м'ик].

4) Звуки, из которых состоит слово: [н] – согласный, [А]- гласный, [м'] – согласный, [и] – гласный, [к] – согласный.

5) Количественное соотношение буквенного и звукового состава слов: *на миг* – 5 букв, 5 звуков.

6) Звуковые (речевые) значения букв: *на миг*: буква *н* «эн» – [н], буква *а* «а» – [А], буква *м* «эм» – [м'], буква *и* «и» – [и], буква *г* «гэ» – [к].

7) Фонемные (языковые) значения букв: буква *н* «эн» обозначает фонему <н>, буква *а* «а» обозначает фонему <а>, буква *м* «эм» обозначает фонему <м'>, буква *и* «и» обозначает фонему <и>, буква *г* «гэ» обозначает фонему <г>.

8) Фонематическая транскрипция: <нам'иг>.

9) Главные и второстепенные звуковые значения букв: *на миг* – *н* «эн» – главное значение, *а* «а» – второстепенное, *м* «эм» – главное, *и* «и» – главное, *г* «гэ» – второстепенное.

10) Способы обозначения мягкости и твердости согласных фонем: «*на миг*» – твердость согласного <н> обозначена гласной буквой *а*; мягкость <м'> – буквой *и*; твердость <г> обозначена пробелом, отсутствием буквы.

11) Отступлений от слогового принципа русской графики нет.

12) Все буквы в фонетическом слове *на миг* – строчные.

13) В написании использовано небуквенное средство – пробел между словами.

7. *Экс-граф! Плюш изъят. Бьем чуждый цен хвоц!*

8. В обеих фразах каждое последующее слово на одну букву длиннее предыдущего.

Да, как дома уютно, хорошо, покойно, радостно.

9. 1) Тернополь; 2) Краматорск; 3) Днепропетровск; 4) Симферополь; 5) Лисичанск; 6) Кировоград; 7) Мариуполь; 8) Измаил; 9) Мелитополь; 10) Севастополь; 11) Полтава; 12) Ровно.

10. 1) Пар-ус. 2) Марс-ель. 3) Ми-ля. 4) Кит-ай. 5) Я-блок-о. 6) Бор-ода. 7) Бук-вы. 8) Кар-тина. 9) До-рога. 10) С-порт. 11. Марк-а. 12.Ш-мель.

11. Маторина Наталья Михайловна.

М: 1. С. Михалков; 2. В. Мигуля; 3. «Муму» И.С.Тургенева; 4. «Мимино»; 5. Мыло; 6. Медведь; 7. Малиновка; 8. Мак; 9. Макеевка; 10. Монголия; 11. Милые бранятся – только тешатся; 12. Многоточие.

Н: 1. Н.Некрасов; 2. И.Николаев; 3. «Нос» Н.В.Гоголя; 4. «Необыкновенные приключения итальянцев в России»; 5. Нож; 6. Носорог; 7. Нырок; 8. Настурция; 9. Никополь; 10. Норвегия; 11. Нет худа без добра; 12. Наречие.

М: 1. В.Маяковский; 2. Мусоргский; 3. «Майская ночь, или утопленница» Н.В.Гоголя; 4. «Москва слезам не верит»; 5. Мочалка; 6. Макака; 7. Марабу (крупная тропическая птица семейства аистов. с пышным опереньем); 8. Мальва; 9. Москва; 10. Молдова; 11. Мал золотник, да дорог; 12. Междометие.

12. В – Водолаз, Г – газосварщик, Ч – часовщик.

Тест 3

1. Артист. 2. Биолог. 3. Диктор. 4. Радист. 5. Авиатор. 6. Акробат. 7. Актриса. 8. Бортник. 9. Бутафор. 10. Историк. 11. Капитан. 12. Кинолог. 13. Адвокат. 14. Плотник. 15. Полевод. 16. Штурман. 17. Вокалист. 18. Костюмер. 19. Синоптик (истопник). 20. Наладчик. 21. Нотариус. 22. Оператор. 23. Пародист. 24. Фокусник. 25. Декоратор. 26. Инспектор. 27. Картограф. 28. Космонавт. 29. Ксилограф. 30. Маркитант. 31. Проводник. 32. Метранпаж. 33. Скульптор. 34. Инкассатор. 35. Инструктор. 36. Метрдотель. 37. Тракторист. 38. Композитор. 39. Униформист. 40. Капельдинер. 41. Воспитатель. 42. Комментатор. 43. Консультант. 44. Следователь. 45. Травматолог. 46. Полиграфист. 47. Пропагандист. 48. Администратор. 49. Корреспондент. 50. Отоларинголог.

Мордвинова М.И.

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ГНЕЗДА В «СЛОВАРЕ АКАДЕМИИ РОССИЙСКОЙ»

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент Н.М. Маторина

В истории русского языкознания «Словарь Академии Российской» – первый значительный лексикографический труд, представляющий определенный интерес с точки зрения гнездования слов. Слова в нем размещены по гнездовому способу. В одно гнездо объединены все однокоренные слова. Например,

Глупый

Г л у п ы й, пая, пое. Глуп, па, по. Умен.: г л у п е н ь к и й, кая, кое. Глупенек, глупохонек, нька, нько. Прил. Несмысленный, бестолковый, безрассудный. *Глупой человек. Глупой слуга. Девочка глупохонька.*

Г л у п е ц...

Г л у п о с т ь ...

Г л у п о, г л у п е н ь к о...

Г л у п о в а т ы й, тая, тое. Г л у п о в а т, та, то ...

Г л у п о в а т о...

Г л у п е ю... [Ч. 1, стлб. 232].

В предисловии отмечается, что академия расположила слова «по чину словопроизводному», «ибо через оный корень, сила, различное в

разных случаях употребление, сложность, уклонение или прохождение в другой смысл, преносительность и иносказательность слов и зависящих от них речей, в одном толкуются и объясняются месте» [Ч.1, с. X].

Здесь же излагаются отдельные вопросы составления гнездового толкового словаря:

а) состав словаря. Перед составителями возникали различные вопросы в связи с комплектованием гнезд, и они делали попытку определить границы гнезда. В словаре выражена мысль о том (хотя и не очень четко), что в одно гнездо объединяются слова, между которыми существует ясная смысловая связь, что семантика производного слова зависит от семантики производящего, что однокоренными являются только слова, в семантике которых имеется общий элемент значения, что материальной общности недостаточно, чтобы признать те или иные образования однокоренными словами. На практике, к сожалению, эти важные положения иногда нарушались. В одно гнездо могли быть объединены слова, связанные по происхождению, но уже окончательно утратившие смысловые связи и с точки зрения современных отношений составляющие разные гнезда (например, *приветник, приветница, привечаю, привет, приветный, приветливый, приветливо, приветливость* и т.д.);

б) выбор исходных слов. За пределами словаря остались собственные имена, «слова и речения наук и художеств, которые не входят в общее употребление», «все слова и речи благопристойности противные», устаревшие слова, областные слова, «все иностранные слова, введенные без нужды, и которым сильные славенские или российские находят» [Ч.1, с. IX];

в) заслуживают внимания принципы размещения слов в гнезде. В больших гнездах слова группируются в подгнезда. Однотипные производные размещаются в алфавитном порядке. Основные принципы размещения слов в гнезде более или менее последовательно соблюдаются во всех его частях. Однако не во всех случаях составители правильно определяют место производных в гнезде, их подлинные словообразовательные связи, не ко всем производным словам правильно приводят производящие. Так, в гнезде *аптека* сначала дается прилагательное *аптекарский*, а после него уже приводится его производящее *аптекарь*.

Естественно, первый опыт гнездования слов в «Словаре Академии Российской» (как положительный, так и отрицательный) сыграл огромную роль в дальнейшей разработке названной проблемы.

**«ЛЮДИНИ ТА СВІТ У ТЕТРАЛОГІЇ ДЖОНА АПДАЙКА
„ КРОЛИК ЕНГСТРОМ”»**

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю.В. Ледняк

Джон Апдайк – класик американської літератури, автор більш ніж двадцяти відомих романів, декількох збірок новел, віршів, есеїстики й критики, який постійно підкреслював, що в його книжках „повсякденне життя простих людей більше пов’язане з сучасною історією, ніж у підручниках та спеціальних дослідженнях із даного предмету”.

Романи тетралогії „ Кролик Енгстром” („Rabbit Angstrom”, 1960-1990 pp.) справедливо вважаються програмними творами Апдайка й становлять надзвичайно актуальний матеріал для літературознавчого аналізу: у них, як у призмі, відбиваються як типові риси поетологічної системи письменника, так і основні тенденції сучасного західного літературного процесу.

Є підстави вважати перший апдайковський роман „ Кролик, біжи” („Rabbit, Run”, 1960) „ американською трагедією шестидесятих років”, коли здавалося, що чистий душею, динамічний, фізично сильний юнак є чужаком, який не відповідає основним „ мелодіям” свого часу.

„ Єдиний спосіб кудись потрапити – це спершу розібратися, куди ти йдеш”, – цю важливу думку можна розглядати як лейтмотив твору. Втеча головного героя від буденності, безцільності схожа на рух по колу без надії подолати бар’єр, збудований перед ним обставинами об’єктивного, соціально-історичного характеру.

Джон Апдайк став „ постійним супутником” Гаррі Енгстрома, письменник звертається до його образу кожні десять років. Процес ініціації „ середнього американця” продовжується в романі „ Кролик зцілюється” („ Rabbit Redux”, 1970).

Наступна частина циклу – „ Кролик розбагатів”(„ Rabbit is Rich”, 1981) – представляє нам щасливого Гаррі. Новий стан традиційного героя дозволив Апдайку надати більшої важливості й сучасного звучання тій проблемі, яка заслуговує трактування далеко не в споживацькому, а в глибоко філософському плані. Протягом усього роману Кролик ніби приміряє на себе нову роль людини, яка володіє майном і яка отримала нарешті право вважатися справжнім господарем справи, від якої залежить благополуччя багатьох.

Головний герой апдайківської тетралогії позбавлений власної позиції, бездумно переймає віяння, що по черзі домінують в американському соціальному житті: він людина, поневолена міфологією „

суспільства споживання”, у якому вульгарний успіх оголошений вищим ідеалом, потім свідок і мимовільний учасник молодіжного руху 1960-х років і ентузіаст „ сексуальної революції”, який так і не зміг звільнитися від моральних табу й презирства до почуття власності.

В останньому романі – „ Кролик відпочиває” (1990) письменник прослідковує долю свого героя до мирного й „ благополучного” кінця, до природної смерті, яка вже назавжди зупиняє його рух.

Цикл творів про Кролика став однією з найважливіших художніх знахідок післявоєнного американського роману, що звертається до створення хроніки часу, яка знайшла своє відображення в його соціальних конфліктах.

Нестеренко Т.О.

ОСОБЕННОСТИ РОМАННОГО ЖАНРА В ТВОРЧЕСТВЕ СТЕНДАЛЯ (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА «КРАСНОЕ И ЧЕРНОЕ»)

Научный руководитель – канд. пед. наук, доцент О.Л. Беличенко

Процесс становления романного жанра в первой трети XIX века отражается в появлении великого произведения европейской литературы. В романе Стендаля «Красное и черное» европейский роман достигает своей зрелости. Она обнаруживается с одинаковой степенью и в глубине историзма, т.е. в реализме, и в выборе и трактовке романной ситуации.

В «Красном и черном» дана полная и всесторонняя картина французского общества последних лет Реставрации. Многочисленные персонажи, как бы взятые из провинциальных городов разного масштаба и самого Парижа, их количество и степень их обрисовки принципиально отличает этот роман от предшествующих.

Эта великолепная картина французского общества получает нужные окраски и оттенки именно благодаря романной ситуации, собирающей и сцепляющей весь материал, т.е. соотношению полюсов, представляющих персонажей с разным типом сознания и поведения, или микросреду в пределах и в соотнесении с макросредой.

Макросреда густо населена персонажами. Они поразительно ординарны и потому легко воспринимаемы. Человеческая неординарность – редкий случай и в провинциальной, и в парижской среде. Неординарность помогает увидеть эту среду как бы со стороны. В этой роли выступают Жюльен, г-жа Реналь и Матильда. Поэтому мы видим мир, воспринимаемый критическим взглядом этих героев, которым в свою очередь помогает повествователь.

Эти герои образуют микросреду, исследование которой составляет особую заботу автора и оттачивает его принципы понимания и изображения личности. В пределах микросреды все характеры интересны и требуют тщательного анализа, но главным в объективе, конечно, оказывается Жюльен. В выборе такого героя как бы продолжаются традиции Руссо, но объяснение характера становится более глубоким, поскольку в него включаются исторические мотивы. У Руссо микросреда изолирована от мира, замкнута в себе, у Стендаля все судьбы пересекаются и переплетаются, свидетельствуя об освоении писателем не только романа, но и реализма.

Даже краткий анализ характера главного героя убеждает, что он – главная фигура микросреды, к которой следует отнести Матильду и госпожу Реналь. В общении с ними раскрывается его характер, его нравственно-психологические возможности. Наличие микросреды, как показывает данный роман, один из главных и обязательных признаков романной структуры.

В предшествующих французских романах, в том числе Руссо и Константа, общая романная ситуация ограничивалась большей частью воспроизведением микросреды и намеками на существование иного, более широкого мира. Реальные связи героев с историческими обстоятельствами оставались недостаточно выявленными. В «Красном и черном» эти связи предельно обнажены.

Эти особенности являются признаком романа нового типа, показателем чего служит и тип сюжета. Такой тип сочетает концентричность, с одной стороны, и масштабность – с другой, одно неотделимо от другого, что свидетельствует о романной структуре очень высокого уровня.

Новикова О.С.

К ПРОБЛЕМЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СТАРОСЛАВЯНИЗМОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РЕЧИ

(на примере поэмы А.С. Пушкина «Руслан и Людмила»)

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент Н.М. Маторина

Данные тезисы посвящены исследованию проблемы использования старославянизмов в художественной речи (на примере поэмы А.С.Пушкина «Руслан и Людмила»).

Как узнать старославянизмы в речи?

На этот вопрос нам поможет ответить таблица:

Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених

Праславянское сочетание	Старославянское сочетание	Примеры	Русское сочетание	Примеры
*tort	-ра-	бранить поздравить обратный страна привратник	-оро-	боронить поздороветь оборотный сторона ворота
*tolt	-ла-	власяница безглавый облако платок прохлада	-оло-	волос безголовый оболочка полотенце холод
*tert	-ре-	истребить жребий предать впредь	-ере-	истерebить жеребьевка передать вперед
*telt	-ле-	пленка Млечный (Путь)	-еле-/-ело- (-оло-)	пелена молоко
*ort	ра-	рассыпать рассказ расписать	ро-	россыпь рассказни ропись
*olt	ла-	ладья	ло-	лодка
*a	а-	агнец	я-	ягненок
*e	е-	единый	о-	один
*u	ю-	юродивый	у-	уродливый
*dj	-жд-	насаждение ограждение суждение	-ж-	насаживать огораживать суженый
*tj	-щ- (-шт)	бродящий отвращать тянущий	-ч-	бродячий отворачивать тянучка

Александр Сергеевич начинает использовать слова с приметами старославянизмов в обыденной речи, вставляет их в контекст живого русского языка.

Проанализируем старославянизмы в поэме А.С.Пушкина «Руслан и Людмила».

Поэт посвящает поэму “Руслан и Людмила” всем народам – “Красавицам”, стремящимся к осознанию своего места в глобальном историческом процессе. Толпа – «собрание людей, живущих по преданию и рассуждающих по авторитету. Собрание людей, овладевших культурой мышления и фактологией истории, изложенной в хронологической последовательности, перестаёт видеть во “временах минувших – небылицы” и становится Народом. А.С. Пушкин показывает этот процесс

на примере Руслана и Людмилы и надеется “надеждой сладкой”, что его “труд игривый” поможет другим национальным толпам стать “красавицами” – народами.

*Для вас, души моей царицы,
Красавицы, для вас одних
Времени минувших небылицы,
В часы досугов золотых,
Под шепот старины болтливой,
Рукою верной я писал;
Примите ж вы мой труд игривый!*

Во многом решение поставленной автором задачи было достигнуто благодаря использованию в тексте произведения старославянизмов.

Нами выявлены следующие старославянизмы:

1. Брады – (...вокруг брады его седой.) – **ра** – бороды. Фонетический старославянизм .

2. Глас – (...но вдруг раздался глас приятный.) – **ла** – голос. Фонетический старославянизм.

3. Горделивые – (...страшились дерзости моей их горделивые дружины.) – гордые. Словообразовательный старославянизм.

4. Десницей – (...твоя десница доказала...) – правая рука. Семантический старославянизм.

5. Зрел – (Себе я равного не зрел.) – не видел. Семантический старославянизм.

6. Хладное – (...уж утро хладное сияло.) – **ла** – холодное. Фонетический старославянизм.

7. Уста – (...уста волшебниц молодых.) – губы. Семантический старославянизм.

8. Чело – (...с ужасным, пламенным челом.) – лбом. Семантический старославянизм.

9. Изъездить – (...мы рады весь изъездить мир.) – объехать. Словообразовательный старославянизм.

10. Пред – (Руслан на мягкий мох ложится пред умирающим огнем.) –ре- перед. Фонетический старославянизм.

11. Вослед – (Великий князь в пустое поле и думой им вослед летит.) – вслед. Словообразовательный старославянизм.

12. Терем – (...но светлый терем не отрада...) – дом. Семантический старославянизм.

Всего в поэме выявлено около 200 слов с приметами старославянизмов. Их можно классифицировать по таким признакам:

- фонетические – 29 % (58 слов)

- словообразовательные – 30 % (60 слов)

- семантические – 41 % (82 слова)

В заключении следует сказать, что старославянизмы играют огромную роль в художественной речи, как мы уже успели это увидеть на примере поэмы великого русского писателя Александра Сергеевича Пушкина, произведение которого пронизано национальным русским колоритом. А почувствовать нам это дают именно старославянизмы.

В художественных произведениях на исторические темы эта лексика используется не только для обозначения вышедших из употребления реалий, устаревших понятий, но и для создания определенного колорита эпохи. Старославянизмы могут использоваться в художественном тексте для указания на время, в которое происходит действие. Они могут выполнять и собственно стилистические функции – использоваться для создания торжественности текста.

Таким образом, мы с уверенностью можем утверждать, что без старославянизмов даже современный русский литературный язык не покажет нам красоты древнего времени. Ведь именно они – золотой запас языка, обогащающий его.

Огієнко К.О.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІСЕМІЇ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Г. Спічка

У наш час потреби у знанні іноземної мови зростають, бо Україна спрямована на європейську інтеграцію, обмін інформацією та безпосереднє спілкування з іншими державами. Полісемія суттєво впливає на процес вивчення іноземної мови, ускладнюючи розуміння мовлення. Багатозначність лексичних одиниць розглядається вченими-лінгвістами як здатність слова мати кілька значень. Це одне з найважливіших явищ мови, яке має універсальний характер і стає в багатьох мовах з кожним роком більш поширеним через розвиток технологій, приладів та процесів, які треба називати. Проблеми полісемії, в тому числі і в німецькій мові, вивчалися багатьма вітчизняними лінгвістами: В.В. Виноградов, Ю.Д. Апресян, О.І. Смирницький, Д.Н. Шмельов, В.В. Левицький, Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, І.В. Корунець та ін. Серед зарубіжних дослідників питанням полісемії займалися S. Ullmann, Th. Schippan, E.W. Schneider та ін.

Головною метою нашого дослідження є зіставний опис основних підходів до полісемії та цілісна інтерпретація проблем полісемії і пошуки шляхів її розв'язання на основі німецькомовних текстів художньої

літератури. З урахуванням зазначеної мети та специфічних аспектів аналізу в дослідженні виконуються такі **завдання**: вивчення структурних відносин між значеннями слова; розгляд проблеми полісемії та омонімії; дослідження стилістичних особливостей полісемії; обґрунтування методичних рекомендацій щодо перекладу багатозначних слів.

Полісемія має великі стилістичні можливості, проте це явище неоднаково проявляється в різних стилях. Найбільший вияв можливості полісемії знаходять у художньому й публіцистичному стилях. Існує кілька способів стилістичного використання багатозначності слова. Насамперед, це вживання того самого слова в одному тексті в двох чи кількох значеннях. У досліджуваному художньому німецькомовному творі “*Vatertag*“ (Günter Grass), ми виокремили кілька таких прикладів. Так, слово “*fallen*“ має чотирнадцять значень, але у творі це слово реалізує 3 значення “*припадати, співпадати*”, “*знижуватися*” та “*падати*”: 1) Und am Vatertag, der auf Himmelfahrt *fällt*, wollte auch Sibylle Miehlau Vatertag feiern: Auf jeden Fall! [3;6] - І в День батька, який *співпадає* зі святом Вознесіння, Сибіла Мілау також бажала відсвяткувати День батька: попри всі перешкоди. 2) Auch wenn die Grundstückspreise *fielen*, ging es doch wirtschaftlich einigermaßen. – Також, коли ціни на земельні ділянки *впали (знизилися)*, справи пішли більш-менш економно. 3) In eine Schneise hinein lief Billy, kurvte um Baumstämme, brach prasselnd durch Knieholz, lief, lief, bis sie *fiel*, weich auf Nadelboden und alle sieben wieder um sich hatte [3;92]. – Біллі побігла у просіку, повернула навколо стовбурів дерев, вона з шумом пробиралася крізь низькі кущі, бігла та бігла, аж поки не *впала* на землю, вкриту хвоєю, і всі семеро знову її обступили.

Уживаючись у переносному значенні, нейтральні слова набувають додаткових емоційно-експресивних відтінків. Так, слово *Stück* нейтральне в своїх прямих значеннях “кусок, частина, штука”, коли йдеться про неістоту. А коли знаходимо його у художньому творі стосовно людини, воно втрачає свою нейтральність, і з’являється зневажливе забарвлення: “*ein Stück Mann*“ [3;14] – “покидьок”, а не просто “один чоловік”. Стилістично забарвлені слова часто виступають як паралелі до нейтральних, загальноживаних: *Hut, Mütze* – шапка (нейтральне), *Decker* (розмовне); *Sache, Beschäftigung* – справа (нейтральне), *Kram* - дільце; *befühlen, betasten* - щупати (нейтральне), *befummeln* - мацати, лапати (розмовне), *langweilen* – набридати (нейтральне), *ankotzen* – осточортіти (розмовне, грубе).

Проблема перекладу багатозначних слів займає в лінгвістиці важливе місце. Неоднозначні слова мають кілька перекладних відповідників залежно від кількості їхніх значень (лексико-семантичних варіантів). Відповідники неоднозначного слова називаються варіантними відповідниками. З точки зору

практики перекладу доцільно розрізняти випадки, коли варіантні відповідники слова подано в словнику та коли вони в словниках відсутні частково або повністю. У першому випадку перекладач вирішує питання вибору одного адекватного в даному контексті варіантного відповідника слова оригінала з кількох, поданих в словнику. Для цього перекладач повинний точно визначити ЛСВ слова, після чого підібрати належний варіантний відповідник з тих, які наведені в словнику. Наприклад, потрібно перекласти слово *Fall* у наступних реченнях: 1) *Lauter Verwirrungen und ein paar tragische Fälle* [3;15]. 2) *Und als sie in Schmargendorf, gleich nach der Referendarzeit, ihren eigenen Laden eröffnete, begann sie Freundschaften mit geschiedenen Frauen zu schließen, deren Fälle sie mit Erfolg vor Gericht verhandelt hatte: darunter Fränkis Fall* [3;26]. Це робиться на підставі інформації про тематику речення, яке перекладається, характеру відповідності змісту речення, в якому вжито дане слово, змісту всього тексту та семантичної узгодженості лексичних елементів даного речення. Тематика першого речення - неспецифічна, а друге речення стосується судової сфери (одна з героїнь розповіді працює адвокатом). Спираючись на аналіз контекстуальних показників слова у реченні, приходимо до висновку, що слово *Fall* має наступні значення: 1) випадок, подія, пригода, 2) справа. Виходячи з цього, переклад цих речень буде таким: 1) Лише зніяковілість та кілька трагічних випадків. 2) І коли вона у Шмангендорфі, одразу після стажування, відкрила власну практику, то почала здружуватися з розведеними жінками, чії *справи* вона успішно вирішувала в суді: серед них була і *справа* Френкі.

У тих випадках, коли варіантні відповідники певного слова вихідної мови в словниках відсутні, перекладач спочатку також повинний точно визначити, в якому значенні вжито багатозначне слово, а потім вже перекласти його одним із способів перекладу слів. Наприклад, потрібно перекласти слово *Fall* у такому реченні: *Und am Vatertag, der auf Himmelfahrt fällt, wollte auch Sibylle Miehlau Vatertag feiern: Auf jeden Fall!* [3;6]. Тут треба взяти значення, незафіксоване у словнику - умова, обставина, перешкода: І в День батька, який співпадає зі святом Вознесіння, Сибіла Мілау також бажала відсвяткувати День батька: попри всі перешкоди.

Більш детальне дослідження проблеми полісемії представлено у нашій дипломній роботі «Стилістичні особливості полісемії в сучасній німецькомовній художній літературі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Левицкий В. В. Семасиология. – Винница: Нова книга, 2006. – 512 с.
2. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. – К.:Либідь,

1993. – 248 с.

3. Grass Günter. Vatertag. – Göttingen: Steidl Verlag, 2001. – 95 S.

Олексенко С.С.

УРБАНІСТИЧНИЙ ХРОНОТОП У РОМАНІ ВІКТОРА ПЕЛЕВІНА „ЧАПАЄВ І ПУСТОТА”

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Н.В. Лисенко-Ковальова**

Хронотоп у літературі постмодернізму лишається провідною теоретичною категорією, на відміну від родо-видо-жанрових, стильових, образних категорій, які не витримують іспиту на довільність художньої форми в постмодернізмі й трансформуються таким чином, що змінюються невідомо, або ж зникають зовсім.

Актуальність теми дослідження пов'язана як з нерозробленістю проблеми простору та часу в літературних творах і його зв'язку як з культурою, так і з тими радикальними змінами, які відбуваються в сучасному мистецтві і в сучасній філософії мистецтва.

Мета даного дослідження обґрунтувати структурні особливості постмодерністських урбаністичних хронотопів на матеріалі роману В. Пелевіна „Чапаєв і Пустота”.

За адекватну теоретико-методологічну основу в з'ясуванні урбаністичних хронотопних структур роману В. Пелевіна вважаємо часопросторові концепції вітчизняної історичної поетики, її основний принцип історико-типологічних відповідностей між ідеями і формами часу, а також досвід семіотико-структурального розгляду літературних структур та їх конкретної інтерпретації в постмодерністському контексті.

Поняття художнього часопростору досліджувалося стосовно образотворчих мистецтв П.О. Флоренським, Ю.Б. Молчановим та ін. Як універсальну естетичну категорію тлумачили художній часопростір М. Бахтін, М. Мерло-Понті та ін. Ті, хто схилився до широкого тлумачення часопростору мистецтва, дотримувалися, як правило, ідеї, що поняття художнього часопростору не допускає вербального визначення. Істотні проблеми, пов'язані з часопростором мистецтва, розглядалися також Е. Трубецьким, К. Гілбертом і Р. Куном, Х. Зедльмайром, Т. Пасто та ін. У роботах цих авторів міститься характеристика окремих важливих аспектів як загального поняття художнього часопростору, так і часопростору мистецтва конкретних історичних епох.

Урбаністичний хронотоп у романі «Чапаєв і Пустота» В. Пелевіна є складним багаторівневим утворенням. При його будові треба враховувати

антитезу місто – пустота, як і атрибуту кожного з провідних хронотопів та й самі принципи організації матеріалу (принципи «матрьошки», викривленого часопростору, накладання часопростору, повтори). Особливістю урбаністичного хронотопу В.Пелевіна є його специфічна філософічність. Без філософського осмислення Великої Пустоти, Внутрішньої Монголії, «Ніщо» вибудова парадигматики хронотопу пустоти неможлива. Та й сам цей хронотоп є віртуальним. Отже віртуальний хронотоп пустоти у романі протиставляється реальному хронотопу міста. Особливістю урбаністичного хронотопу у Пелевін є те, що він невіддільний від хронотопу пустоти. Основні ознаки хронотопу міста: негативістське бачення його суті, яке не зникає й при зображенні атрибуту міста, відсутність або переважання якогось часу чи простору, часопросторова синкретизація, на зразок одночасного відтворення сучасності-минулого-майбутнього та наполегливе прагнення письменника переконати читача у неподільності часу та єдності простору. Основні ознаки хронотопу пустоти: зникнення часу та простору, існування натомість вічності та ніщо; творчий характер пустоти, з якої, як з первісного хаосу, ладен народитися новий світ.

Орёл А.С.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИЧЕСКОЙ ФОНОЛОГИИ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ

Потребность в лингвосториографическом изучении языковедческих дисциплин на современном этапе развития науки связана с необходимостью систематизации и классификации накопленных знаний. Попытки лингвосториографического исследования историко-фонологических дисциплин предпринимались языковедами конца XX – начала XXI вв. Наиболее полное описание генезиса исторической фонологии как отдельной научной дисциплины представлено в работах В.К.Журавлёва, В.И.Постоваловой, Ю.Я.Бурмистровича. Специальных лингвосториографических исследований, посвящённых проблемам становления и развития исторической фонологии восточнославянских языков (куда входят русская, украинская и белорусская исторические фонологии) нет, что обуславливает актуальность выбранной темы.

Проведённый нами лингвосториографический анализ показал, что наиболее актуальными для исторической фонологии русского, украинского и белорусского языков являются следующие вопросы: теория группофонем и её место в истории фонологических систем восточнославянских языков; история корреляций звонкости / глухости,

твёрдости / мягкости в русском, украинском и белорусском языках; история развития восточнославянского аканья; фонематические законы в фонологической истории восточнославянской подгруппы языков.

Опираясь на лингвистическое наследие своих предшественников (А.А.Шахматова, И.А.Бодуэна де Куртэне, Н. Ван Вейка, Р.О.Якобсона и др.), В.К.Журавлёв выдвигает гипотезу о группофонемном составе фонологической системы праславянского языка. Теория группофонем, исследованная в работах В.К.Журавлёва, является одновременно и обобщением уже накопленных идей, и новым словом в генетическом языкознании. Высоко оценивая теорию группофонем и являясь её приверженцем, Ю.Я.Бурмистрович отметил, что «она помогла объяснить фактически всю историю фонематической системы праславянского языка, в том числе и те явления, которые раньше объяснению не поддавались».

До конца не решённым остаётся вопрос о наличии в системе консонантизма праславянского и древнерусского языков дифференциальных признаков палатализованности, палатальности и их соотношения. Интересной в связи с этим вопросом является позиция Ю.Я.Бурмистровича. Опираясь на утверждения В.С.Гольщенко и Н.Д.Русинова, он выдвигает положение о переходе палатализованных согласных в палатальные в древнерусском языке и становлении категории палатальности / непалатальности.

Отдельные лингвистикографические замечания по вопросам истории развития категории звонкости / глухости в древнерусском и современных восточнославянских языках, а также определение истоков гипотезы о существовании в древнерусском языке противопоставления согласных по напряжённости / ненапряжённости можно найти в работах В.А.Глуценко и С.В.Князева. В монографии В.А.Глуценко отмечается, что идеи о возможности существования категории напряжённости / ненапряжённости согласных в праславянском и древнерусском языках высказывали такие учёные, как В.В.Колесов, Р.Ф.Пауфошима, Л.Л.Касаткин, К.В.Горшкова, Г.А.Хабургаев, Р.Крайчович.

Проблема изучения изменений в системе безударного вокализма восточнославянских языков, определение основных разновидностей этих изменений и установление причинных связей с другими языковыми явлениями актуальна для современных исследователей. Попытки лингвистикографического анализа фонологических концепций развития древнерусского аканья носят непоследовательный характер. Отдельные комментарии по этому вопросу содержатся в работах В.Г.Руделёва, Г.А.Хабургаева, С.В.Князева, В.А.Глуценко.

Создание формулы фонетического закона аллофонного варьирования – заслуга В.К.Журавлёва. Открытие фонематического закона в его отличии от закона фонетического и применение этого открытия в

практике изучения исторической фонемологии цепи славянских языков, связанных отношениями «предок – потомок», от праиндоевропейского в лице его протославянского диалекта до русского, принадлежит Ю.Я.Бурмистровичу. Лингвоисториографический анализ важности этого открытия для исследования истории развития фонологических систем восточнославянских языков в научной литературе не осуществлялся.

Обращаем ваше внимание на то, что представленный перечень проблем не является исчерпывающим, однако в нём определены те основные вопросы исторической фонологии восточнославянских языков, которые на данном этапе развития этой научной дисциплины исследованы недостаточно или являются дискуссионными.

Падалка Р.М.

АКЦЕНТУАЦІЙНІ ВАРІАНТИ ПРІЗВИЩ СЛОВ'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЧЧИНИ ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Сума всіх власних імен, чи ономастичний простір, формується в мові кожного народу для найменування реальних, гіпотетичних і фантастичних об'єктів. Цей простір визначається моделлю світу, що існує в уявленні людей не лише в теперішньому, але й у минулому. Тому в різних народів у процесі розвитку складаються свої системи імен, зумовлені відмінностями характеру існування, соціального, економічного розвитку, історії, побуту, місця знаходження, а також розходження в будові мов.

До проблеми наголосів в українських прізвищах зверталися Ю.К.Редько, І.О.Варченко, В.О.Горпинич, Т.В.Марталого тощо. І.О.Варченко визначав три основних типи наголосу: парокситонічний (наголос на суфіксальній частині), пропарокситонічний (наголос на основах), окситонічний (наголос на закінченні). Незважаючи на унормованість наголосу в певних словотворчих типах прізвищ, іноді простежується функціонування акцентуаційних дублетів. Це пов'язано з рисою говірки того самого населеного пункту чи району та бажанням носіїв прізвищ відмежувати свій індивідуальний родинний знак від загальноновживаної лексики.

Серед акцентуаційних варіантів прізвищ Слов'янського району Донеччини початку ХХІ ст. виділяємо такі: *Андріївський — Андріє'вський, Бере'зовський — Березо'вський, Би'бко — Бибко', Боро'денко — Бороде'нко, Ва'ленко — Вале'нко, Васи'лець — Василе'ць, Васи'лівська — Василі'вська, Верни'горов — Верниго'ров, Во'йтенко — Войте'нко, Боро'ненко — Вороне'нко, Воскри'венко — Воскриве'нко, Гавриленко — Гавриле'нко, Гала'тенко — Галате'нко, Гарка'венко — Гаркаве'нко, Га'ценко — Гаце'нко, Гнезді'лова — Гнезділо'ва, Го'ленко — Голе'нко, Горо'шенко — Гороше'нко, Грінченко —*

Грінче'нко, Гу'сляр — Гуся'р, Гутченко — Гутче'нко, Да'нченков — Данченко'в, Дзю'бенко — Дзюбе'нко, Дми'тренко — Дмитр'нко, До'вгаль — Довга'ль, Євдо'шенко — Євдоши'нко, Є'ненко — Єне'нко, Жу'ренко — Журе'нко, Зо'ненко — Зоне'нко, Ива'хненко — Ивахне'нко, Ігна'тенко — Ігнате'нко, Ко'женко — Коже'нко, Ко'сенко — Косе'нко, Мака'ровський — Макаро'вський, Мози'ленець — Могшене'ць, Мо'цак — Моца'к, На'йденко — Найде'нко, Некру'тенко — Некруте'нко, Нікі'тенко — Нікіте'нко, О'жегова — Оже'гова, П'я'тенко — П'яте'нко, Пле'шкова — Плешко'ва, По'минов — Поми'нов, При'ненко — Прине'нко, Про'дан — Прода'н, Прудський — Прудськи'й, Ри'жих — Рижи'х, Руба'ненко — Рубане'нко, Свато'вська — Сватовська', Симені'ченко — Сименіче'нко, Си'нькова — Синько'ва, Сім'нченко — Сімінче'нко, Тара'ненко — Таране'нко, Тру'хан — Труха'н, Тру'шко — Трушко', Ту'ловська — Туло'вська, Усти'менко — Устиме'нко, Ю'речко — Юре'чко, Ясі'нова — Ясіно'ва.

У прізвищах на -енко/-єнко, -ов, -ев/-єв нормативним вважається наголос на -е-, -є- та -о- (-ов), а у прізвищах Слов'янського району іноді простежується процес переходу наголоса на основу: Гапо'ненко, Гера'щенко, Гри'щенко, Ізма'шов, Ка'рлов, Шо'мполов тощо; нормативний наголос з -е'ць переходить на основу у прізвищі Я'мпонець тощо; з -я'в - на закінчення у прізвищі Курява' тощо; -и'р — Ко'зир тощо; -'ик — Степови'к, Смолови'к тощо; -'ич — Фоми'ч тощо; -'ух (а') — Завірю'ха тощо; -а'р/-я'р — Бо'ндар, Ва'рвар, Ду'гар, Жи'хар, Ро'тар, Смо'ляр тощо; -а'т — Го'рват тощо; -а'х/-я'х — Ште'льмах, Ште'ймах тощо; -а'н — Ко'лган; -і'в/-ї'в — Га'дів, Гру'здів, Губа'нів тощо; -у'р — Бовдур; -я'р - Гу'ляр тощо; -'к(о) — Горшко', Гринько' тощо.

Питання унормування акцентуаційних варіантів прізвищ до сих пір відкрите, бо коригування наголосу у прізвищах викликає незадоволення з боку носіїв цих прізвищ, які керуються сімейними традиціями чи переконаннями в милозвучності власного антропоніма: Бибко' замість Би'бко, Ко'валь замість Кова'ль, Мі'тла замість Митла' тощо.

Панасенко А.А.

МОДИФИКАЦИИ ПОСТМОДЕРНИСТСКИХ СТРАТЕГИЙ В РОМАНАХ Е. ПОПОВА «ПОДЛИННАЯ ИСТОРИЯ “ЗЕЛЕННЫХ МУЗЫКАНТОВ”» И «МАСТЕР ХАОС»

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент И.Н. Казаков

Стилевая и жанровая классификация прозы Е. Попова в литературоведении достаточно разнообразна и противоречива, что, на наш взгляд, можно объяснить сложностью самих текстов, соединивших

особенности постмодернизма, модернизма и реализма, а в романах рубежа веков уже и «позднего» постмодернизма. Обращение к постмодернистским стратегиям является сознательным, но оно связано не с их абсолютизацией, а с решением иных задач, далеких от постмодернистских мировоззренческих и художественных установок: утверждением вечных духовных и гуманистических ценностей, пересмотром статуса литературы с его существенным повышением, утверждением ее высокой роли в духовной и социальной жизни. Постмодернистские художественные стратегии воспринимаются Е. Поповым отстраненно.

К стратегиям «позднего» постмодернизма относится и сознательный отбор автором тех ситуаций (сюжетных, психологических, экзистенциальных), в которых ирония оказывается неуместной и реализуется пафос экзистенциального прозрения, трагического мировосприятия и сочувствия к человеку. В нарастании трагического пафоса, нивелирующего постмодернистскую иронию, усматривается традиция «Москвы – Петушков» Вен. Ерофеева. Для романов Попова характерен перевод повествования из игровой плоскости в серьезную, трагическую.

В романах прослеживаются разнообразные художественные воплощения идей Абсолюта и гармонии, связывающие произведения Попова с христианской духовной традицией, а также модернистской литературой (с мифологией человека-творца, оппозицией «хаос» / «гармония»).

Существенную модификацию претерпел комплекс постмодернистских повествовательных стратегий. Е. Попов демонстративно использует традиционные для постмодернизма: дубликацию, перечисление, прерывистость и избыточность, создающие эффект «информационного шума», картину мира-хаоса. Однако писатель соединяет с ними стратегию концептирования советского идеологического дискурса и массового сознания, характерные для русского концептуализма, а эта стратегия упорядочивает, систематизирует картину мира. Постмодернистским стратегиям противостоят иные, отражающие авторскую интенцию к «собираанию» и упорядочиванию, гармонизации мира. Это обыгрывание нового «постперестроечного» материала (на социальном уровне), постмодернистских мировоззренческих установок (на философском уровне), отказ от политизированности, перевод концептов из идеологической сферы в философскую и духовную, то есть выбор более высокой точки описания современности, которая создает «эпическую дистанцию» и позволяет увидеть целостную картину мира (что находит отражение в яркой образности, например, вечного типа нищего и радостного творца, а также в символах, скажем, виртуальном «Ведущем

пам'ятнике»). К стратегиям «позднего» постмодернизма относится также проявившаяся в текстах Попова эстетизация концептов, а также усиление реалистических принципов письма.

Паніна О.В.

БІБЛІЙНІ МОТИВИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВИСОКОЇ ДУХОВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Г.І. Бондаренко

Нова ситуація в суспільстві диктує нові завдання, зокрема культурно-освітні, щодо формування духовної особистості людини, яка стоїть на порозі ХХІ століття.

Християнська мораль може зайняти важливе місце у вихованні. Це допоможе молоді зрозуміти своє призначення на землі, устояти перед різними спокусами, захиститися від впливу темних сил, йти у життя шляхом благочестя, добродіяння і любові. Духовні цінності особистості є складовою її внутрішньої культури.

Виховна сила християнської моралі полягає в тому, що вона вміє вплинути на кожного, спонукати особистість до правильних дій та вчинків. У період розбудови Української держави питання про людину, її місце і роль у суспільному житті виходять на перший план. Відродження національної культури, духовних основ буття українського народу є однією з головних вимог сьогодення. Кожен народ, кожна нація мріяли про ідеал людини, вкладали в нього свої уявлення про добро, гуманізм, красу. Настав час пізнати і відродити корені нашої духовності.

Протягом історії християнства найважливішою її темою було шукання смислу та значення християнських ідей для окремої людини, суспільства та культури, висування на перший план двох щільно пов'язаних проблем: проблеми сутності людини, її природи, а більш конкретно – відношення людини і Бога, проблеми смислу життя людини.

Духовні цінності людства є вищими життєвими цінностями, які зумовлюють всі інші цінності і людини, і суспільства. Мораль і духовність будуть існувати доти, доки буде існувати людина, суспільство. Моральні норми тісно пов'язані з простими нормами взаємин людей, які зафіксовані в Біблії. Біблія – це глибоко символічна книга, вона прагне чітко виписати, що є добро, а в чому сутність зла. Подає численні кодекси, моральні приписи – якою має бути людина, як вона мусить ставитися до інших людей, за якими законами жити. Біблія не просто декларує тезу, що щасливе майбутнє в руках кожного з нас, що його запорукою є ідея спасіння душі, шлях морального вдосконалення людини. Загальнолюдські

морально-духовні цінності – це набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної приналежності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки і життєдіяльності окремої людини або певних спільнот. У людині повинно бути все ідеальне: душа, тіло і розум. У даному випадку, коли ця тріада знаходиться в гармонійній нерозривній єдності – тоді людина набуває духовності. Митрополит Іларіон зазначає, що віра народу лежить в основі його культури, і цієї культури годі нам зрозуміти б. На основі загальнолюдських морально-духовних цінностей можна окреслити коло якостей особистості: гуманність, доброта, чесність, працелюбність, повага до батьків, людей взагалі, чуйність, милосердя, дисциплінованість, совісність, доброзичливість, національна гідність, скромність, справедливість, почуття колективізму, інтелігентність, почуття патріотизму, інтернаціоналізму, материнства, екологічна і правова культура, які становлять зміст морального виховання.

Сьогодні християнство – єдиний шлях до подолання проблеми дефіциту духовних цінностей. Вічні цінності не минають. Християнство презентує новий фундамент виховання Ісуса Христа. Інтеграція віри у велич правди реалізується в особі, а не якоюсь окремою схемою. Тому православне моральне виховання полягає насамперед у навчанні жити, особовій єдності та переживанню у цій єдності різних позицій і сфер мислення. Цією проблемою займалися видатні класики педагогіки та літератури Ян Коменський, Г.Сковорода, А.Макаренко, В.Сухомлинський, Януш Корчак та їхні спадкоємці. У цьому плані актуальним є дослідження теоретичної спадщини відомих педагогів з проблем релігії, атеїзму.

Особливе місце Біблія займала в житті і творчості визначного українського філософа, педагога і письменника Г.Сковороди. Уважне і неупереджене прочитання творів Сковороди, мислителя і поета, приводить неминуче до розуміння того, що він був і великим знавцем, і справжнім “любителем Священної Біблії”, як він сам про це говорив. Серце людини, на думку філософа, має вдумливо приймати в себе зерна вічності, якими є слова Божі. А коли в серці, і отже, в думці, поселяються слова і думки Божі, то серце стає вічним і вічною стає така людина. Серед багатьох педагогів заслуговує на увагу В.Сухомлинський, який, власне, і сьогодні залишається до кінця не прочитаним.

“Засвоєння молодого людиною загальнолюдських норм моралі, – наголошував В.Сухомлинський, – ми вважаємо дуже важливим етапом формування моральної структури особистості. Учити жити в суспільстві, серед людей – це означає вчити здійснювати суспільні вчинки, тобто вчити передавати своєю поведінкою ставлення до людей”. В.Сухомлинський прагнув виховати в дітей ті якості, котрі сповідує релігія. На це здатні справжні велети духу.

Слід також виділити релігійні вчення Памфіла Юркевича, педагога і філософа. Розуміння П.Д.Юркевичем сутності виховання гуманності в дітей, як і будь-яка система педагогічних поглядів, ґрунтується на певній філософській основі. Вчений приймав догмати християнства про людину, створену Богом за своїм образом та подобою, відстоював ідею її високого призначення, що знайшли своє висвітлення і обґрунтування в працях з філософії: “Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого”

Практика народного виховання передбачає формування в особистості моральних оцінок з позиції добра, справедливості, що впливає з народного поняття моралі: моральний той, хто добродішний, справедливий, шляхетний; учні, які мають недостатнє поняття про національні цінності, цілісну народну духовність, втрачають у своєму національному й загальнолюдському розвитку; виховання в українських сім'ях має ґрунтуватися на ідеях народності, гуманності, збереженні духовної єдності поколінь, на підтриманні стосунків душевної чутливості, честі й гідності сім'ї, турботи про старших.

Однак формування високої духовності школярів через християнську мораль можливе на основі літературного пошуку та аналізу Біблійних творів та сюжетів. Варто зазначити, що ідеал добра і правди, волі і долі проходить червоною ниткою в усій українській літературі.

Панченко І.В.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Пріоритетним завданням освіти України у новому тисячолітті є така організація процесу набуття знань, яка б сприяла розвитку особистості учня, становленню його творчого потенціалу. Одним із варіантів організації навчального процесу є використання в діяльності педагога технології інтерактивного навчання. Тому в основу вивчення літератури покладено духовно-ціннісний підхід, який має бути реалізований шляхом упровадження в педагогічну практику особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на вироблення моделі власної життєвої позиції. Особистісно орієнтований підхід із застосуванням інтерактивних технологій у викладанні літератури дозволяє вчителю спонукати учнів до творчого самовираження.

Наукові дослідження показали, що школярів треба навчити самостійно здобувати знання. Сьогодні випускник повинен не просто володіти знаннями, а вміти поповнювати їх упродовж усього життя, бути

готовим до конкуренції, роботи в колективі; вміти знайти, відсіяти потрібну інформацію, перетворити її у досвід власної діяльності, використовувати ці знання у конкретній ситуації, розуміти, як саме здобути їх, для чого вони потрібні, адекватно оцінювати себе, світ, своє місце у суспільстві.

Сучасні дослідники методики вважають важливим питання вивчення та впровадження у практику інтерактивних технологій. Термін «інтерактивне навчання» (від англ. – interactive learning) означає, по-перше, вчення, засноване на взаємодії, по-друге, навчання, побудоване на взаємодії. Отже, основою інтерактивного навчання є взаємодія. За філософським енциклопедичним словником, «взаємодія – категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємозалежність, зміну стану на взаємоперехід, «народження одним об'єктом іншого.» Ця категорія в освітньому процесі здійснюється у формі педагогічного спілкування, що розуміється як активна взаємодія – діалог (учитель – учень, письменник – учень, читач - твір). Такий діалог спонукає учасників до особистісного розвитку, самовизначення.

Інтерактивні методи вивчення літератури – це система способів діалогічної взаємодії між суб'єктами навчального процесу, письменником і його твором, що спрямовані на осмислення «інтра» - «мета» - суб'єктивні компоненти цього діалогу. Час зобов'язує педагога шукати такі форми проведення уроку, які б захопили учнів, принесли радість і задоволення. Не секрет, що класно-урочна система перестала задовольняти сучасні вимоги до освіти і потребує вдосконалення; формування нового типу мислення – гнучкого, рухливого, самостійного. Інтерактивне навчання в жодному разі не ламає усталених підходів до уроку як основної форми організації навчального процесу, воно покликане зробити навчальний процес живим, динамічним, цікавим як для вчителя, так і для учнів. Методи інтерактивного навчання сприяють самореалізації учнів, формуванню ключових компетентностей. Адже діти на таких уроках мають не тільки можливість спілкуватися, але й обирати вид діяльності, працювати у зручному темпі, зіставляти результати своєї праці з іншими. Дуже важливою для формування компетентностей на таких уроках є можливість обговорити питання, висловити свою думку і бути почутими товаришами, довести власну позицію або ж презентувати продукт діяльності всієї групи. На уроці з використанням інтерактивних технологій педагог повинен використовувати різні засоби, підходи; залучати до роботи весь клас; кожен учень повинен брати участь у парних, групових, колективних формах роботи; на таких уроках систематично розв'язують творчі завдання; використовують проблемний підхід до вивчення творів. Завдання вчителя – допомогти осмислити світ літератури, навчити дітей

самостійно і критично аналізувати прочитане, визначати проблеми, що порушуються в творі, використовувати здобуті знання і вміння.

Інтерактивні форми роботи на уроках словесності значно збільшують пізнавальну самостійність, мотивують потребу самовдосконалення; сприяють максимальному залученню досвіду учнів, їхнього мислення, мотивації на досягнення успіху та самореалізації; забезпечують облік індивідуальних особливостей учнів; відкривають великі можливості для кооперування, яке не обмежує простір під час колективної пізнавальної діяльності.

Сучасна людина отримує щоденно величезний обсяг інформації, яку не здатен запам'ятати найрозвиненіший мозок. Тому зводити вивчення літератури тільки до запам'ятовування не можна. Урок із використанням активних та інтерактивних форм навчання може зробити цей процес посправжньому цікавим, творчим і діяльним. Упровадження інноваційних технологій на уроках літератури дають певні результати: в учнів збільшується інтерес до предмета, зростає активність, зацікавленість у діалогово-пошуковій діяльності.

Інтерактивне навчання має свої переваги і недоліки, хоча й характеризується тісною взаємодією вчителя та учня.

Переваги інтерактивних методів: участь та активність кожного учасника процесу; вироблення навичок працювати в групі, команді та колективі; спільне вирішення проблеми, вибір оптимальних шляхів; особиста відповідальність кожного за успіх команди; глибокий рівень засвоєння інформації; активізація мислення, особистісний ріст; групова робота сприяє виробленню правил дискусії та спілкування; формування відчуття свого місця в групі; можливість аналізу та самооцінки своїх дій; можливість обміну досвідом і думками; толерантне відношення до думок та мислення інших; використання інтерактивної гри на кожному етапі процесу; можливість поводитись невимушено; групова робота сприяє відкриттям, розвитку пошукових та дослідницьких навичок тощо.

Недоліки інтерактивних методів: не всіма знаннями можна оволодіти за допомогою цієї методики; ризик виникнення конфліктних ситуацій; складність об'єктивного оцінювання; небезпека надмірного захоплення грою; низька ефективність під час роботи в великих групах; велика затрата часу на організацію та проведення; вимагає від учителя методичної підготовки та педагогічної майстерності на високому рівні.

Методів інтерактивної роботи існує багато, кожне приваблює своєю оригінальністю, певними можливостями. Це такі як: аукціон, акваріум, аналіз конкретних ситуацій, вивчення випадків, дебати, дзеркало, дискусія, дуель, екскурсія, експедиція, інтерв'ювання, інформаційний пропуск, інтелектуальна розминка, коло знань, коло ідей, круглий стіл, метод ділової гри, мікрофон, мозкова атака, мозковий штурм, наукова

конференція, сократичний метод навчання, перехресні групи, піраміда (снігова куля), проектна робота, рольова гра, тематична дискусія.

Вчитель, який користується інтерактивними методами навчання, повинен мати такі здібності: бажання використовувати експертні групи, знання інтерактивних методів, демократичний стиль спілкування, вміння зацікавити учнів формою проведення, вміння керувати процесом, ненав'язливість в організації та керівництві навчальної діяльності учнів, готовність до будь-яких запитань, критики, корекції, вміння створювати шкалу оцінювання, бути толерантним, готовим до виконання різних ролей, до зміни різних видів діяльності.

Інтерактивне навчання покликане зробити навчальний процес живим, динамічним, цікавим для обох учасників навчального процесу.

Панченко П.К.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА

Одним із завдань реформування освіти на сучасному етапі є самореалізація особистості. Це співпало у часі зі стрімким розвитком комп'ютерних технологій і комунікацій. З'явилося безліч нових, раніше невідомих джерел здобування інформацій та знань, людина отримала можливість доступу до всесвітнього розуму. Саме на тлі цих перетворень актуальною стає нова форма освіти – дистанційна освіта.

Дистанційна освіта – це закономірний етап розвитку та адаптації освіти до сучасних умов. Це освітня технологія, яка забезпечує перебіг навчального процесу, пов'язуючи між собою учня із різноманітними та розподіленими між собою джерелами знань.

Дистанційна освіта – одна з форм системи безперервної освіти, якій належить забезпечити права людини на освіту та отримати потрібну людині інформацію. Надзвичайно актуальним з усіх галузей знань останнім часом є в Україні інтерактивний засіб навчання – Інтернет. Величезними є можливості мережі Інтернет, її ресурси. Як позитивний факт необхідно назвати запровадження комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес.

Дистанційне навчання відрізняється від інших форм навчання високою інтерактивністю, формами та методами навчання. Цей термін має подвійне тлумачення. По-перше, це технологія розширення освітнього простору завдяки залученню до освітньої діяльності людей, що знаходяться в периферійних районах та створення нових освітніх послуг для самоосвіти. По-друге, це надання можливості отримання престижної освіти з відповідним дипломом та сертифікатом. Дистанційне навчання має більшу ефективність порівняно з класичними методами та формами,

що застосовуються на уроці. Дистанційний урок – це урок отримання знань, умінь та навичок за допомогою спеціалізованого середовища, заснованого на використанні нових інформаційних технологій, що забезпечують обмін навчальної інформації на відстані. Учитель повинен володіти інформаційними технологіями, щоб не відставати від вимог часу. Дистанційний урок завжди запам'ятається учням та стане кроком на шляху пізнання. Дослідження педагогів показали, що комп'ютерні технології відкривають нові можливості для викладачів та учнів, виступають як підсилювачі інтелекту, відкривають нові вимірювання свідомості.

Комп'ютерні технології надають навчальному процесу певні **переваги**: рівний доступ до якісної освіти всіх учасників навчально-виховного процесу; забезпечення навчально-виховного процесу матеріалами із віддалених джерел; можливість переходу від однієї навчальної форми до іншої; ненав'язлива передача інформаційного матеріалу; моделювання процесів, які важко уявити; збільшення кількості тренувальних вправ; оптимізація темпу роботи учнів природним шляхом; скорочення часу на вироблення необхідних навчальних навичок учнів; рівнева диференціація навчання; сприймання за допомогою комп'ютера звукового ряду, який супроводжує живий рух, - відеоряд; на екрані комп'ютера можна бачити не тільки звуковий текст, а й різноманітні ілюстрації до нього, оригінали яких можуть зберігатись в залах літературних музеїв, розміщуватись на сайтах про життєвий і творчий шлях письменників.

Будь-який урок дистанційного навчання стає якісним при дотриманні таких **умов**: активного використання електронних засобів; ефективного їх застосування; забезпечення технічними засобами навчання та володіння комп'ютерною технікою кожним учасником навчально-виховного процесу; наявністю якісної бази даних; вільного доступу вчителя та учнів до цієї бази даних; гармонічного розподілу дистанційних і контактних форм навчання; вчасного контролю за якістю засвоєння учнями навчального матеріалу; активного й розумного застосування знань, розміщеного на електронних носіях, для навчально-пізнавальної діяльності та власного духовного збагачення.

Під час оволодіння інформаційними технологіями учні здобувають певні навички дистанційної самоосвіти, вони вчаться: створювати особисті Web-сайти; знаходити та отримувати інформацію за допомогою електронних носіїв інформації; переводити інформацію із паперових носіїв на електронні (дискети, компакт-диски, пізнавальні сайти в Інтернеті); розміщувати і читати необхідну інформацію; швидко сприймати й обробляти великі об'єми інформації; отримувати знання про різні вітчизняні та зарубіжні пошукові системи; знаходити електронні бази з певних знань; застосовувати отримані знання у власній пошуковій

дослідницькій роботі; всебічно використовувати дистанційні технології навчання; володіти сучасними засобами, методами і технологією роботи з інформацією; робити вибір у складних професійних та соціальних ситуаціях.

Результатами дистанційної освіти можуть бути: участь учнів в різноманітних конкурсах, поданих в Інтернеті; у роботі пошукового та дослідницького характеру; у позааудиторних заняттях; молодь отримує освіту за власним вибором з предметів, які їм подобаються і в тому об'ємі, який вони можуть засвоїти, тобто отримати можливість вільної і доступної освіти; створення впорядкованої системи нових знань; створення пояснювально-ілюстративної картотеки; використання інформаційних засобів як засобів власної діяльності; оволодіння різними формами колективної, групової та індивідуальної роботи (формами інтерактивного навчання).

Форми дистанційної освіти

Інтернет-клуби.

Інтернет-конференції.

Науково-практичні конференції.

Інтернет-турніри.

Інтелектуальні марафони.

Дистанційні брейн-ринги.

Дистанційні олімпіади.

Дистанційні курси (різні за направленням).

Дистанційні семінари.

Дистанційні майстер-класи.

Дистанційні гуртки.

Дистанційні уроки.

Дистанційні лекції.

Центри дистанційного навчання.

Сьогодні ж акценти на засоби освоєння можливостей комп'ютера пересуваються з інформатики на інші предмети, зокрема на українську літературу. Засоби мультимедійних технологій сприяють розширенню і поглибленню вмінь та знань учнів з літератури, вдосконаленню практичних навичок роботи в Інтернеті, тобто підвищенню освітньо-виховного рівня підготовки школярів.

Дистанційна освіта пропонує вчителям та учням для використання на уроках української мови та літератури репетитора з української мови для закріплення вивченої теми. Для роботи вдома – матеріали підготовки до олімпіад, завдання для школярів із самоосвіти, матеріал в програмі розміщений у вигляді питань-тестів із усіх розділів мовознавства (графіка, орфоєпія, орфографія, фонетика), комп'ютерні програми з української мови для 5-9 класів, програми-порадники на CD-дисках, матеріали для

ознайомлення з життєвим та творчим шляхом митця, аналізу історичних творів тощо.

Інтернет-клуби для учнів 11 класів, в яких можна отримувати з української літератури завдання-дослідження – вивчення літературної діяльності письменників Донбасу. Знайти матеріал з української літератури в Інтернеті допоможе посібник-довідник для вчителів та учнів 9-11 класу Оліфіренка В.В. та Оліфіренко С.М., який містить електронні адреси україномовних і деяких іншомовних літературних сайтів.

Хоча попри переваги, дистанційна освіта містить у собі певну загрозу. Харківські вчені оприлюднили приголомшливі дані про зір вітчизняних користувачів комп'ютерів. У 70% з них порушений зір, як у мешканців пустель. У половини українців навколо диска нерва ока – пігментні плями, як у електрозварників. Це називається синдром сухого ока. І як стверджують учені, такий діагноз – практично у всіх вітчизняних комп'ютерщиків, які «не відриваються» від монітора весь робочий день. Фахівці зазначають, що слизова оболонка, яка оточує око й забезпечує контакт із зовнішнім середовищем, через вплив електромагнітних коливань швидко висихає, що може призвести до сліпоти. Як повідомляє Павло Бездітко, завідувач кафедри очних хвороб Харківського державного медичного університету: «Синдром сухого ока має 4 стадії, якщо I і II стадію можна компенсувати препаратами без наслідків, то III і IV може закінчитися виразкою, перфорацією й навіть сліпотою. Якщо порівнювати із Сахарою, то там дуже багато таких хворих, які приходять із синдромом сухого ока III- IVступеня». Для запобігання появі сухості в очах фахівці рекомендують уживати вітаміни або користуватися медикаментами. Допомагають так звані штучні сльози й чорниця, їсти яку людям, що постійно працюють за комп'ютером, потрібно цілий рік. [Як не «спалити» свої очі комп'ютерами. Інформатика. Шкільний світ. №40 (424). – К.: 2007. – С.2.]

Піскун В.О.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ПРЕСИ ДОНБАСУ ХХ століття

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Н.В. Швидка**

Територія, яку нині займають Донецька та Луганська області, тривалий час належала до Катеринославської губернії (нині Дніпропетровська область). Тому початком місцевої преси слід вважати 1838 рік, коли за рішенням царського уряду в семи губерніях Малоросії

почали видаватися офіційні газети губернських управ. Перший номер газети «Екатеринославские губернские ведомости» вийшов 7 січня 1838 року, а останній у 1918 році. Її зміст становили, крім інформації про діяльність місцевих органів влади, матеріали про сільське господарство й торгівлю, вибори до земських управ, міської думи, культурне життя краю тощо.

Преса Луганщини започатковується у 1903 році (газета «Донецький листок» 1903-1906рр). В історії луганської преси важливу роль відігравав Слов'яносербськ. Саме тут вийшов і певний час друкувався єдиний україномовний часопис Луганщини «Слов'яносербський хлібороб». З 1906 і до 1913р. виходив «Листок об'явлений Славяносербского земства». Цікавим явищем місцевої преси 1905-1906рр. була щоденна суспільно-літературна газета «Донецкое слово».

Пік розвитку луганської преси припав на 1906 рік, коли майже одночасно виходили «Донецкие новости», «Донецкая речь», «Донецкая истина» - щотижнева політична, громадська та літературна газета, яка виходила друком від листопада 1906р. до вересня 1907р., «Северный Донец», «Донецкое эхо», «Донецкий колокол» (грудень 1906р. – січень 1907р.), «Текущий момент» (1907р.), «Известия Совета рабочих депутатов Юзовского района», два не пронумерованих випуски якої побачили світ у 1905 році (зберігаються в Центральній науковій бібліотеці ім. В.І. Вернадського в м.Києві).

Після революції 1905 – 1907 рр. кількість газет, особливо приватних, у регіоні, як і в усій Російській імперії, зменшилася до мінімуму.

Історію російськомовних періодичних видань Донеччини слід розпочати з 1898 року, коли почав друкуватися «Сезонный листок Славянских минеральных вод», який проіснував до 1917 року.

У 1899 році у портовому місті Маріуполі почала видаватися громадська та торгово-промислова газета «Мариупольский справочный листок», що виходила тричі на тиждень до 1900 року. Всього було випущено 53 номери цієї газети, п'ять із них можна знайти в Російській національній бібліотеці у Санкт-Петербурзі.

Згодом 4 травня 1906 р. побачила світ «Мариупольская жизнь» (друкувалася упродовж 11 років). У травні 1996 року «Мариупольская жизнь» поновила своє видання. Цікавим і показовим є те, що це щоденне видання мало ще в 1906-1910рр. додатки, а в 1914-1916рр. воно виходило навіть двічі-тричі на день, при цьому додатки мали ту саму назву, але містили підзаголовок: «Телеграммы Петроградского телеграфного агенства и от собственных корреспондентов».

У грудні 1906 року вийшли друком 15 номерів газети «Вестник Мариуполя». Щоденною безкоштовною газетою був «Мариупольский

листок об'явлених» (травень-червень 1908 року, всього 32 номери). Після тривалої перерви, у жовтні 1915 року почала виходити щоденно і проіснувала до травня 1916 року газета «Приазовская речь» (всього 108 номерів).

Історію україномовних видань Донеччини започаткувала збірка віршів «Донецькі сонети» (1898р.) молодого викладача музики та співів Бахмутського духовного училища Миколи Чернявського, яка складалася з 28 віршів.

У 1906 році в бахмутській типографії Гриліхесів під назвою «печатне мистецтво» друкується «Короткий історико-географічний опис Бахмутського уїзду». Автором незвичного підручника був місцевий учитель Л.Гаєвий.

Серед довідкової літератури, яка виходила друком в Бахмуті, крім «Звітів міськуправи», необхідно відмітити «Земський сільсько-господарський календар на 1913 рік». Цікаво, що календар розповсюджували безкоштовно серед передплатників «Народної газети Бахмутського земства».

15 квітня 1912 року друкується «Бахмутський листок» - перша вечірня газета Донеччини, але після 13 номера випуск було зупинено за розпорядженням місцевої адміністрації і в цей час передплатникам надсилалася газета «Донецкая слово», яка проіснувала до 1913 року (усього було видано 116 номерів).

У січні-лютому 1913 року в Бахмуті розпочато випуск вечірньої газети «Бахмутская копейка». З липня 1914 року до квітня 1917 року тут видавалася щоденна приватна газета «Бахмутская жизнь» (усього 986 номерів – це рекордна довготривалість).

У Бахмуті було декілька спроб видання журналів. У другій половині 1912 року вийшло чотири номери журналу «Сфінкс», а у жовтні 1916 року почав видаватися учнівський журнал «Проблески». У відділі белетристики був опублікований вірш «До великої війни» з підписом «В.Соснов, учень». Є припущення, що цей вірш написав В.Сосюра, коли навчався на Бахмутщині, а саме в Кам'янській сільськогосподарській школі на станції Яма (нині м.Сіверськ Артемівського району). В грудні 1916 року вийшов останній третій номер журналу, а в 1918 році в Бахмуті побачив світ єдиний номер журналу учнівської молоді «Вільна думка», в якому В.Сосюра опублікував першу поезію українською мовою «Чи вже не пора».

12 січня 1920 року в Бахмуті вийшов перший номер газети «Бахмутская правда», вже у червні її перейменували на «Красную правду», а з липня цього ж року газета виходить під назвою «Всероссийская кочегарка», пізніше назва змінювалася: спочатку «Кочерга» (1924р.), потім «Всесоюзная кочегарка» (1925), і з травня 1925 року знову змінилася на

«Кочегарку». Наприкінці 1930 року редакція «Кочерги» переїхала до м.Горлівки. У цій газеті в 1942 році вперше були надруковані вірші поета П.Безпощадного. Газета «Кочерга» існує і дотепер.

18 липня 1920 р. в Бахмуті вийшов перший номер газети «Молодой Донбасс». У 20-ті роки комсомольці самі фінансували свою газету. Потім газета мала назву «Молодой шахтер», «Молодой рабочий». З 1936 до 1991р. газета називалася «Комсомолец Донбасса», з січня 1992р. – «Акцент», з 2004р. – «Акцент Украины».

Велика увага упродовж 1921-1928 рр. в Бахмуті-Артемівську приділялася виданню партійних журналів «Донецький пахар», «Просвещение Донбасса», «Статистика Донбасса». У цей період друкувався літературний альманах «Забой», як додаток до газети «Кочегарка», перший номер якого побачив світ 2 жовтня 1923 року, і упродовж десяти років виходив у Артемівську. У січні 1932 року «Забой» перейменовано на «Літературний Донбас». Починаючи з жовтня 1933 року журнал став виходити в м.Донецьку.

22 вересня 1930 року в Артемівську виходить друком перший номер газети «Артемівський пролетар», який весною 1937 р. перейменовано на «Артемівський робітник». Після визволення Артемівська від німецько-фашистських загарбників «Артемівський робітник» у 1943 році відновлює свій вихід, але вже під назвою «Артемівський рабочий». У 1963 році ця газета припиняє своє існування, а її місце заступає газета «Вперед», яка існує і дотепер.

У Донеччині під час окупації видавалися такі газети: «Костянтинівські вісті» (Костянтинівка), «Маріупільська газета» (Маріуполь), «Відбудова», «Донецкий вестник» (Юзівка), «Українська земля» (Макіївка), «Донецкое слово» й «Бахмутский вестник» (Артемівськ). Слід зазначити, що під час окупації у нашому регіоні збільшується випуск газет, які друкуються українською мовою.

За часів повоєнного та відбудовчого періодів у Артемівську деякий час друкувалися газети: «За огнеупоры», «Доломитчик», «Металлист», «Путь победы», «Ленінським шляхом», але друкарська справа після активного підйому першої половини ХХ століття занепала у місті Артемівську.

З 26 березня до 26 жовтня 1963 року поет Василь Стус займав посаду літературного редактора газети «Социалистический Донбасс», був членом горлівського літературного об'єднання.

У 70-80-ті рр. на Донеччині видавалися 3 обласні, 10 міських, 11 районних, 127 багатотиражних газет, журнал «Донбас».

Після 90-х років в Артемівську бачать світ такі газети як: «Вперед», «Наш город», «Меридіан», «Наше слово», «Бахмутский вестник», «Социал-демократ», «Искра», «Милосердие», «Бахмут», «Выбор», «Новий

день». Це був «друкований» бум. Звісно, не всім виданням судилося довге життя, втрималися найбільш конкурентноспроможні двомовні видання «Вперёд» і «Наш город».

Отже, україномовна преса Донбасу за час свого існування пройшла такі періоди свого розвитку:

1. 1816-1848рр. – преса друкувалася переважно російською мовою, хоча за тематикою була українською.

2. 1848-1904рр. – преса майже цілком зникає, а заступають її алманахи, збірники й календарі.

3. 1905-1914рр. – пореволюційне відродження преси Донбасу.

4. 1914-1917рр. – занепад україномовної преси через війну.

5. 1917-1921рр. – бурхливих зріст україномовної преси.

6. 1922-1930рр. – початкова доба української преси, яка пізніше переходить у добу українізації та відродження.

7. 1930-1941рр. – ліквідація українізації; початок лінгвоциду.

8. 1953-1991рр. – період так званої української советської преси.

Саме у цей період преса зовсім перестала бути українською щодо змісту, а тільки лишилася українською щодо мови.

Починаючи з 1991 року на Донбасі збільшується кількість видань, які друкуються українською мовою.

Подгорная С.В.

ОТРАЖЕНИЕ РУССКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНЦЕПЦИИ ЖЕНСТВЕННОСТИ В РОМАНЕ М.А. ШОЛОХОВА «ТИХИЙ ДОН»

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент И.Н Казаков

Роман М. Шолохова «Тихий Дон» посвящен изображению жизни казачества в трагические годы российской истории. Человек и история – одна из центральных проблем романа-эпопеи, и избранный автором жанр обязывал писателя к глубокому и всестороннему отражению эпохи. Антитезой мирной жизни в «Тихом Доне» является война, сначала первая мировая, потом гражданская. Эти войны пройдут по хуторам и станицам, у каждой семьи будут жертвы. Семья у Шолохова – это зеркало, своеобразно отражающее и события мировой истории.

Замысел автора «Тихого Дона» вполне можно рассматривать как противостояние его героев жестоким обстоятельствам смутного времени, в котором проявляются как низменные, так и возвышенные порывы души человека. Здесь и люди, идущие на смерть во имя идеи (Бунчук, есаул Калмыков, Штокман), и готовые убить во имя ее (Подтелков, Михаил Кошевой) и мстители за близких (Дарья Мелехова). Во всей сумятице

происходящего только любовь способна спасти человека и сохранить его для жизни, ненависть же губит его – главная мысль романа. И именно женские образы романа воплощают эту мысль ярче всего.

Женские образы романа – это воплощение единства народной жизни, отражение философского осмысления гармонии мира и человека. Изображение казачьих семей в романе позволяет автору отразить процесс разрушения гармонии целостного казачьего мира, существовавшей на протяжении веков, а семейная драма Мелиховых (как и Астаховых, и Кошевых) становится микромоделью трагедии, произошедшей с казачеством после революции и гражданской войны.

Роман «Тихий Дон» – это произведение и о жизни целого народа, соотнота – донского казачества. Национальные черты определяют и особенности повествования, и смысл заглавия, и, конечно, средства создания образов. В Аксинье, Наталье, Ильиничне, Дуняше отражено все лучшее, что видел автор в женщинах-казачках, которые не только хранили семейный очаг, но и были настоящими помощницами и «берегинями» приграничного казачьего воинства.

Женщины-казачки хорошо понимали личную ответственность «за сохранение семьи на время отсутствия мужа». Мотивация преданности супругу, святости семейных уз у дончанок носила более глубинный характер, нежели у представительниц других соотнотов русской нации. Вот это «иное» и почувствовало старшее поколение хуторян, когда Аксинья на предостерегающие замечания лишь «вызывающе смеялась» да «людей не совестясь и не таясь, высоко несла свою преступную голову». Здесь вводились новые формы морали, противоречащие традиционно-православным.

Женские образы романа «Тихий Дон», построенные на глубоком проникновении в особенности национальной культуры и традиций донского казачества, отражают не только систему ценностей, но и авторское восприятие судьбы казачества в годы революции и гражданской войны.

Речкіна О.О.

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦЯ ЗА ТВОРАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Бондаренко Г.І.

Україна – це райський куточок, в якому народилися, зросли і прославили рідний край надзвичайні люди, які ладні були віддати своє життя за збереження національних скарбів українського народу. Серед них геніальна жінка, що мала феноменальну силу духу, “єдиний мужчина в

українській літературі” (за визначенням І.Франка) – Леся Українка – найяскравіша зірка в сузір’ї письменників післяшевченківської епохи.

Леся Українка – автор творів філософсько-ідеологічної спрямованості, ґрунтуючись на українській народній традиції, відштовхуючись від міфологічних та античних постатей, спираючись на християнські ідеали, народно-поетичну творчість, створює свою галерею образів, у яких утверджується думка про високу культуру українства. “Саме в цьому не лише національна, а і загально-культурна світова цінність її творчості” – підкреслював М.Драй-Хмара.

Тому ми звернулися до постаті славетної поетеси Лесі Українки, бо шедеври, які створені письменницею виховують найкращі людські якості у молодого покоління – принциповість, чесність, внутрішню красу і почуття патріотизму.

В центрі творів Лесі Українки – людина, яка не схиляється перед ударами долі, відстоюючи свободу і незалежність особистості: “Лесині персонажі є особистостями прометеївського типу, здатними жертвувати собою заради вищих ідей, суспільних інтересів” – зазначає Я.Поліщук. Твори поетеси засвідчують найвиразніші вияви душевних пошуків персонажів, ліричного героя, глибокого і всебічного осмислення своєї власної ролі і ролі митця як натхненника нації і людства на добротність і боротьбу з антидуховністю.

Тема вираження митця є однією з ключових у творчості Лесі Українки. “Боже провидіння їй, не полишити зброї – двосічний меч в образі Слова, не відступати, не падати, не втомлюватися. Поетеса не сміє тікати з поля честі – з важкого ристалища боротьби за Україну, бо так велить їй національний обов’язок, бо до цього зобов’язує владарка її душі і почувань - Муза”, – з таким пафосом сказав про співачку “Досвітніх вогнів”, М.Жулинський.

У ряді вітчизняних досліджень актуалізуються проблеми підняті Лесею Українкою у творах пов’язані з соціальним і національним буттям. Дослідники відзначають національно-патріотичні цінності у творчості письменниці, підносять їхню значимість. Її персонажі “постають як характери, які силою свого духу й переконання можуть стати супроти всього людства, супроти цивілізації” – говорив про героїв творів Л.Українки Л.Скупейко.

Споконвіку українське художнє слово жили християнські ідеї. Вони формували естетичні основи літератури, урізноманітнювали її стилі, форми, збагачували зміст.

Практично всі дослідники сходяться на тому, що біблійні теми Леся Українка розробляла в тісному зв’язку з наболівшими проблемами тогочасного суспільства. Серед них:

- проблема національного самовизначення українського народу;
- комплекс питань морально-етичного характеру;
- система складного філософського світобачення письменниці.

Образи біблійних героїв Лесі Українки, як правило – завжди сильні і цілеспрямовані особистості, які в ім'я християнського обов'язку можуть йти на самозречення. Це і є справжній дух українського народу і наш обов'язок зберегти і якнайкраще подати його нащадкам для подальшого розвитку нації.

Отже, творчість Лесі Українки відкрила нову сторінку в історії української літератури. Звертаючись до минулого, черпаючи звідти сюжети, беручи світові образи, Леся Українка надає їм сучасну політичну думку, пристрасні ідеї, що адресовані кожному із нас, допомагаючи цим замислитися над сучасним і минулим і обрати власний шлях у майбутнє.

Романова О.В.

ТРАДИЦІЙНІ Й ТРАНСФОРМОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ТВОРАХ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Н.І. Кочукова

У сучасній українській мові, літературі певною колоритністю одиниць відзначаються ті експресивні явища, які постають на ґрунті її фразеологічних норм. У своїх творах О.Гончар широко використовує як традиційну, так і трансформовану фразеологію. Пор.: *«Команда налетіла, вдарила як грім серед ясного неба:- Танки праворуч!; станени потім питати, де був, а він [Порфир] тобі як засипле сім мішків гречаної вовни, нарозказує, тільки слухай...»* [«Берег любові», с.26].

Важливе значення має позиційний фактор фразеологічних одиниць. У художніх текстах письменника зафіксовано препозицію, інтерпозицію, постпозицію фразеологічних одиниць щодо вузького контексту. У препозиції фразеологізми можуть вводити тему контексту, програмувати перспективний напрямок її розвитку : *«не по зубах виявилась Миколі ця дівчина. Ох, і намучився з нею»* [«Брагинтина», с.97]. В інтерпозиції стійкі словосполучки виконують узагальнювальну функцію щодо наступної пояснювальної частини в реченні: *«Всі хати йому [скульптору] здавалися на один кшталт: скрізь, як і в Меланії, підведені голубим, скрізь попід стріхами однаково білили ізолятори і зникали в стінах дроти»* [«Людина і зброя», с.432].

Не рідко посилення емоційності та експресивності в тексті художнього твору досягається зведенням в один синонімічний або антонімічний ряд фразеологічних та лексичних одиниць: *«Батько її Сила*

Гаврилович – *майстер на всі руки: і швець, і столяр, і скляр, всі корпуси на фермі склив*» [«Берег любові», с.21]. Функціонування фразеологічних антонімів та синонімів зумовлено потребою письменника виразити найтонші семантичні, емоційно-експресивні відтінки реалій. Найпоширенішою функцією фразеологічних синонімів є диференціація: деталізація зображуваного: *«Кажуть, був Віктор ніби не в собі, ішов як мара, чвалав наосліп»* [«Південь», с.76]. Менш поширеною є функція тотожності, спричинена прагненням письменника посилити емоційно-експресивну насиченість тексту, уникнення тавтології: *«Гляньте, які дівчата, які хлопці! Мов на підбір, мов перемиті!»* [«Людина і зброя», с.98].

Стилістичне використання фразеологічних одиниць насамперед пов'язане з різноманітними трансформаціями фразеологізмів у художніх творах, виявом індивідуальності цих перетворень та їх спрямованості. Способи трансформації фразеологічних одиниць в українській художній літературі виявляють майстерність автора в досягненні максимальної образно-експресивної насиченості, виразності та лаконізму мови.

Найпоширенішим видом трансформації у Олеся Гончара є еліпсис. Він майстерно еліптує надлишкові компоненти, які легко домислює читач, оскільки основне семантичне навантаження лягає на самодостатній еліптований варіант. При еліпсисі-скороченні опускається один або кілька крайніх компонентів: *«Не потрібно, Марусю, мене заспокоювати, це ще більше солі на рану. Яюсь сам впораюсь»* [«Південь», с.56]. При еліпсисі-стисненні опускається один або кілька центральних компонентів: *«Онуче, йдино сюди, що ти знов накоїв у садку? Пояснюєш, а ти як об стінку»*[«Бригантіна», с.214]

« - Постояю, - сказала Інна, - ноги ще не болять, і зайвина ваги ще не обтяжує... – Це ти в мій город? Не спіши. Доживи до мого»[«Далекі вогнища», с.651]. Завдяки еліпсису фразеологізмів оповіді надається інтонація живої розмовної мови, створюється уявлення недосказаності, творчого пошуку.

Зміни стійких словосполук унаслідок розширення їх компонентного складу посідають чільне місце в художній спадщині О. Т. Гончара. Напр.: *«Ось поточити лясси, з кимось кокетуючи злегенька, весело потовкати воду в цій дипломатичній ступі, це Тамарі завжди було до душі»* [«Бригантіна», с.342]. Розширення компонентного складу стійких словосполук засвідчує відносність твердження про непроникність структури фразеологізму.

Важливим засобом експресії у творах письменника є лексична заміна (субституція) компонентів фразеологізмів. Здебільшого Гончар замінює один, два компоненти. Напр.: *«Товаришу, лейтенант, чому ви мене в атаку не берете? Я ж пройшов Крим, Рим і будапештські труби,*

отож не підведу»[«Південь», с.543]. «На плацу командир добре ганяє, аж до появи **синього поту**. Де найглибші річкаки, де будяки, там вони повзуть кілометри» [«Людина і зброя», с.87] «...Співробітнику: до цієї каменюки, що в мене на душі, ти теж в якійсь мірі причетний,- Що ще скажи!- похопивсь Віктор. **Вали з мокрої голови на суху**»[с.347].Лексична заміна компонентів фразеологізмів спричинює появу індивідуально-авторських новотворів, які з часом займуть відповідне місце у фразеологічних словниках.

Отже, фразеологічні трансформації О. Т. Гончара наочно ілюструють положення про подвійну співвіднесеність мовних одиниць із загальномовною системою і з авторським задумом. Видозміни допомагають уникнути штапованих виразів, «естетизують» засоби загальнонародної мови, надають виразам емоційно-оцінного забарвлення, а сама можливість, напрям і характер індивідуальних варіантів великою мірою зумовлені семантико структурними характеристиками нормативних фразеологічних словосполук.

Рижкова А.С.

ПРОБЛЕМА СПІВІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ ТА ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ В РОМАНІ ДЖ.ОРУЕЛЛА «1984»

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.Л. Біличенко

Починаючи з Є.Зам'ятіна, письменники намагалися передбачити розплату за бездумне використання технічних досягнень набагато раніше, ніж вона настане, спрогнозувати розвиток певних уможлядних суспільних систем і виявити їх вади. В цей час виникає і бурхливо розвивається жанр антиутопії.

Песимістична візія майбутнього для цих письменників впливає не стільки з їх світогляду, їх переконань, скільки з самого принципу антиутопії, яка є не оптимістичним уявленням про світ, а запереченням утопічних ідеалів механічної цивілізації, казарменого соціалізму, тоталітарного однакового для всіх щастя, егалітаризму, котрий досягається шляхом придушення всього індивідуального в людині.

Визначне місце серед плеяди письменників в жанрі антиутопії займає англійський письменник Джордж Оруелл. Художник гострого, іронічного розуму Джордж Оруелл прожив недовге життя, але найвидатніший та найкращий його роман «1984», написаний більше ніж п'ять десятиліть тому, й досі залишається підсумком його життєвого та творчого шляху.

Від суто політизованих публіцистичних оцінок, які мали місце у

недалекому минулому, на сучасному етапі намітився перехід до серйозної літературної роботи. Дослідники підходять з різних боків до аналізу феномена Дж.Оруелла, але поза їхньою увагою залишається найцінніше: проблема нівелювання особистості, яка знаходиться під абсолютною владою держави з тоталітарною формою правління.

Актуальність нашого дослідження зумовлена по-перше, назрілою у сучасному вітчизняному літературознавстві необхідністю дати об'єктивну оцінку антиутопії першої половини ХХ століття, дослідити умови її формування та розвитку, взаємовідносини з класичною утопією; по-друге, недостатньою вивченістю феномена людини та тоталітарної системи в контексті роману; по-третє, потребою звернутися до творчості Дж.Оруелла, який зробив великий внесок у справу формування і становлення антиутопії, надання їй статусу великої літератури.

Дж. Оруелл ніколи не вірив у протирічні, запозичені теорії. Свідок драматичних подій 30-40-х років, він наче тримав руку на пульсі часу, був без виключень відданий правді. Його головним супротивником був тоталітаризм, в які б ідеологічні чи пропагандистські шати він не одягався. Оруелл до кінця своїх днів вважав себе прихильником демократичного соціалізму, під яким розумів систему, що ґрунтується на свободі, соціальній справедливості та повазі до людини. Оруеллу була дуже близька думка, яку він не втомлювався повторювати: демократія не можлива без просвітництва народу, а просвітництво народу – без демократії.

В «1984» Оруелл намалював майбутнє світове суспільство («Океанія») як тоталітарний ієрархічний устрій, що ґрунтується на загостреному фізичному та духовному поневоленні. Устрій, що пронизаний загальним жахом та ненавистю, де мешканці не живуть, а існують під безперервним наглядом «Великого Брата» «1984» – фантастичний роман. Разом з такими творами як «Ми» Замятіна, «О, дивний новий світ» О. Хакслі та «451 градус за Фаренгейтом» Рея Бредбері він вважається одним з найвідоміших творів у жанрі антиутопії, що попереджає про загрозу тоталітаризму.

Рубан А.А.

РОЛЬ ЛЕГЕНДЫ В ИДЕЙНОМ СОДЕРЖАНИИ РОМАНА Ч. АЙТМАТОВА «КОГДА ПАДАЮТ ГОРЫ (ВЕЧНАЯ НЕВЕСТА)»

Характерной чертой айтматовских произведений является их двуплановость: прошлое или будущее через легенду включается в настоящее и служит цели исследования современности в ее болевых

точках.

В романе «Когда падают горы (Вечная невеста)» писатель предлагает два уровня обитания человеку: Бытие и Жизнь. Они материально обозначены: Горы и Город. Герой романа, Арсен, обостренно ощущает себя обитателем этих двух миров-уровней. Он, идееносец, оказывается не нужен в плебейской цивилизации рынка и денег. Для Арсена это тюрьма вольному Духу. Только после смерти на груди снежного барса он отлетает во Вселенную Духа. Там обитель идеалов, божеств, мифов.

Из этого ареала и образ, и миф о Вечной невесте. Этот миф – второе заглавие романа и выступает как противовес падению гор и грехопадению народа горцев, как искупление Любовью.

Любовь есть встреча Жизни и Бытия, двух уровней человека – и идеального, и телесного: в состоянии любви человек ощущает себя космическим существом. И такое преображение человека и мира – не иллюзия, не самообман, а то, что однажды дается судьбой как озарение духа и плоти. Если любовь обоюдна, то высшая справедливость в жизни состоит именно в ней. Такова любовь Арсена и Элес.

В древней легенде все наоборот: жених, узнав о пропаже невесты, разуверился в ней и их любви и ушел навсегда в горы. И только его невеста, выбравшись из плена, теперь вечно ищет своего возлюбленного и плачет вечным плачем.

Легенда в романе «Когда...» оживает, получая воплощение в образе возлюбленной пары – Арсена и Элес, которая напоминает всякому о вечной любви. Они верят преданию. Важно, что эти люди сегодня живут жизнью, столь непохожей на древний миф, и в то же время реально ощущают связь с ним и гордятся своей хоть самой незначительной причастностью к памяти предков.

Легенда о Вечной невесте гораздо шире конкретной ситуации (любви Арсена и Элес, поиску вечной любви и любимого во все века). Композиционно она включена в роман таким образом, что к ней сходятся все другие сюжетные линии.

Легенда о Вечной невесте в романе Айтматова не просто дает интересный поворот повествованию, но определяет саму основу идейно-художественного содержания произведения.

В романе Айтматова использованы такие условные приемы, как миф неконкретный, вневременной. Но их применение в произведении вызвано желанием автора дать «объемное» изображение современности. Сегодняшний день анализируется через историю прошлых поколений, и это позволяет установить связь между различными явлениями, иногда отдаленными друг от друга столетиями. В данном случае даже условные приемы становятся важным средством реалистического анализа

действительности.

Миф дает возможность писателю представить жизнь наших современников как звено в бесконечной исторической цепи времен.

Савченко Е.В.

ИЗУЧЕНИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ГНЕЗДА В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Изучение словообразовательного гнезда (СГ) в учебном процессе представляется актуальным, хотя школьная программа не предусматривает последовательного и системного изучения данной проблемы, а только очень незначительно знакомит с понятием СГ, его структурой и создателем «Школьного словообразовательного словаря русского языка» А.Н. Тихоновым. Интенсивное и плодотворное исследование теоретических проблем словообразования дает возможность повлиять на практику изучения этого раздела.

Необходимой и очень перспективной словообразовательной единицей в процессе изучения раздела «Словообразование» является словообразовательное гнездо как упорядоченная отношениями синхронной производности совокупность однокоренных слов. СГ – наиболее сложная комплексная единица словообразования, включающая другие единицы (словообразовательные пары, цепи и парадигмы). Для практического владения языком, для формирования умений правильно использовать в речи слова и их грамматические формы необходимо знать систему словообразования. На этом основании элементарные сведения о составе слова наряду со сведениями о словообразовательном гнезде нужно сообщать учащимся уже в школьном курсе. Работа по словообразованию требует определенной степени теоретической и практической подготовки. Для успешного изучения СГ необходимо, чтобы учащиеся и студенты были знакомы со словоизменением (склонением и спряжением), с грамматическими категориями – индикаторами основных частей речи (существительного, прилагательного, глагола и наречия), с основными чередованиями звуков, имели представление об ударении, хорошо знали морфемы (основы) – строительный материал словообразования. Все это – материал для наблюдения и самостоятельных выводов, основа для уяснения понятий и терминов словообразования.

При изучении раздела «Словообразование» необходимо обращать внимание на изучение СГ, различая линии и степени родства производных слов. В этом случае достигается системность в изучении сущности языка. Недостаточность теоретического материала является причиной

недопонимания вопросов словоизменения (склонения и спряжения), словообразования слов в целом и – как следствие этого – неумения построения и анализа структуры СГ. Отсюда наблюдается немалое количество и стабильность ошибок в определении производной и производящей основ слов, а также при выделении словообразовательных аффиксов. При обучении можно предложить следующие задания:

1. Распределить слова в две колонки с производной и непроизводной основами: *мотор, конек, корм, правда, обдумывание, вино, чары, ясный*.

2. Записать словообразовательные пары. Найти смысловые отличия: *черепок – череп, черепица – черепичина; дворник – двор, дворец – дворцовый; мешок – мешковина, мешать – мешаться; голевой – гол, голый – оголить*.

3. Записать словообразовательные цепочки с правильным порядком звеньев. Выделить по одной словообразовательной паре из каждой цепочки, определяя значимые части слов, указывая исходные и производные слова: *бездельничать → дело → делать → бездельник; думать → задумчивость → задуматься → задумчивый*.

4. Восстановить пропущенные звенья в данных цепочках, выделить значимые части слов: *сказать → ? → ? → рассказчица; считать → ? → расчет → ? → расчетливо; меньший → ? → ? → преуменьшение*.

5. Пользуясь «Школьным словообразовательным словарем русского языка» А.Н. Тихонова, из любого СГ выписать 8 – 10 словообразовательных пар и 2 – 3 словообразовательные цепочки (минимум 4 слова).

6. Перевести на русский язык загадки, разгадать их. Составить словообразовательные цепочки с исходным словом – отгадкой. Выделить значимые части слов. Сравнить получившиеся цепочки со «Школьным словообразовательным словарем» А.Н. Тихонова. *У річці купався і сухий залишився (гусак). Прибіг Гриць - біла сорочка, де пробігає – килим залишає (сніг)*.

Предложенные виды работ по изучению словообразовательных гнезд в школе и вузе позволяет в полном объеме ознакомиться с основными единицами на словообразовательном уровне, что способствует более широкому, сознательному овладению таким важным и сложным разделом науки о языке, каким является словообразование.

Изучение словообразования как системы словообразовательных гнезд способствует быстрому обогащению словарного запаса слов обучающихся, выработке навыков быстрого подбора однокоренных слов, а также более осознанному и прочному усвоению словарного богатства русского языка, развивает языковое чутье к слову, к его составу, к закономерностям языка вообще; повышает культуру речи,

орфографическую грамотность; позволяет в более полном объеме ознакомиться с основными единицами на словообразовательном уровне, расширяет кругозор.

Сайгак Ю.П.

РАБОТА НАД ОДНОРОДНЫМИ ЧЛЕНАМИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА ВНЕКЛАССНЫХ ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент Н.М. Маторина

Внеклассная работа по русскому языку – это организуемые на добровольных началах языковые занятия, выходящие за рамки уроков, а иногда – и за рамки программы, с целью углубления знаний, умений, укрепления навыков, развития способностей и общественной активности детей.

Мы остановимся лишь на одной форме внеклассной работы – кружковой работе. Кружок русского языка – это организационная форма внеклассной работы, а также группа учащихся, объединенная общими задачами углубленного изучения отдельных языковых проблем. Кружок русского языка имеет постоянный состав учащихся, занятия проводятся периодически, по единому плану, который не исключает индивидуальной тематики. В кружок русского языка обычно входят учащиеся одного уровня подготовки, например, 5-6 классов. Занятия обычно проходят на основе сообщений кружковцев, решения задач, языковых игр, элементов исследовательской работы. Члены кружка также работают индивидуально, собирают материал для докладов и рефератов, составляют викторины, альбомы, монтажи, словари, занимаются с младшими школьниками по языку, выпускают журналы, газеты, организуют вечера и утренники. Кружок пропагандирует знания по языку, развивает среди учащихся интерес к его углубленному изучению, проводит олимпиады и конкурсы и пр.

Занятия кружка в период проведения нами педагогического эксперимента связывались с темой «Предложение с однородными членами». На занятиях решались занимательные задания по синтаксису русского и украинского языков на материале однородных членов предложения, разгадывались кроссворды, ребусы; сообщались интересные сведения по изучаемой проблеме.

Приведем примеры таких заданий.

1. Зарифмуйте правило о знаках препинания при однородных членах предложения.

Образец выполнения:

Если стоят однородные члены,

Их запятой раздели непременно:

Дети рисуют, играют, сидят,

Спрягут, смеются, поют, говорят.

2. Прочитайте отрывки из стихотворений. Найдите в них однородные члены предложений.

Вьюги зимние, вьюги шумные

Напевали нам песни чудные,

Наводили сны волшебные,

Уносили в край заколдованный. (А.Кольцов.)

Очень, очень рад тебя видеть. (Л.Толстой.)

Она ласкаться не умела

К отцу, ни к матери своей. (А.Пушкин.)

Нужна ли запятая после слова отцу!

3. В чем допущена ошибка при употреблении однородных членов?

Шел дождь и два студента.

Пили чай с булками и с удовольствием.

Он был в отчаянии и в плаще.

4. Перед вами три группы слов. Какие из них могут быть однородными членами? Все ли слова могут входить в один однородный ряд? Какой признак однородных членов был решающим при выполнении этого задания?

1. Орел, гайка, думал, хищный, бежать, воробей.

2. Сидеть, рисовать, дом, каменный, раскрашивать.

3. Румяный, веселый, река, горько, он, шумный.

5. На вокзале Петр встретил свою мать, сестру, брата, своего товарища. На вокзале Петр встретил свою мать, сестру, брата своего товарища.

Почему во втором предложении встречаемых стало меньше? Куда девался товарищ Петра?

6. Выделите однородные члены предложения.

Сорока-белобока

По бережку скакала,

Детишек скликала,

Кашкой угощала.

Этому – на блюдечке,

Этому – на тарелочке

Этому – на ложечке,

Этому – на вилочке...

7. Выделите в загадках однородные члены предложения.

*Весь я сделан из железа,
У меня ни ног, ни рук.
Я по шляпку в доску влезу,
А по мне все тук да тук.*

*Вот иголки и булавки
Вылезают из-под лавки,
На меня они глядят,
Молока они хотят.*

*Пьет бензин, как молоко,
Может бегать далеко,
Возит грузы и людей,
Ты знаком, конечно, с ней?
Обувь носит из резины
И зовут ее...*

*За деревьями, кустами
Промелькнуло быстро пламя,
Промелькнуло, пробежало,
Нет ни дыма, ни пожара.
Летом бродит без дороги,
Между сосен и берез,
А зимой он спит в берлоге,
От мороза прячет нос.*

*Лежало одеяло,
Мягкое, белое, землю грело.
Ветер задул –
Одеяло согнул,
Солнце припекло –
Одеяло потекло.*

*Зимой кружатся, вьются,
Весной в ручьи сольются.*

8. Какие ряды однородных членов обнаруживаются в предложении:
Ты внемлешь грохоту громов и гласу бури и валов и крику сельских пастухов и шлѣшь ответ. (А. Пушкин.)

Расставьте запятые перед союзами.

9. Ученики получили задание выписать несколько предложений с однородными членами из произведений художественной литературы. Оля

Петрова нашла такие примеры:

Очень, очень рад тебя видеть. (Л. Толстой.) *Шуми, шуми, зелёный лес.* (И. Никитин.) *Я вижу тёмный, тёмный сад.* (Н. Некрасов.)

На следующий день, перед уроком, Оля показала работу своей подруге. Та, прочитав предложения, сказала Оле, что задание выполнено неверно. Как вы думаете, почему?

10. Замечательный пример использования однородных членов в описательных целях находим мы в отрывке из романа А.С. Пушкина «Евгений Онегин».

*Мелькают мимо будки, бабы,
Мальчишки, лавки, фонари,
Дворцы, сады, монастыри,
Бухарцы, сани, огороды,
Купцы, лачужки, мужики,
Бульвары, башни, казаки,
Аптеки, магазины моды,
Балконы, львы на воротах
И стаи галок на крестах.*

Выясните, что изменится, если зачеркнуть первую запятую.

Другие задания для кружковой работы можно подобрать из сборников занимательных заданий.

Сбітнєва І.М.

II. КУЛІШ І “КУЛІШІВКА” У МОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Н.В. Швидка**

Українська мова є результатом довготривалого процесу становлення й розвитку матеріальної і духовної діяльності багатьох поколінь українського народу. За словами І. Огієнка: “Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...” [Горбачук В.Т. Барви української мови. – К.: Видавничий дім “КМ АCADEMIA”, 1997. – С. 148.]. Оскільки існування народу невід’ємно пов’язане з його мовою, можна з упевненістю стверджувати, що українська мова має багатовікову історію й у своєму розвитку пройшла довгий, “воїстину хресний шлях і що нікому не вдалося знищити мову

багатомільйонного народу”, звести нанівець зусилля всіх тих самовідданих діячів культури, які прагнули до національного відродження, до здобуття своєї власної української державності, “аби підняти народ з колін, нагадати про його гідність і славу, змусити думати і діяти” [Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нариса та приміт. М.С. Тимошик. – К.: Либідь, 1995. – С. 7.]

Одним із найактивніших діячів української культури середини ХІХ століття був Пантелеймон Куліш, видавнича діяльність якого в цей час була спрямована на духовний розвиток українського народу та на утвердження прав його рідної мови. Письменник глибоко цінував мову свого народу, вважаючи її “найціннішим передвічним скарбом народного серця. Велика бо сила в простому народному слові і в простій народній пісні, і тайна тої сили – в людських серцях, а не в людському розумові. Те слово люди серцем вимовили... Чужа мова – мова розуму, народ же не кидав рідної мови, бо серцем був розумніший від усіх...” [Куліш П. Дві мови, книжня і народня // Україна. – 1914. – Кн. 3. – С. 25.]

Пантелеймон Куліш як представник високоосвіченої верстви населення розумів, що для культурного зростання українського народу й української нації в цілому як такої народної мови недостатньо, якою б розвиненою і досконалою вона не була. Для утвердження української мови необхідно виробити високий літературний варіант мови, в основу якого було б покладено староруську (староукраїнську) книжну мову. Внаслідок цього П. Куліш став реформатором нового правопису, що мав назву “кулішівка” (саме така назва з’явилася в галицькому літературно-поетичному віснику “Мета” в 60-х роках ХІХ ст.). У 1856 році в передмові до першого тому “Записок о Южной Руси” він зазначив: “У пропонованому виданні я намагався спростити наскільки можливо український правопис і пристосувати його до найлегшої вимови слів. До цих пір око читача неприємно разила буква **ы**, якою літератори виражають м’яке **и**. В українській мові, взірцем якої є для мене найбільш спільний полтавсько-чигиринський діалект, зовсім немає звука **ы**, і тому я його замінив восьмерічним **и**” [Куліш П. Записки о Южной Руси: Сост. и изд. П. Кулиш: В 2-х т. – К.: Дніпро, 1994. – С. 1.]. Основним змінам правопису піддалися такі позиції: 1) було скасовано літеру **ы**; 2) замість **ь** (ця літера була скасована не відразу, певний час вона вживалася для позначення роздільної вимови в середині слова та в кінці слів: “б’ємь” (б’єм) впроваджено **і**; 3) замість йотованого **е – є**; 4) замість буквосполучення **йо** вживалася запозичена зі шведського алфавіту літера **ё** (до нёго, ёго); 5) відсутність літери **ї**.

Пантелеймон Куліш теоретично обґрунтував історичну необхідність універсальної орфографічної системи, але дехто вбачав у цьому лише

прагнення до підкреслення самотності. На що мовознавець зазначав: “...если бы меня удовлетворило которое-нибудь изъ украинскихъ правописаній, то я не погнался бы за самотностію, которой, притомъ, и невозможно основать на особомъ правописаніи” [Кулишъ. Отвѣтъ на письмо съ Юга // Основа. – 1862. – № 3. – С. 41.].

В утвердженні фонетичного правопису значну роль відіграли такі праці П. Куліша, як “Грамаатка” 1857 р., альманах “Хата” 1860 р. і особливо журнал “Основа” 1861–1862 рр., популярність яких серед широких кіл як української, так і російської інтелігенції стала запорукою популяризації та розповсюдження “кулішівки”. Але за чинним наказом московського царя Олександра III “кулішівку” було заборонено, і видано наказ про написання українських слів російськими літерами. Такий правопис мав назву “ярижка”. У 1905 році було скасовано заборону на “кулішівку”, і українці знову повернулися до рідного правопису, відмовившись від “ярижки”.

На західноукраїнських землях у 1885 році свої корективи до “кулішівки” вніс Євген Желехівський, позначаючи літерою *ї* не лише йотоване *і*, а й пом’якшення попереднього приголосного (боліли, всіх, діва, мені, сїрий). Широкої популяризації “кулішівка” набула після видання у Львові 1886 року двотомного “Малорусько-німецького словаря” Є. Желехівського і С. Недільського. В основу цього словника був покладений фонетичний принцип правопису, який дістав назву желехівки. Такий правопис з 1893 року було запроваджено в офіційних установах і школах України, що знаходилися під владою Австрії. У 1907 р. у зв’язку з виданням “Словаря української мови” за редакцією Б. Грінченка Російська академія наук піддала розгляду існуючі на той час в українському письменстві системи правопису *і*, відмовившись від желехівки, дійшла висновку, що доцільним для цього словника буде фонетичний правопис, який діяв на східноукраїнських землях, що знаходилися під владою Росії, тобто так звана “кулішівка”. Тому для вдосконалення й уточнення цього правопису Борис Грінченко вніс до нього остаточні зміни, запропонувавши такі чотири правила: 1) не треба писати дід з двома крапками (дід); 2) не треба відділяти **ся** в дієсловах (сховати **ся**); 3) треба вживати апостроф для того, щоб відрізнити **р’я** від **ря**, **з’я** від **зя** тощо; 4) не треба писати м’який знак у таких словах, як **світ** (**сьвіт**).

Отже, Пантелеймону Кулішу вдалося поєднати вже відомі в писемній практиці українського народу окремі елементи фонетичного письма в єдиний правопис, який відіграв значну роль у становленні сучасної української літературної мови. Науковець протягом усього життя відстоював право на існування і самостійне функціонування української мови. Підтвердженням цього стає його захисна відповідь на сторінках

журналу “Основа” у статті “Простонародность въ украинской словесности” проти ніщивних нападів на українську мову російського критика В. Белінського, який зауважував: “Хороша литература, которая только и дышит, что простоватостию крестьянского языка и дубоватостию крестьянского ума!” П. Куліш писав: “...простонародность в украинской словесности не есть свидѣтельство безсилія нашихъ авторовъ писать для выдѣлившейся изъ народа сравнительно малочисленной части украинцевъ, а напротивъ – залогъ общенародного развитія нашей словесности въ будущемъ, на широкомъ основаніи. ...Мы изучаемъ дружески все, что выработано другими обществами и народностями, но благъ для нашего народа ожидаемъ только отъ своеобразного развитія его собственныхъ нравственныхъ силъ и отъ увеличенія средствъ къ жизни на его родной почве” [Кулішъ П. Простонародность въ украинской словесности // Основа. – 1862. – № 2. – С. 10.]

Свистунова М.О.

ЛЮДИНА І СВІТ У ПОВІСТІ П.ЗЮСКІНДА «ГОЛУБКА»

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю.В. Ледняк

Кінець ХХ ст. рядом дослідників культури визначається як епоха постмодернізму, або постмодерну. Типовими рисами цієї доби є заперечення традиційних цінностей, зміщення стилів, терпимість до двозначності, акцент на різноманіття, схвалення інновацій та змін, особлива увага до існуючої реальності.

Герой літератури постмодернізму - людина, що загубилась у повсякденному бутті, втратила зв'язок із Всесвітом, гостро переживає власну відчуженість і втрату духовних орієнтирів. Вона не відає, куди йти, у що вірити, навіть про що думати й що відчувати, оскільки її думки й почуття zdeформовані під впливом трагічної дійсності. Постмодернізм в образно-символічній формі відтворює загальний абсурд життя, розрив соціальних і духовних зв'язків у світі, падіння людства у безодню, де немає шансів на спасіння. Життя окремої людини й усього суспільства перетворюється на страшну безперервну гру, що не має жодного відношення до достеменного буття. Ця гра непомітно примушує людину втрачати саму себе, перетворює її на актора чи маріонетку.

Яскравим представником постмодернізму ХХ століття є німецький письменник Патрік Зюскінд. Його найвідоміша повість «Голубка» сповнена тонкого психологізму і має гуманістичне спрямування. Кожна окрема людина, підкреслює автор, є найбільшою цінністю, унікальним

творінням, здатним перебороти не тільки зовнішні обставини (втручання світу в життя героя у вигляді голубки), а й власні страхи і комплекси.

Життя 53-річного Іонатана Ноеля – це втеча від людей, від реальності, від зовнішнього грубого світу, який втручається і нав'язує свої правила гри, свої закони життя. Навколишній світ сприймається героєм як утілення безглуздя та абсурду, де людина – іграшка в руках невідомих зовнішніх сил. Він прагне осмислити цей світ і власне місце у ньому, а для цього необхідна стабільність, урівноваженість. Але спокій, зведений до абсолюту, – це смерть. Тільки завдяки смерті можна досягти цілковитої самотності та ізольованості.

За цим простежуються обриси людини кінця ХХ ст., яка міцно вросла у мушлю своєї однокімнатної (незалежно від розмірів помешкання) в'язниці з усіма можливими зручностями та комунікаціями, котрі перешкоджають зустрічі цієї людини із зовнішнім світом.

Ворожий оточуючий світ приходить до Іонатана Ноеля в образі голубки. І хоча всі знають, що голуб – це символ миру та спокою, для головного героя вона стає втіленням страху, душевного неспокою, хвилювання. Маленький птах однією своєю появою руйнує усі його життєві плани, змушує його не тільки замислитися над сенсом життя, але й довести до наміру вбити іншу людину. При цьому йому легше вбити людину, ніж голубку, бо на це є дозвіл.

Опинившись у тотальній тиші, Іонатан доходить висновку – це ще гірше, ніж гамір світу, який гине. Він втрачає відчуття реальності і повертається до витоків самоусвідомлення: «Ти дитина, це тобі наснилось, що ти виріс...» Але повернувшись у дитинство, герой отямлюється, згадує, хто він та де він. За цей період Іонатан проживає, прокручує своє прожите життя. І в ньому вже немає місця дитячому страху. Ноель уперше в житті відчуває потребу в людському товаристві. Це дає підстави стверджувати, що людина знайде в собі сили протистояти «чужому світові, коли вона перестане відчувати страх».

Сегін Л.В., Пушкова Ю.І.

АНТРОПОНІМІЧНІ ПРІОРИТЕТИ МЕШКАНЦІВ м. ЄНАКІЄВА

Останнім часом у мовознавчій літературі спостерігається підвищена увага до вивчення власних особових імен. Проте в дослідженні антропонімічних систем регіонів залишається ще чимало прогалів. Навіть за наявності розвідок Т.Буги до таких регіонів належить Донеччина. Мета статті – з'ясувати, яким жіночим іменам при найменуванні новонароджених віддає перевагу населення м. Єнакієва. Актуальність статті полягає в тому, що власні імена зазначеного міста окремо не

вивчалися. У пропонованій статті розглядаються найуживаніші жіночі імена. Фактичним джерелом для написання статті стали особові імена 170 дівчаток, народжених у 2002 та 2007 роках.

Відомо, що характер іменника окремого регіону в значній мірі залежить від десятки найпопулярніших імен, яка обслуговує, як правило, більше половини всіх іменованих людей. У м. Єнакієве в 2002 році ця категорія імен була використана для найменування 61,11% новонароджених дівчаток та, оновившись наполовину, у 2007 році складала 51,25 % загальної кількості жіночих імен (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Перша десятка жіночих імен м. Єнакієва

2002 рік			2007 рік		
Ім'я	К-сть	%	Ім'я	К-сть	%
Анастасія	14	15,56	Діана	6	7,50
Дарина	9	10	Анастасія	5	6,25
Вікторія	6	6,67	Дарина	5	6,25
Аліна	5	5,56	Катерина	5	6,25
Ганна	5	5,56	Валерія	4	5
Катерина	4	4,44	Христина	4	5
Валерія	3	3,33	Вероніка	3	3,75
Наталя	3	3,33	Віолета	3	3,75
Олександра	3	3,33	Єлизавета	3	3,75
Юлія	3	3,33	Олена	3	3,75
Всього	55	61,11	Всього	41	51,25

У 2002 році найпопулярнішим жіночим ім'ям було *Анастасія*, яке дещо знизило свою частотність та поступилося першим місцем у 2007 році, де пріоритетним стає ім'я *Діана*. Треба зауважити, що останнє прийшло в першу п'ятірку з маловживаних імен, тобто стало більш популярним. Також в імені *Дарина*, яке залишилося в п'ятірці, істотно знизився процент використання. До імен, які підвищують свою престижність, належать *Катерина* та *Валерія*. Усі інші імена, які входять до десятки 2007 року (*Христина*, *Вероніка*, *Віолета*, *Єлизавета*, *Олена*), стали популярними, оскільки не відрізнялися великою частотністю в 2002 році. Водночас імена дуже популярні у 2002 році (*Вікторія*, *Аліна*, *Ганна*, *Наталя*, *Олександра*, *Юлія*) стали менше використовуватись у 2007 році і, як результат, не ввійшли до десятки найпопулярніших імен.

Хоча десяткою не обмежується перелік усіх частовживаних імен. У 2002 році до складу частотних імен, окрім першої десятки, ввійшли *Лілія*, *Владислава*, *Поліна*, які охоплювали 6,66% носіїв. У 2007 році процент частотних імен поза десяткою збільшився до 11,25%, до таких імен належать *Маргарита*, *Софія*, *Марія*, а також ім'я *Вікторія*, яке

поступилося місцем в десятці, але ще активно вживається.

Велика розбіжність в наборі імен між 2002 та 2007 роками припадає також і на імена, що використовуються рідко. У таблиці 2 зафіксовано підвищення концентрації маловживаних імен і, як результат, зниження концентрації першої десятки та п'ятірки. Антропоніми, що використовуються в одиничних випадках, складають 32,33% у 2002 році та 37,5% у 2007 році. Це такі імена: *Лідія, Ольга, Варвара, Оксана, Еліна, Лія, Тетяна, Любов, Єва, Злата, Даніела, Марина, Саміра* тощо.

Таблиця 2
Статистична структура жіночого іменника 2002 та 2007 рр.

Групи частих імен	Носії частотних імен (%)	
	2002 рік	2007 рік
Усі найчастотніші імена	67,77	62,5
Десятка найчастотніших імен	61,11	51,25
Перша п'ятірка найчастотніших імен	43,35	31,25
Маловживані імена	32,33	37,5

Отже, склад імен-фаворитів дещо змінився впродовж п'яти років. У першій десятці 2007 року опинилися і такі імена, які входили до складу маловживаних. Відчутно зменшилася і концентрація найчастотніших імен, що вказує на розширення іменного репертуару мешканців м. Єнакієва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буга Тетяна. Динаміка сільського іменника (на матеріалі жіночого антропонімікону Центральної Донеччини) // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 382-384. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 108-113.
2. Бондалетов В.Д. Русская ономастика. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
3. Касім О.Ю. Про динаміку українських особових імен Одещини // Мовознавство. – 1990. – № 3. – С. 26-31.

Скосар О.С.

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ОПОВІДАННЯ ДЖ. ОЛДРІДЖА «ОСТАННІЙ ДЮЙМ»

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент **Ю.В. Ледняк**

Творчість сучасного англійського письменника Джеймса Олдріджа набула широкого визнання. Уже перші його романи – «Справа честі» та «Морський орел», які з'явилися в роки Другої світової війни, – зробили Дж. Олдріджа відомим у багатьох країнах світу. Твори Олдріджа часто

містять гострі драматичні ситуації, події, які розкривають напружені соціальні конфлікти; увагу привертає психологізм зображення змін у свідомості й поведінці героїв. Головна тема завжди одна – вибір. Вибір шляху, вибір дії, вибір світогляду.

В оповіданні «Останній дюйм» автор звертається до тих самих питань, що непокоїли персонажів «великих» творів письменника, – питань людського взаєморозуміння, вічної проблеми взаємин дорослих та дітей. Людям різного віку складно зрозуміти один одного. Лише у критичних ситуаціях людина усвідомлює, як важливо вчасно зрозуміти, у чому саме полягає відповідальність за рідних. «Останній дюйм» – це своєрідний глибокий роздум про вічні цінності людського життя, про становлення людини, про духовне зближення батьків і дітей, про мужність і вірність обов'язку.

В оповіданні йдеться про англійську родину, яка живе в Єгипті. Батько, у минулому льотчик, втративши роботу, заробляє на життя небезпечною справою – підводною зйомкою. Мати покинула сім'ю й виїхала до Англії. Батько один піклувався про 10-річного сина Деві й тому змушений був узяти його з собою, коли летів знімати акул. Батьки з самого народження Деві ставилися до хлопчика байдуже. Він ріс самотнім, розумів, що батьки ним не цікавляться, особливо батько, з його неухильною й роздратованістю. Тому душу хлопчика завжди переповнювали розпач, страх, розгубленість.

На острові з Беном трапився нещасний випадок – на нього напали акули. І тому, щоб урятувати батька і покинути безлюдний острів, Деві мав сам керувати літаком під час польоту на континент. Байдужість із боку Бена та страх бути відштовхнутим з боку Деві лежать в основі їхніх стосунків. Лише в екстремальній ситуації між сином та батьком виникає почуття довіри, яке було першим кроком до взаєморозуміння. Спільна мета, яка потребує напруження всіх фізичних і вольових сил особистості, – вижити – зближує їх.

Останній дюйм дуже важливий при посадці літака. Але Деві успішно справляється з цим складним завданням. Тому є надія, що «останній дюйм», який розділяє батька та сина, який є відстанню їхнього непорозуміння, теж буде подолано. Отже, головна думка твору – необхідність боротьби до «останнього дюйму».

Проблема вибору, який кожному доля завжди пропонує, є також ключовою для оповідання. Бен робить свій вибір. Він прагне врятувати сина, знайти шлях до серця, душі, свідомості хлопчика. Бен уперше в житті намагається зрозуміти, про що думає Деві, розгледіти вираз його обличчя, розмовляти з ним лагідно, щоб не налякати. І знаходить відгук у душі хлопця. Деві відчуває, що батько зацікавився ним, звернув на нього увагу

(а цього хлопчик бажав більше за все), і тому йому вдається дуже складна справа – посадити літак.

Хлопець на очах мужніє, зростає його впевненість у собі, його твердість і рішучість. Його сорокарічний батько також зазнає певної еволюції, і недовіра Деві до нього скорочується до «останнього дюйма», який розділяє всіх і все, який нелегко, але можливо, подолати.

Останній дюйм розглядається Дж. Олдріджем і як межа, що відділяє людину від катастрофи і відповідальність за долю світу й цивілізації повинен нести кожен з нас.

Скрипник О.Л.

НАЗВИ ПРОФЕСІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ТВОРЕННЯ ПРИЗВИЩ м. КРАМАТОРСЬКА

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Л.В. Сегін

Українські антропоніми здавна привертали увагу науковців. Визнання тісного взаємозв'язку прізвищ з історією та культурою привело дослідників до думки про необхідність систематичного вивчення інформації про матеріальну і духовну історію українського народу, що міститься в основах прізвищ. Однією з таких груп є найменування, що вказують на ремесло, професію, рід заняття першого носія прізвища. Такі прізвища легко передавалися і часто ставали спадковими, бо і сам рід занять часто переходив від покоління до покоління.

Актуальність статті полягає в тому, що прізвища м. Краматорська окремо не були об'єктом вивчення.

Мета статті – проаналізувати прізвища м. Краматорська, похідні від назв осіб за професією.

Реалізація цієї мети зумовлює такі завдання:

- 1) вилучити прізвища, які належать до вищевказаної групи із загальної кількості;
- 2) виділити підгрупи у складі аналізованих прізвищ;
- 3) з'ясувати кількісну наповнюваність груп та підгруп.

Матеріалом дослідження послужили 1300 прізвищ, отримані шляхом суцільної вибірки з реєстраційної книги Краматорського відділу записів актів громадянського стану.

Як стверджує В.Д.Познанська, не всі найменування професій здатні до онімізації. Власним іменем міг стати апелятив, що мав у певній місцевості в період антропонімізації високий ступінь індивідуалізації [3, с. 232].

Як справедливо зазначає В.Д.Познанська [3], у прізвищах назв професій знайшли відображення назви робітників промисловості (*Будник* < **будник** “робітник на содовому заводі”, *Гутник* < **гутник** “майстер на скляному заводі”, *Дьогтярук*, *Смоляр*); ремісників по металу (*Золотарьов*, *Железняк*, *Котляров*, *Кузнецов*, *Серебрянський*); майстрів по дереву (*Бондар*, *Бондарчук*, *Гребенюк*, *Колесник*, *Решетняк*); будівельних професій (*Гонтар*, *Скляренко*); ткачів, кравців, шевців (*Кушнарєнко*, *Килимник*, *Кравчук*, *Ткаченко*, *Шевчук*); тих, хто займався виготовленням сідла й іншої амуніції для козаків (*Лимар* < **лимар** “майстер, який виготовляє ремінну зброю”, *Сидельников*); назви ремесел, пов’язаних із харчовою промисловістю (*Броварєнко* < **бровар** “робітник пивоварного заводу”, *Калашник*, *Кухарєнко*, *Мірошніченко*, *Мельничук*, *Пивоваров*); різників і м’ясників (*Коновалєнко*, *Різник*); підсобних робітників, тимчасових робітників, слуг (*Возник*, *Сторожєнко*); тваринників (*Воловод*, *Косарєнко*, *Овчаров*, *Пастух*); назви людей, що мали відношення до мистецтва (*Дудар*, *Дудник*, *Кобзар*, *Музика*) тощо.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що серед досліджуваного матеріалу прізвища, похідні від назв осіб за професією складають 185 онімів, що складає 14 % усіх досліджуваних антропонімів.

Аналіз прізвищ, похідних від назв осіб за родом занять, дає підстави виділити такі підгрупи:

- прізвища, похідні від лексики з виробничо-господарської галузі;
- прізвища, похідні від лексики, що вказує на різні цивільні чини і посади;
- прізвища, похідні від військової лексики.

Найчисленнішу підгрупу становлять **прізвища, похідні від лексики з виробничо-господарської галузі**. Вона нараховує 130 одиниць (70%): *Богомолєв*, *Бондар*, *Бондарєв*, *Бондарєнко*, *Бондарчук*,

Бортник < **бортник** “лісовий бджоляр”, *Бочарова* < **бочар** “той, що виготовляє бочки”, *Будник*, *Будницький* < **бутник** “сторож; робітник на поташному заводі”, *Винник*, *Винніченко* < **винник** “той, хто виготовляє горілку і спирт”, *Водолазький*, *Ворожкова* < **ворожка** “жінка, яка ворожить”, *Гонтар*, *Гонтарєнко*, *Гончар*, *Гончаров*, *Гончарєнко*, *Грабарєнко*, *Гутник* < **гутник** “майстер, який виробляє скляні вироби”, *Дьогтярук*, *Дудник*, *Дяченко*, *Коваль*, *Ковалєвський*, *Ковалєнко*, *Ковальєв*, *Ковальчук*, *Колесник*, *Колесников*, *Коломієць* < **коломієць** “той, що добуває сіль”, *Коновал*, *Коновалєнко*, *Котляров*, *Кравець*, *Кравцова*, *Кравченко*, *Кравчук*, *Майстрєнко*, *Малярєнко*, *Мельник*, *Мельничук*, *Мірошніченко*, *Музика*, *Олійник*, *Пастухова*, *Пивовар*, *Пивоварова*, *Писарєнко*, *Попов*, *Попович*, *Попчук*, *Рибалка*, *Рибальченко*, *Скляров*, *Співак*, *Столярєв*, *Сторожко*, *Ткаченко*, *Ткачук* та ін.

Друга за кількісною наповненістю є **підгрупа прізвищ, похідних від**

лексики, що вказує на різні цивільні чини і посади. До цієї групи входить 32 прізвища (17%): *Багацький, Барська, Батрак, Бурлака, Верховод, Візир* < **візир** “ вищий урядовий сановник у країнах Близького і Середнього Сходу ”, *Войтенко, Володарська, Корольов, Корольков, Панченко, Паньков, Цариценко, Царюк та ін.*

Найменш кількісно наповнена група – **прізвища, похідні від військової лексики**. Вона нараховує 21 прізвище (13 %): *Восвода, Гайдамака, Гетьман, Гетьманенко, Гусаренко, Дейнека* < **дейнека** “селянин, озброєний дрючком, довбнею, рогатиною або іншим народним знаряддям, що брав участь у повстанні в Лівобережній Україні”, *Козак, Козаков, Козаченко, Капітанова, Комісаров, Компанієць* < **компанієць** “козак легкокінного гетьманського полку”,

Пушкар, Солдатенко.

Під час дослідження виокремилася 6 онімів, формування яких відбулося під впливом російської мови, а саме: зміни голосної **о** на **а** (*козак* – *казак*). Наприклад: *Козак* – *Казак, Козаченко* – *Казаченко, Казацька, Козаков.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Никонов В.А. Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – 278 с.
2. Познанская В.Д. Антропонимия юго-восточной Украины. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Харьков, 1983. – 22 с.
3. Познанська В.Д. Назви професій як джерело творення прізвищ південно-східної України // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 232 – 239
4. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К.: Наук. думка, 1966. – 215 с.
5. Худаш М.Л. З історії формування і становлення укр. прізвищ // М-ство. – 1969. – № 2. – С. 37-47
6. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.

Сохацька Г.О.

РЕЦЕПЦІЯ САТИРИКО-ГУМОРИСТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент **Г.І. Бондаренко**

Розвиток сатири та гумору в першій половині ХХ століття літературознавці пов'язували з двома факторами: художньою творчістю народних мас, покликаних революцією, та з сатиричними, здебільшого політично-агітаційними виступами В.Маяковського і Дем'яна Бедного, які

стосовно української гумористики оцінювались як спонукальний приклад.

На сторінках червоноармійських і цивільних газет друкувалися сатиричні вірші, гуморески, байки, спрямовані проти білогвардійщини й зовнішньої контрреволюції. Водночас у пресі протилежного табору з'являлися сатиричні публікації, пройняті антибільшовицьким і антиінтервенціоністським пафосом. Вони засвідчували сподівання тої частини народних мас, яка соціальне визволення й національне відродження України, її вихід із сфери імперської, колоніалістської політики великодержавницького центру пов'язували з утвердженням самостійної Української держави.

У своїй творчій діяльності Остап Вишня продовжує і розвиває славні традиції російської і української сатиричної класики, традиції Салтикова-Щедріна і Котляревського, Гоголя і Шевченка, Чехова й Франка, традиції народного гумору. Любов до людини-будівника, людини-творця усіх матеріальних і духовних скарбів на землі, нищівний гнів і ненависть до паразитів, дармоїдів, котрі по-хижацькому привласнюють усі багатства, створені працею і потом людства, котрі сіють по світу зло й лихо, – ось святая святих цих безсмертних і благородних традицій.

Перо Вишні завжди гостре, завжди в дії. Письменник сміливо критикує недоліки в діяльності наших установ і організацій, дотепно, влучно висміює ледарів і халтурників, нещадно картає бюрократів, рвачів, людей без совісті й честі. Остап Вишня завжди нещадний і непримиренний, коли пише про порушників наших порядків, наших законів, нашої етики.

Остап Вишня самобутній гуморист, його гумор глибоко національний. Мова його творів колоритна, поетична, дотепна й гостра. Письменник завжди пам'ятав, що основна його зброя – живе, одухотворене слово, що веселу гумореску, фейлетон, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою. Він повсякчас дбав, щоб ця зброя не покривалася іржею, невтомно відшліфовував і удосконалював її.

Остап Вишня висміює відсталість окремих селян (“Земля обработки требует”, “Як гусениця у дядька Кіндрата штани з'їла...”)

Один з найколоритніших персонажів, вихоплених пильним поглядом письменника з життя, – Митро Хведорович – герой усмішки “Земля обработки требует” – філософ. Типовий представник тієї частини затурканого селянства, яке лише веде розмови про працю, але насправді нічого не робить. Риси характеру та вдачі цього повільного в ділі та слові, забобонного селянина висвітлюються завдяки яскравій портретній характеристиці, й дотепно побудованим діалогам, й іронічним реплікам оповідача. Скільки років цьому персонажеві? Важко визначити, каже

автор: може, двадцять сім, може, сорок сім чи шістдесят сім... Невиразний тип збайдужілого до всього, “темного” селянина. Це й відтінює кожен штрих до його портрета: “Волосся копицею. Ні шатен, ні блондин, ні brunet... Якого ж кольору? Хто й зна!! “Неопредельонний” пасічанський “гражданин” знає достеменно “одкровеніє Івана Богослова” і навіть коневі хвоста зав’язує “по одкровенію”. А от на нивках хазяйнує без “обработки”, тому й завівсюжило їх та мишієм укрило. Висновок: “Земля обработки потребує”. І Митро Хведорович “обработки потребує!”, інші також...

І Остап Вишня продовжує невтомну працю на ниві культурної “обработки” селян: закликає користуватися надбаннями науки (“Борімося за книжку”), розповідає про зразкову організацію господарства (“Коли в голові “лій”), про користь племінної роботи (“Про свині, про поросята, про ковбаси, про кендюх та про різні дуже смачні речі”), про необхідність охороняти природу (“Бережіть ліси”) і про багато-багато інших актуальних проблем, від розв’язання яких залежить піднесення ефективності господарювання, а отже, й добробуту селян.

Остап Вишня виводить цілу галерею недбалих господарів, котрі не користуються спеціальною літературою, по-варварськи ставляться до землі й до худоби, селян, обплутаних забобонами і таких, що сподіваються на щасливий випадок, а не на заздальгідь розрахований результат.

Остап Вишня ніколи не страждав од комплексу неповноцінності, котрий, як смертоносний мікроб, уразив сотні тисяч наших слабкодушних земляків, коли чотириста літ українців примушували забути свою історію, рідну мову й традиції, а, розтоптавши вікові культурні цінності й позбавивши українське слово прав громадянства, принижували як націю, що не здатна творити ні власної історії, ні оригінальної культури. Письменник багато уваги приділяє національному питанню. Своє ставлення до російських шовіністів і українських націоналістів він висловив у блискучому памфлеті “Децо з українознавства”, де на одну дошку ганьби поставив і тих, і других. Його ж позиція була позицією патріота, котрому однаково не прийнятний ні байстрюцький національний нігілізм, ні самозакоханість бездумного “щирого” українства. “Я вважаю за українця, – писав Остап Вишня, – не того, хто вміє добре співати “Реве та стогне...” та садити гопака, і не того, в кого прізвище на “ко”, – а того, хто бажає добра українському народові, хто сприяє його матеріальному й духовному розвиткові... Бо то й є справжні українці” (“Думи мої, думи мої...”).

Тож Остап Вишня дивився на реальність завжди тверезо, і ця гострота самокритичності жила в ньому саме через велику любов до народу, гідність якого він завжди захищав, як вірний лицар, навіть коли й опинився сам на сам перед незчисленною ордою демагогів і лицемірів.

Проте переважна більшість творів сатирика і гумориста є і буде надійною зброєю нашого народу в боротьбі за світле майбутнє.

Духовно і морально багата людина та, яка уособлює в собі як національні, так і загальнолюдські моральні цінності. Саме через твори української літератури, зокрема гумориста Остапа Вишні, молодь прилучається до вивчення історії свого народу, української мови, народного мистецтва, що є важливим чинником виховання українського менталітету, культури поведінки, естетичних поглядів, переконань, почуттів. У його творах життєтворчий зміст, близькість зображуваного до народного ідеалу.

Варто зазначити, що ідеал добра і правди, волі і долі проходять червоною ниткою у всій творчості Остапа Вишні. І слово його чарівне, веселе, і сміх його неповторний житиме вічно.

Стренюк Е.А.

ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ЛИРО-ЭПИЧЕСКИХ ПОЭМ М.И. ЦВЕТАЕВОЙ

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент И.М. Казаков

Лиро-эпическая поэма в творчестве Цветаевой представлена разными типами. Учитывая их содержательно-жанровую специфику, эти типы можно определить как фольклорные: поэма-заговор («Переулочки»), поэма-сказка («Царь-Девница», «Молодец»); исторические: поэма-очерк («Красный бычок»), поэма-хроника («Перекоп», «Поэма о Царской Семье»).

Структурный стержень поэмы «Переулочки» – не всегда ясное в своем значении, но целенаправленное, повелевающее и побуждающее заговорное слово. Заговор здесь не просто включается в повествование, а и сам повествует о происходящем, его функции совпадают с функциями авторской речи. Композиция «Переулочков» такова, что каждый образ, упоминаемый в заговорном отрывке или вне его, соотносится со знаками, символами приворотных заклинаний, и в этом смысле наделяется дополнительным значением.

Соединение эпических и лирических приемов повествования, взаимопроникновение лирического и фольклорного начал обусловили появление в поэзии Цветаевой 20-х гг. такой разновидности поэмого жанра, как поэма-сказка.

Масштабные по охвату событий и героев поэмы-сказки «Царь-Девница» и «Молодец» не свободны от психологической информации, а

повествование в них трудно назвать «безличным». Индивидуальная авторская идея здесь явно предопределяет развитие главной темы - темы любви. В народной сказке любовь героев венчается земным счастьем, в поэмах - небесным. Но мысли автора «Царь-Девыцы» и «Молодца», в земном мире вообще ничто не согласуется, не сбывается по-настоящему: и встреча - не встреча, и любовь - не любовь. Зато в ином царстве - высшее освобождение души и вечное блаженство ее полета. Эта идея проникает во все монологи и песни Царевича-гусяра, Царь-Девыцы, Маруси и молодца. Эпическое повествование в «Царь-Девыце» и «Молодце» оказывается тесно связано с лирическими темами и мотивами, а в событийной основе обнаруживается скрытый лирический сюжет.

Исторические поэмы. Внешне поэма «Красный бычок» почти бессобытийна и безлична, внимание читателя акцентируется не на переживаниях авторского «я» или «я» героя, а на подробностях самой ситуации. Лирическая интонация здесь глубоко спрятана: автор воздерживается от прямых эмоциональных высказываний, фиксирует собственные переживания как переживания всех и каждого. В «Красном бычке» отсутствует ряд событий, образующих единый сюжет и обуславливающих повествовательную манеру изложения материала. Здесь представлено и осмыслено одно событие с учетом мельчайших подробностей и обстоятельств. Отдельные факты, наблюдения, ретроспективные и аллегорические моменты отражены в серии зарисовок. Детальность описаний в поэме совмещается с особым лаконизмом содержания.

Таким образом, основная тенденция в развитии поэмого жанра 20-х годов может быть охарактеризована как тенденция превращения поэмы из инструмента художественного самоизучения личности в инструмент художественного познания объективной действительности.

Терещенко В. В.

ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ МОРФОЛОГИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Научный руководитель – ассистент Е.В. Савченко

Морфология и синтаксис являются двумя составными частями грамматики. Термин «грамматика» имеет несколько значений. Прежде всего, этим термином обозначается грамматический строй языка, т.е. объективные законы строения и функционирования слов и предложений. Грамматикой называют также особый раздел языкознания, изучающий

грамматический строй языка. Грамматиками называют и книги, содержание систематическое описание грамматического строя языка.

Морфология (гр. *morphe* – форма и *logos*– учение) – 1) это раздел грамматики, изучающий грамматические свойства слов (Лекант); 2) это раздел грамматики, изучающий слово в системе форм словоизменения (Максимов); 3) это одна из двух составных частей грамматической подсистемы русского языка.

Вслед за В.Виноградовым, морфологию часто называют «грамматическим учением о слове». Грамматическими свойствами являются грамматические значения, средства выражения грамматических значений, грамматические категории. Предметом морфологии служат грамматические атрибуты слова в виде присущих ему морфологических значений и форм, выражающих эти значения, а также в виде разделения всей массы слов на грамматические классы и лексико-семантические группы.

Занимаясь изучением морфологического яруса грамматической подсистемы русского языка, морфология раскрывает сущность и объясняет структуру грамматического потенциала слова. В структуре указанного потенциала находим следующие морфологические компоненты: 1) слово как морфологическая единица, обладающая системой морфологических значений; 2) слово как система словоформ; 3) морфологические категории и категориальные морфологические значения; 4) словоизменяемые и несловоизменяемые морфологические категории.

Важность изучения морфологии очевидна. Рассмотрим основные этапы ее изучения.

В изучении морфологического строя русского языка условно можно выделить четыре периода.

Первый период (сер. XVIII – сер. XIX вв.) связана с именем М.Ломоносова, который в своей «Российской грамматике» впервые дал систематическое описание морфологического строя русского языка. Идеи М.Ломоносова развивались Х.Востоковым, В.Белинским и др. В этот период русская морфологическая наука сформировалась как особая лингвистическая дисциплина. Однако недостатком многих грамматических работ того времени было нечеткое разграничение категорий грамматики и логики. Огромное значение для такого разграничения имели работы Ф.Буслаева, особенно его «Опыт исторической грамматики русского языка» (1858). Указав на самостоятельность грамматики по отношению к логике, Буслаев, однако не смог до конца выйти за рамки логического направления, за что его впоследствии резко критиковал А.Потебня.

Второй период в изучении русской морфологии отмечен

стремлением исключить смешение грамматики и логики, при этом одни ученые при анализе морфологических явлений больше внимания уделяли смысловой стороне этих явлений, другие же – формальной стороне. Существенный вклад принадлежит А.Потебне, идея которого изложена в его основном труде «Из записок по русской грамматике» (т. 1-4, опубл. 1874-1941 г.) С именем Ф.Фортунатова, основателя Московской лингвистической школы, связано «формальное» направление в изучении грамматики.

После Октябрьской революции (1917 г.) начинается третий этап в развитии морфологической науки. Становится ясным, что не следует изучать грамматические значения и их средства выражения изолированно. В 20-40-е годы ставится задача объединения лучших достижений школ Ф.Фортунатова и А.Потебни, рассмотрения грамматических явлений как диалектического единства формы и содержания. В постановке такой задачи – историческое значение данного периода в изучении русской морфологии (труды Л.Щербы, А.Шахматова, А.Пешковского). Именно тогда В.Виноградов точно определил морфологию как грамматическое учение о слове, анализирующее и форму, и семантику слова.

Четвертый этап – начало 50-х годов и по настоящее время. Он характеризуется следующими чертами: 1) существенно уточнен предмет морфологии (словообразование выделено в качестве особой дисциплины; 2) детально описаны правила русского словоизменения; 3) получены принципиально важные результаты в изучении грамматической семантики (Н.Поспелова, Ю.Маслова); 4) впервые было предпринято изучение русской морфологии на основе массовых опросов носителей русского языка; 5) успешно решается задача описания русской морфологии в новом направлении: не «от форм к значению», а от «значения к форме» (А.Бондарко); 6) именно в этот период предпринимаются успешные попытки ознакомления широкой общественности с достижениями грамматической науки («Грамматика русского языка» / Под ред. В.В.Виноградова и др. – М., 1952-1954. – Т. 1-2).

Тищенко К.А.

ПРОБЛЕМА ХРОНОЛОГІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МОВНИХ ЯВИЩ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ А.Ю.КРИМСЬКОГО

Проблема східнослов'янського глотогенезу належить до важливих і досить спірних. Утворення мов східних слов'ян, зокрема, української, можна вважати актуальною темою лінгвістичних досліджень А.Ю.Кримського. Наукова концепція А.Ю.Кримського містить детальний

опис давніх писемних пам'яток, в яких позначилися риси східнослов'янських мов, зокрема, української.

У сучасному мовознавстві немає спеціальних монографічних праць, присвячених питанню хронологізації мовних явищ української мови в інтерпретації А.Ю.Кримського. Оглядово погляди мовознавця на поставлену проблему розглянуті в дослідженнях таких лінгвіоісторіографів, як М.А.Жовтобрюх, В.М.Русанівський, В.А.Глущенко та ін.

Мету статті ми бачимо в розкритті поглядів А.Ю.Кримського на формування східнослов'янських, зокрема, українських мовних явищ.

А.Ю.Кримський ніколи, на відміну від деяких його сучасників (С.Й.Смаль-Стоцького, Є.К.Тимченка, В.М.Ганцова, К.Т.Німчинова, П.О.Бузука та ін.), не заперечував спільного давньоруського періоду в історії української мови, який він називав спільнослов'янським.

Учений розподіляв період східнослов'янської мовної єдності на три етапи: 1) доба виникнення мови східних слов'ян (VI – IX ст.ст.), що не засвідчена писемними пам'ятками; 2) доба спільноруської мовної єдності (X – XI ст.ст.), до цієї доби належать зафіксовані в писемних пам'ятках діалектні відмінності; 3) доба активних дивергентних процесів на східнослов'янському мовному терені (XII – IV ст.ст.), результатом яких було виділення трьох окремих східнослов'янських мов (XIV ст.).

Погляди А.Ю.Кримського на проблему утворення східнослов'янських мов, зокрема, української мови, доцільно розглядати як традиційні. Адже у працях А.Ю.Кримського, як і більшості українських і російських компаративістів зазначеного періода (О.О.Потебні, П.Г.Житецького, М.О.Колосова, О.О.Шахматова, О.І.Соболевського та ін.), перевагу було віддано дивергентному поясненню мовних інновацій.

А.Ю.Кримський розглядає проблему східнослов'янського глотогенезу шляхом звернення до дивергентної теорії «родовідного дерева», не відкидає спільнослов'янську й «спільноруську» прамови.

Як дивергентні А.Ю.Кримським було інтерпретовано, зокрема, такі історико-фонетичні процеси, як асиміляція *o* з *y* та *a*, ствердіння *p* в українській мові та ін. У морфології ученим представлено такі дивергентні процеси, як чергування *z* / *z*, *k* / *ц*,

x / *с* й наявність флексії - *i* у формах іменників давального, місцевого відмінків однини, збереження кличної форми іменників в українській мові та ряд інших.

Традиційність концепції утворення східнослов'янських мов у розробці А.Ю.Кримського базується також на визначенні дослідником часу виникнення самостійних східнослов'янських мов (XII – XV ст.ст.). Так, виникнення істотних відмінностей між слов'янськими «діалектами» П.Г.Житецький датував XII – XIII ст.ст. Період XIII – XV ст.ст., в

інтерпретації О.О.Шахматова, є часом утворення східнослов'янських мов. Хоча, згідно з концепцією О.О.Потебні, українська мова існувала вже за часів Київської Русі (IX – X ст.ст.).

Проблему східнослов'янського глотогенезу А.Ю.Кримський розглядає значною мірою схематично, у зв'язку з вивченням історії фонетичної та морфологічної будови східнослов'янських мов, насамперед української мови.

Нечіткістю в датуванні виникнення східнослов'янських мов пояснюється той факт, що окремі фонетичні процеси, спільні для всіх східнослов'янських діалектів, розглядаються ізольовано, як властиві лише українській мові (перехід *e* > *o* тощо). А.Ю.Кримський не завжди чітко відокремлював спільнослов'янські звукові явища від власне українських, не завжди брав до уваги ту вихідну основу, на якій формувалася український вокалізм і консонантизм.

Однак окремі недоліки досліджень А.Ю.Кримського, пов'язані з хронологізацією (здебільшого абсолютною. – К.Т.) й розкриттям процесу утворення української мови, не зменшують значення праць мовознавця для компаративістики.

Тищенко О.О.

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДАЛЬНЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ БУЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ

Науковий керівник – академік М.Г. Жулинський

У 2006-2007 навчальному році була розроблена та викладалася за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу дисципліна «Літератури народів дальнього зарубіжжя» («Література діаспори»).

Розробляючи даний курс ми поставили низку завдань – сформувані:

- навчальну програму відповідної дисципліни;
- тематичний (орієнтовний) план вивчення курсу;
- лекційний курс (включає теми лекцій, питання, які на них розглядаються);
- семінарські заняття (теми, питання, список літератури);
- самостійну роботу (теми, завдання, список літератури);
- теми для індивідуальних навчально-дослідних завдань (рефератів);
- загальний список літератури.

Курс «Література діаспори» може мати різний характер: лекції,

семінарські заняття, диспути, читання й обговорення рефератів. Він передбачає пошуково-аналітичну роботу, до якої під керівництвом викладача активно залучаються слухачі. Вони можуть готувати доповіді, реферати за заздалегідь визначеною тематикою, виконувати творчі письмові чи усні завдання, брати участь в обговоренні самостійно опрацьованих творів. При цьому викладач має враховувати індивідуальні особливості сприймання слухачами художнього твору – залежно від їх життєвого досвіду, індивідуального рівня, естетичного розвитку, сенсорної культури. Тактовне ставлення викладача до нешаблонних оцінок художнього твору сприятиме розвитку розумових здібностей студентів, заохочуватиме їх до висловлення власних суджень, готуватиме їх до самостійної роботи.

«Література діаспори» вперше викладається на другому курсі за новими навчальними планами. Розподіл годин порівняно з викладанням цієї дисципліни при зміненому загальному навантаженні – 54 години на четвертому курсі та 72 години на другому курсі. Розподіл на четвертому курсі передбачає 12 лекційних годин, 20 – семінарських, 22 години на самостійне опрацювання. На другому курсі зроблено перерозподіл так само на користь аудиторних занять, а саме – 26 годин лекційних, 18 на семінарські заняття, решта поділена між самостійною та індивідуальною роботою (відповідно 22 та 28 годин). Курс являє собою один змістовний модуль, який поділено на два кредити, що передбачає дві модульні контрольні роботи. Форма підсумкового контролю заліки на обох курсах.

Такий перерозподіл, на нашу думку, дуже позитивно впливає на засвоєння студентами навчального матеріалу, оскільки саме практичні заняття дають змогу разом з викладачем розібрати складні моменти в кожній темі. Слід врахувати, що «Література діаспори» є фаховою дисципліною для студентів філологічного факультету.

Метою викладання цього курсу є, ліквідація прогалин в історії вітчизняної літератури шляхом залучення до розгляду творчого доробку письменників українського зарубіжжя, що покликане підвищити інтелектуальний рівень слухачів магістратури, збагатити їх естетично й духовно.

Кількість годин, передбаченої викладачеві для роботи зі студентами, просто фізично не дає змоги приділяти кожному необхідної уваги, не говорячи про необхідність перевірки самостійної та індивідуальної роботи, хоча викладач намагався задовольнити всі потреби студентів.

Переваги рейтингової системи використовуються далеко не повністю. Можна визначати місце кожного студента на своєму потоці (не відмінник чи трієчник, а перший, тринадцятий, двадцять п'ятий), з кожної окремої навчальної дисципліни тощо. Результати поточного рейтингу

можна було б урахувати при призначенні стипендії, поселенні в гуртожиток, різних заохоченнях, при розподілі на роботу, причому об'єктивність таких рішень ні в кого б не викликала сумнівів. Остаточний рейтинг міг би впливати на якість диплома, характеристику для вступу в магістратуру чи аспірантуру, на стартову зарплатню на першому місці роботи. А головне, така система спонукала б до здорової конкуренції і кращої свідомої підготовки людини до самостійного (у повному і новому значенні цього слова) життя.

Фомінська Є.С.

МІФ ТА РЕАЛЬНІСТЬ В РОМАНАХ Г.Г. МАРКЕСА «СТО РОКІВ САМОТНОСТІ» ТА Д.АПДАЙКА «КЕНТАВР»

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.Л. Біличенко

XX століття внесло свої корективи в традиційні форми міфологічного мислення та поетичної міфології. Міфологізація стала одним з основних принципів поезики XX століття. Зі зверненням до міфу зв'язана ускладнена символіка, тяжіння до притчі, параболи, змістовій багатшаровості - це характерні параметри художніх світів Дж. Джойса, Л. Малерби, Ф. Кафки, Г.Маркеса, Т. Манна, Д. Апдайка, К. Вольф, Г. Майринка, М. Юрсенар та інших письменників.

Інтерес до міфу актуалізувався, про що свідчать дослідження перших величин західної та вітчизняної культурології та філософії сучасності - К.Юнга, З. Фрейда, І. Хейзинги, К. Леві-Стросса, М.Хайдеггера, А.Ф.Лосева, Я. Голосовкера та інших.

В аспекті нашої проблеми основний інтерес зосереджений на дослідженні форм рецепції та трансформації міфу у творчості зарубіжних письменників XX століття.

Критики та літературознавці відносять роман Гарсія Маркеса „Сто років самотності” до розряду міфів, стверджуючи жанр «роман-міф». Залишається вирішити, який це міф. І отут єдності наче й не було, тому що в кожного є своя концепція. Один бачить у романі біблійний міф з його створенням світу, єгипетськими стратами та апокаліпсисом (Н.В. Євченко, Є.Н.Мелетинський, М. Стеблін-Каменський, сам Маркес), другий – античний з його трагедією долі й інцесту (Д.Затонський, І. Я. Ненько), третій – психоаналітичний за Фрейдом (В.С. Ботнер), четвертий – ацтекський (С.А.Токарев, Маріо Варгес Льюес) або міф інків з циганськими мотивами (чилійський літературознавець Аріель Дорфман). В.Бачко вбачає в романі не тільки „антично-библейский подбой”, а и

древнегрецький миф о Ниобе (17 убиених младенців), але й одночасно „символ надменности и невыносимого страдания (одиночества), для которого и 100 лет мало”. У своїй статті літературознавець посилається на індіанські міфи, в яких він вбачає всю історію Латинської Америки. Нарешті, деякі критики вважають „Сто років самотності” романом-міфом, сконструйованим Г. Маркесом з різних міфологій (за Столбовим).

Багато з того, що відбувається в романі, справді мало місце в Аракатаці: і грубе втручання в патріархальне життя містечка північноамериканської компанії "Юнайтед Фрут", і бананові плантації, і використання місцевих креолів, метисів і мулатів з корисливою метою, і масовий розстріл профспілкового мітингу, наслідки якого старанно приховувались.

Художній простір роману Джона Апдайка «Кентавр» також утворюють два шари – міфологічний та реалістичний. Апдайк звертається до давньогрецької міфології, аби розповісти не тільки про поодинокую долю "маленької людини" Америки кінця 40-х, а й про вічні закони буття. Він звертається до глобальних морально-філософських проблем, таких як людина і доля, сенс буття, смерть і безсмертя, земне і небесне в природі людини.

Міфологічні герої та ситуації прозоро співвідносяться з подіями реального життя; майже всі персонажі представлені у двох вимірах: у буденному та легендарно-міфологічному. Художнім двійником Джорджа Колдуелла в міфологічному плані роману є божественний кентавр Хірон, який, за міфом, був поранений отруєною стрілою своїм найкращим учнем Гераклом і мав через те довічно нестерпно страждати. Пітер Колдуелл, його син, в романі постає Прометеєм, директор гімназії Зіммерман дорівнює Зевсу, вчителька фізкультури Віра – Афродиті, лікар Еплтон – Аполлонові. Письменник у кінці роману розміщує незвичайний словник міфологічних паралелей.

Події реалістичного шару роману охоплюють декілька днів у січні 1947 року і відбуваються в містечку Олінджер, штат Пенсильванія. Джордж Колдуелл – добрий і чуйний дивак, ранимий і невпевнений в собі, проте надзвичайний знавець свого предмета, закоханий у науку. Він страждає через черствість та несправедливість начальства, безсердечність учнів, повсякденні негаразди, що його спіткають. Разом з тим, роман звертається до гострих соціальних проблем повсякденного життя "маленької людини": його невпевненість у наступному дні, побоювання за подальшу долю сина і прагнення дати йому гарну освіту. Письменник стурбований і моральним занепадом американців: в Олінджерській школі панують підлабузництво, розпуста, хабарництво, нищість; у невеличкій кав'ярні поблизу школи роздмухуються неофашистські гасла; молоді

люди прагнуть розваг замість наук, дорослі – грошей натомість совісті.

За зізнанням Апдайка, письменник прагнув, аби міфи і реальність, взаємно проникаючи, доповнювали одне одного і створювали певну оболонку сучасного міфу.

Таким чином, ми підкреслюємо, що в романах Г. Г. Маркеса «Сто років самотності» та Д. Апдайка «Кентавр» велику роль відіграє міф у філософському та художньому пізнанні світу та бачимо його зв'язок з реальним життям Америки.

Хилько И.А.

ГРОТЕСК КАК ОСНОВА РЕАЛИСТИЧЕСКОЙ НОВИЗНЫ КОМЕДИИ Н.В. ГОГОЛЯ «РЕВИЗОР»

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент А.А. Рубан

В русском литературоведении и сегодня нет единого взгляда на своеобразие комедии Н.В. Гоголя «Ревизор», которая является одним из замечательных драматических произведений, написанных на основе общественных и политических наблюдений автора над жизнью русского провинциального города. Сам сюжет комедии, выведенные в ней типы раскрывали перед читателем и зрителем окружающую его современную действительность.

В русской литературе 20-30 гг. XIX в. были развиты такие виды комедий, как легкая салонная комедия, или водевиль, и бытовая комедия. Еще раньше, в XVIII в., под пером Д.И. Фонвизина появилась социально-обличительная просветительская комедия («Бригадир», «Недоросль»). Просветительно-реалистическая направленность этой комедии получила дальнейшее развитие в критически-реалистической комедии А.С. Грибоедова «Горе от ума». К сожалению, комедия украинского писателя Г.Ф. Квитки-Основьяненко «Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе» (1827 г.), также носившая социально-обличительный характер, была опубликована в Петербурге только в 1840 г. В какой-то мере эта комедия могла послужить для Гоголя источником некоторых реминисценций. Кроме комедии Г.Ф. Квитки-Основьяненко, литературными источниками для «Ревизора» также могли быть комедия М. Полевого «Ревизоры, или лжец, прибывший издалека» и комедия Коцебу «Маленький немецкий городок».

Однако нельзя подходить к анализу комедии Н.В. Гоголя «Ревизор» как к подражательной, неоригинальной комедии, к чему склонялся Н.В. Волков. Поэтому мы объективно оцениваем реалистическую новизну в

комедии Н.В. Гоголя и выделяем новаторские гоголевские приемы политического изображения как персонажей, так и русской провинциальной действительности.

Анализируя комедию, мы вычлняем в ее тексте такие приемы комического изображения, как юмор, ирония, сатира и гротеск, и показываем, что Н.В. Гоголь преимущественно использовал для характеристики Хлестакова и чиновников вначале юмористический гротеск, а затем – сатирический. В немой же сцене автор изображает замершие как бы навсегда позы чиновников (для сценического действия две минуты замирания на сцене равносильны смерти) не то что с сатирой, а с саркастическим гротеском. Едкая насмешка автора сквозит как при описании замершей фигуры городничего, так и при описании чиновников.

Основной прием комического изображения в пьесе – гротеск, имеющий три составляющие: 1) комическое (либо юмор с иронией, либо сатира, реже – сарказм); 2) гипербола; 3) фантастика.

Гротеск у Н.В. Гоголя не столь ужасен и абсурден, как у его последователя, писателя-сатирика М.Е. Салтыкова-Щедрина. Лишь немая сцена в «Ревизоре» писателя может привести к легкому ужасу, но и то не всех зрителей. Это наглядно проявилось уже при первом представлении пьесы: галерка, где сидела простая публика, хохотала, а партер, заполненный чиновниками, ужасался.

Гоголевский гротеск, в который включается то юмор, то сатира, при неизменных гиперболе и фантастике удивительным образом служат воссозданию реализма происходящего. Под воздействием то добродушного юмора, то сатиры, направленной на воссоздание идеалов русской действительности, гоголевская фантастика перестает быть таковой. Сливаясь с реальностью, фантастика в финале размывает границы реальности и зовет к ее преобразованию. Для Н.В. Гоголя идеальное – в будущем, и в этом вся сила реализма и оптимизма писателя.

Чеботарева Т.А.

СТИЛИЗАТОРСТВО КАК ОСНОВА ТВОРЧЕСТВА М. КУЗМИНА

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент А.А. Рубан

Миф о Кузмине возник одновременно с вхождением писателя в литературу, и идея анахронизма – его важнейшая составляющая.

Стилизаторство Кузмина невозможно трактовать однозначно как вид литературного рукоделья и удел ограниченного дарования, неспособного существовать вне сферы культурных отражений. Дело даже не в

высочайшем уровне мастерства, которое демонстрировал Кузмин, создавая вариации на темы французского авантюрно-психологического романа эпохи рококо («Приключения Эме Лебефа»), английского романа путешествий, имитирующего документально достоверные записки в духе Даниэля Дефо («Путешествие сэра Джона Фирфакса...»), прозы античности («Повесть об Елевсиппе», «Римские чудеса»), комедии дель арте («Венецианские безумцы») и т.д.

Кузминские стилизации редко бывают ориентированы на конкретные образцы; таких вещей, как рассказ «Набег на Барсуковку» (1912), обыгрывающий сюжетную схему пушкинского «Дубровского», или кантата «Св. Георгий» – обработка змеборческого мифа у него немного. По большей части его «отражения» имеют вполне самоценный характер, но выполнены так, чтобы можно было любоваться гибкостью и изящной простотой этого всегда впадет отвечающего предмету, эпохе и положению стиля.

«Стилизаторские» опыты Кузмина позволительно причислить к рассказам «второго рода» (систематика Сервантеса): в них прелесть заключается в свободном звучании голосов различных культур, эстетических систем, в виртуозном использовании накопленных веками условных форм и приемов художественной выразительности.

Мир, отраженный сквозь призму эстетических зеркал, запечатленный в грандиозном наборе мифопоэтических образов и функционирующий в системе сюжетно-стилевых клише, для Кузмина необычайно пленителен, он наделен своей особой жизнью, свободной, непредсказуемой и непринужденной. Беря за основу твердую форму, он всякий раз ищет в избранной системе эстетических координат свежее стилевое построение.

Обращенность Кузмина к «чужим» стилевым константам представляет собой также конкретное выражение его общего тяготения к духовному и культурному *синтетизму*: не случаен в этом отношении пристальный интерес писателя к гностицизму, возникшему на заре христианской эры и сочетавшему в себе элементы самых различных религиозно-философских и мистических учений.

Мотивы переключки, противопоставления и симбиоза различных культурных, мифологических и художественных образов и представлений с годами занимают все большее место в его творчестве. Этот синтетизм и ретроспективизм не причуда отрешенного таланта, пресыщенного эстетическими инъекциями; в избранном Кузминым типе творческого самовыражения тоже подспудно сказывалась эпоха, в которую он жил и работал.

Исторические ретроспекции Кузмина вполне подтверждают высказанную им в статье «Письмо в Пекин» (1922) парадоксальную мысль о

том, что «всякое подлинное произведение искусства по самому существу своему, часто мимо воли художника, не может не быть современным, иногда заглядывая в будущее, но уж никак не отставая от жизни».

Черненко Л.В.

ВЫРАБОТКА РЕЧЕВЫХ УМЕНИЙ С ПОМОЩЬЮ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК

Научный руководитель – старший преподаватель Б.И. Маторин

Уже на первом этапе работы следует сообщить учащимся об основных сопоставительных философских категориях и других часто встречающихся в пословицах диалектических парах: *добро – зло, благо – вред, сила – слабость, ум – глупость, прекрасное – безобразное* и т. д. Полезно сразу же привести примеры аллегорического выражения этих пар в пословицах: например, *сладкий – горький, черный – белый* выражают значение диалектических пар *добро – зло, благо – вред*. Можно ограничиться и вовсе упрощенной формой: *хорошо – плохо*. Важно, чтобы сами учащиеся убедились, что в каждой пословице заложена та или иная диалектическая пара, сочлены которой противостоят друг другу, но и существовать один без другого не могут. Осознание учащимися универсальности данного характера связей (закон единства и борьбы противоположностей) – залог успеха работы над пословицами.

Затем учитель предлагает учащимся высказать свои варианты толкования любой пословицы и обсудить их. Тщательно анализируются понятия, выделяются те из них, которые могут составить диалектическую пару. Если искомые понятия выражены аллегорически, составляются синонимические и ассоциативные ряды по каждому из них. На этом этапе необходимо сообщить учащимся, что помимо смыслового значения слово может нести оценочно-эмоциональную окраску. Это важно для «расшифровки» аллегорий.

Например, пословица *Капля камень точит (долбит)* содержит аллегорическую пару «капля – камень». Приводя разные ассоциации, учащиеся выясняют, что сочлены объединены в пару по принципу «мягкий – твердый», а еще более точно – «сила – слабость». По общему правилу сила всегда берет верх. Однако в нашем случае эта закономерность нарушается в силу действия закона перехода количественных изменений в качественные. Ведь слово *капля* подразумевает именно процесс многократного действия.

Следующий прием – компаративный анализ. Анализируются и

сравниваются пословицы-синонимы и пословицы-антонимы. Чрезвычайно важно дать учащимся прочувствовать, что оценочные нюансы слов в сравниваемых пословицах приводят к сдвигам между соответствующими понятиями. Именно в этом и состоит одно из проявлений уникального феномена пословицы – форма занимает столь активную позицию по отношению к содержанию, что нередко трансформирует его.

В процессе компаративного анализа особое внимание уделяется логической структуре сравниваемых пословиц, четкому формулированию суждений, входящих в их состав, определению характера взаимосвязи между суждениями. Это позволяет более четко определить степень совпадения смыслов пословиц-синонимов, наглядно представить величину логико-семантических зазоров как между смыслами, так и между мыслью и словом, выражающим мысль. В этом плане особый интерес для компаративного анализа представляют иноязычные пословицы, не имеющие прямых аналогов в русском языке.

Так, одно из толкований английской пословицы *Людам, живущим в стеклянном доме, не следует бросать камни* состоит в том, что существует опасность навредить самим себе, разрушить собственный дом. Однако более глубокий анализ показывает, что смысловая структура этой пословицы сложнее. Первая часть пословицы – *Людам, живущим в стеклянном доме* – означает очевидный недостаток, слабое место, ахиллесову пяту, о чем бросающему камни надо всегда помнить. Смысл очень близок русской пословице: *В своем глазу бревна не видит, а в чужом соломинку замечает*, т. е. не замечает собственных недостатков и придирчив к недостаткам других. Вторая часть пословицы – *не следует бросать камни*, очевидно, означает – не следует быть инициатором конфликта, поскольку велика вероятность получить адекватный ответ: *Как аукнется, так и откликнется* или *Не дразни гусей*.

Наиболее эффективным тренингом по практическому применению пословиц является прием, который условно можно назвать «прогонкой пословицы через ситуации». Начать можно с таких широких сфер, как экономика и политика, право и мораль, наука и искусство, религия и атеизм, которые, как известно, сами являются диалектическими парами и основными сферами мировоззрения. Далее можно испытать пословицу в таких ситуациях, как трудовая, учебная деятельность, общение, межличностные отношения, коллектив, семья и т. д.

«Прогонка» пословиц дает очень многое. Во-первых, уже на этом этапе учащихся ждут открытия. Например, когда вдруг обнаруживается, что известная и простая пословица «работает» в самых разнообразных и неожиданных ситуациях. Учащиеся на собственном опыте убеждаются, что именно абстрактные, «философские» пословицы наиболее

продуктивны. Этот прием поможет лучше запомнить пословицу и использовать ее в спонтанной речи.

«Поле чудес» – еще один практикум игрового характера. Основное его предназначение – активное и интенсивное припоминание, перевод пословичного материала из долговременной памяти в оперативную, актуализация процессов узнавания и воспроизведения. Формой проведения практикум похож на игру «Поле чудес», но, в отличие от условий телевизионной игры, игрокам необходимо отгадать не слово, а целую пословицу. При этом ученикам даже не сообщается, о чем речь в задаваемой пословице. Каждая команда поочередно отгадывает свою пословицу. Часто учащиеся угадывают «зашифрованную» пословицу, не открывая ни одной буквы. Такой успех оценивается в 10 баллов. Если сразу отгадать не удастся, а так чаще всего и бывает, капитан просит открыть одну, по усмотрению команды, букву. Если и это не помогает, открывается еще одна буква и т. д. За каждую открытую букву снимается по одному баллу. Игра проходит очень увлекательно.

Четверик Н.Н.

К ВОПРОСУ О РАЗРАБОТКЕ УРОКОВ ПО ПУНКТУАЦИИ ДЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент Н.М. Маторина

Цель этого урока-исследования – оживить восприятие знаков препинания, показать необходимость их соответствия смыслу текста. Для урока были подготовлены сборники стихотворений Лермонтова, листочки с цитатой-заданием, записи на трехстворчатой доске.

Вступительное слово учителя:

– Здравствуйте! Сегодня хорошее весеннее утро, надеюсь, и весь день будет для нас хорошим. Мы начинаем наш урок русского языка и литературы – урок словесности. Это будет урок-исследование. (Тема записана на доске.) Здесь на столе – ваши работы по рассказу К. Паустовского о корректоре Благове, который умел поправить текст, не вписав, не переставив, не выбросив из него ни слова, а только изменив знаки препинания.

Вот на доске некоторые предложения из ваших изложений (открывается левый разворот доски):

1) «– Это чудо, – сказал я».

2) «Мы прочитали рассказ и смутились, все было скомкано и неразборчиво».

3) «Я прочитал рассказ и онемел, это была прозрачная литая проза». Где бы здесь поработал старик Благов?

Учащиеся отмечают «недостаточность» запятой во всех трех предложениях, причем постановка восклицательного знака после прямой речи в первом предложении ведет к замене слова *сказал* более уместным глаголом.

– Легко угадать, что появилось раньше – знаки препинания или правила пунктуации. Люди постепенно изобретали знаки препинания, они были разными, но все они должны были помогать лучше понимать текст. Значит, у знаков препинания есть свое назначение и своя роль. И правила пунктуации не случайны – они помогают так расставить знаки препинания, чтобы выявить структуру текста, передать его эмоциональное напряжение. Это и есть тема нашего сегодняшнего урока. (На доске записан эпиграф: «Знаки препинания – это как нотные знаки. Они твердо держат текст и не дают ему рассыпаться». К. Паустовский.)

– Прочитайте текст, который есть у каждого (на листочке). Определите тип речи, стиль. Потом карандашом расставьте знаки препинания. (В это время на центральной доске записываются слова *индивидуальность* и *уникальность* с их толкованием по словарю.)

Часто то, что мы считаем нашими недостатками, является выражением нашей индивидуальности. В этом наша уникальность. Природа никогда себя не повторяет. С самого начала существования жизни на земле не было двух похожих снежинок или дождевых капель. И каждая ромашка отличается от другой. Наши отпечатки пальцев такие же разные, как и мы. Так задумано природой. Если вы готовы принять это, то вы не будете постоянно сравнивать себя с другими. Пытаться быть похожим на других – значит высушивать свою душу.

Учащиеся читают текст, обсуждают расстановку знаков препинания, затем сверяют свои работы с текстом (со знаками) на правом развороте доски. Предложения простые, и почти у всех знаки расставлены правильно.

– Чем определяется такой характер текста (это отрывок из книги Луизы Хей «Как исцелить свою жизнь?»), его ясность, простота и – простота постановки знаков препинания? (Пропаганда знаний, стремление убедить читателей, настойчивое обращение к ним.)

– А теперь обратимся к художественной литературе. Послушаем известное вам стихотворение М. Ю. Лермонтова «Когда волнуется желтеющая нива...» (Его читает заранее подготовившийся ученик.) Что для вас главное в этом стихотворении? О чем оно? (Ответы учащихся.) В ваших книгах есть закладки – откройте страницу с этим стихотворением. Как оно построено? (Подробный лингвистический анализ, из которого учитель может взять все необходимое для этой части урока, см.: РЯШ. –

1989. – № 4. – С. 59-62.) Сколько здесь точек? Значит, это одно предложение? Почему в сложноподчиненном предложении знак предложения бессоюзного – точка с запятой? Зачем Лермонтову понадобилась такая композиция – многочленное сложноподчиненное предложение в форме периода, где главное предложение – последняя из четырех строф?

– Природа, общение с ней дает поэту и его лирическому герою умиротворение и постижение счастья на земле. В выражении этой мысли участвуют все языковые средства, в их числе – композиция, синтаксис и интонация. (Пишу на доске: «М. Ю. Лермонтов – первая половина XIX века».) Задумайтесь: труднее или легче, чем наше, было время Лермонтова?

Пишу на доске: «О. Э. Мандельштам – первая половина XX века». Диктую текст, один ученик записывает его на доске:

*Звук осторожный и глухой
Плода, сорвавшегося с древа,
Среди немолчного напева
Глубокой тишины лесной...*

Очень коротко рассказываю о Мандельштаме.

– Какой знак важен в этом стихотворении? (Многоточие, которое означает здесь недосказанность, приглашение к раздумью.) Тема стихотворения? Его смысл? В этом предложении много художественных определений. Что же скажут нам эпитеты? Почему звук *осторожный*? *Глухой*? Парадоксальное сочетание: *немолчный напев глубокой тишины лесной* – как его понять? Чем близко это стихотворение стихотворению Лермонтова? (Гармония в природе, философская лирика в пейзажной зарисовке.)

Один из учащихся уже записал на том развороте доски, который не виден классу, стихотворение Н. Глазкова:

*Поглядеть велит сам бог нам
На сирень перед окном,
Потому что передохнем,
Если не передохнем!*

– Как вы думаете, когда написано это стихотворение? (Появляется еще одна запись под двумя именами: «Н. И. Глазков – вторая половина XX века».) О чем оно? (Подчеркнуто будничен текст; сниженная разговорная лексика; игра слов придает энергию выводу. Подстать и знаки препинания.)

В заключение урока прошу написать в тетрадях, какой из текстов этого урока затронул душу и воображение более других, вызвал какую-то ответную мысль, чувство, и попробовать объяснить почему.

Домашнее задание. За те пять минут, которые даны на сочинение-миниатюру, записываю на доске:

Мой дядя самых честных правил,

Когда не в шутку занемог, (;)

Он уважать себя заставил

И лучше выдумать не мог.

– Подумайте дома, что изменится в понимании текста, если вторую запятую заменить точкой с запятой. Исследователи считают, что именно этот знак был в пушкинском оригинале и первых изданиях. Подсказка: слово *когда* имеет не только временное значение.

Отрадно было, что ребята в своих маленьких работах назвали разных авторов: значит, тексты действительно подействовали избирательно.

Чиж С.В.

ПРИРОДА КОНФЛИКТА В ДРАМАТУРГИИ И.С. ТУРГЕНЕВА

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент **И.Н. Казаков**

В русском театре Тургенев был первым, кто обнаружил конфликтность существования человека не в экстремальных ситуациях, а в размеренном течении обыденности. Сама жизнь как данность предстала в его драматургии главным носителем дисгармонии.

По характеру проявления конфликты тургеневских пьес можно разделить на

1) философско-психологические («Неосторожность», где скрытые мотивы поведения персонажей объясняются нереализованностью устремлений и страстей действующих лиц; и это психологическое противоречие выступает в произведении философским обоснованием вечного драматизма жизни);

2) любовно-психологический «Месяц в деревне» - пьеса, в которой взаимоотношения мужчины и женщины раскрывают сложность внутреннего мира человека через столкновение природных, подсознательных основ личности с моральными принципами);

3) социально-психологические («Нахлебник», где действие построено на несоответствии общественного положения персонажа и внутреннего потенциала личности);

4) философско-бытовые («Завтрак у предводителя», - здесь в качестве источника драматизма выявляется оупляющее воздействие быта, который осмысливается на уровне философской проблемы человеческого существования);

5) философско-эстетические (драматургические произведения 1860-х годов, представляющие противоборство косности и творческого начала жизни, рассматриваемых в контексте вечной борьбы искусства за торжество созидательных сил).

Принцип организации драматического действия, основанного на внутреннем психологическом конфликте, для Тургенева является доминирующим, но не единственным. Бытовые, социальные и творческие противоречия также обретают у писателя статус глубинных первопричин драматизма жизни.

Все жанровые образования, к которым обращался писатель (романтическая драма, водевиль, светская комедия, «слезная» и «мещанская драма»), имели казуальную природу конфликта. Тургенев изменил их главный структурообразующий носитель, придав конфликтам своих пьес субстанциальный характер. Это привело к разрушению строгих жанровых канонов, так как постоянные, извечные коллизии (трагические) получили право на изображение не только в трагедиях классического образца.

В пьесах Тургенева нет трагического героя - сильной личности, осознающей несовершенство мира и бросающего ему вызов. В них наличествуют только неразрешимые противоречия. Трагический мир без трагического героя - такая модель сценического действия характерна для театрального мышления XX века, основанного на трагикомическом ощущении бытия.

Создавая драматургическую систему на основе субстанциальной природы конфликта, Тургеневу удалось, синтезируя опыт театра предшествующих лет, проложить путь творческим открытиям будущего века.

Чистіліна О.М.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 5 КЛАСУ В ПРОЦЕСІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Науковий керівник – канд. пед. наук Г.І. Бондаренко

Сучасні пріоритети розвитку освіти вимагають створення якісно нової школи, зорієнтованої на виховання особистості нового типу, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин.

У Національній доктрині розвитку освіти визначено основну мету державної політики щодо розвитку освіти, яка полягає у створенні умов для

розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя. Це вимагає переходу від директивної до особистісно зорієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів, творчих здібностей. Тому творчість, творча діяльність і творчі здібності були й залишаються предметом аналізу вчених, як вітчизняних (І.Волощук, С.Гончаренко,

Г. Костюк, О. Кочерга, В. Моляко, В. Роменець, О.Савченко, М. Холодна), так і зарубіжних (Л. Богоявленська, О.Матюшкін, Я. Пономарьов). Дослідниками аналізуються різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природи, компонентного складу, критеріїв та показників розвитку, методів і прийомів формування. Більшість з цих питань залишається дискусійними, що свідчить про складність та багатозначність природи цього феномену.

Розвиток творчих здібностей є складною педагогічною проблемою, яка може бути успішно розв'язана на основі створення оптимальних умов розвитку творчих здібностей. Серед цих умов виокремлено й теоретично обґрунтовано загальнопедагогічні (педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії з учнями; застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності; системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища) і дидактичні (активізація мовленнєво-творчої діяльності учнів 5 класу на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду; формування в школярів навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів; забезпечення вербалізації уявлень учнів на основі мовленнєво-творчої діяльності) умови. Дотримання цих умов у навчальному процесі забезпечує ефективність розвитку творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності.

Загальнопедагогічні й дидактичні умови розвитку творчих здібностей п'ятикласників лягли в основу триетапної організаційно-педагогічної моделі (підготовчий, коригувальний, творчо-пошуковий етап). Мета підготовчого полягає в збагаченні досвіду, розвитку мовлення, умінь передавати словом свої відчуття і почуття. Коригувальний формує уміння заохочувати критичність мислення, творчо-пошуковий навчає обґрунтовувати свій вибір, доводити його правильність і переконувати в цьому інших, розвивати образність мовлення.

На сучасному етапі проблема розвитку творчих здібностей п'ятикласників набула особливої актуальності, оскільки гуманістична тенденція в освіті детермінує необхідність упровадження нових підходів до процесу навчання й виховання учнів підліткового віку з максимальним використанням творчого потенціалу. Розвиток творчих здібностей має бути також невід'ємною умовою всіх предметів, органічно доповнювати

навчальний процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь і навичок учнів та їхніх творчих можливостей. Основним засобом розвитку творчих здібностей п'ятикласників учені (Г. Тарасенко, Н. Бібік) визначили мовленнєву діяльність, яка об'єднує всі навчальні предмети в загальне «поле» для творчого вдосконалення особистості.

Основою розвитку творчих здібностей учнів 5 класу було визначено цілеспрямовану роботу з образами уяви як результату мовленнєвої діяльності школярів. Успішність розвитку творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності забезпечує дотримання таких дидактичних умов:

- активізація мовленнєвотворчої діяльності учнів 5 класу на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду;
- формування в школярів навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів;
- забезпечення вербалізації уявлень на основі мовленнєвотворчої діяльності.

Розвиток творчих здібностей, на нашу думку, має ґрунтуватися на *активізації творчої мовленнєвої діяльності* учнів 5 класу на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду, забезпечення вербалізації уявлень учнів на основі мовленнєвої діяльності [1].

Творчість - це процес народження нового в природі чи людині: у природі - зародження, зростання, вирівнювання; у людині - створення нових думок, почуттів чи образів - безпосередніх результатів творчих дій. У результаті творчості виникає оригінальний, об'єктивно цінний і самодостатній продукт. Продуктами творчості бувають відкриття, винахід, нові художні образи, твори тощо [2].

Творчість передбачає наявність в особистості здібностей, мотивів, знань, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Творчість стимулює розвиток інтересів, мислення, дослідницької активності [3].

Вивчення літератури дозволило отримати дані для опрацювання педагогічного визначення феномену творчих здібностей як необхідної передумови формування творчої особистості. Аналіз поглядів філософів минулого й сучасності виявив, що творчою тією чи іншою мірою є кожна особистість, яка прагне самовиразитися в діяльності, спрямованій на перетворення навколишнього середовища. Творча особистість, використовуючи оригінальні засоби, способи діяльності, здійснює ідеальне перетворення, а потім матеріалізує його на практиці. Продукти її діяльності вдосконалюють навколишній світ, надихають до творчої діяльності інших. Міра творчої активності суб'єкта залежить від розвиненості його творчих здібностей.

Отже, творчість - неодмінна умова інтелектуального та духовного

зростання людини та поступального руху суспільства. Словесник має передовсім навчити дітей мислити, уявляти, вміло користуватися словом, розуміти твори мистецтва, відчувати їх серцем і розумом, а в результаті - виховати духовно багату, естетично розвинену особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Русова С. Нова школа/ Заред. І.Єрмакова. - К., 1995. - С. 19-28
2. Шелехова Г.Т. Сучасні підходи до навчання рідної мови в загальноосвітній середній школі // Укр. мова і літ. вшк., 1998. -№ 1. - С. 12 — 16.
3. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. - К., 1994.

Чипурова А.В.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ПРИКЛАДАХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ О.ДОВЖЕНКА

Науковий керівник – кандидат пед. наук Г.І. Бондаренко

Сьогодні людство зазнає духовного та морального падіння. Занепадають такі цінності, як доброта, чесність, милосердя. Нехтуються здобутки національної культури. Ми повинні перейти межу, за якою людство перестає бути організованою спільністю, існуючою на засадах взаємоповаги та взаємодопомоги.

Ми вважаємо, що найпереконливішим вихователем людини є правдива історія її народу, культура, традиції нації. Цю думку підтверджує й Григорій Ващенко (1878–1967) – відомий український вчений, педагог і психолог – у своїй праці “Виховний ідеал”, де зазначає, що виховна система своїм корінням сягає в глибину віків і спроможна відживити завмерлі клітини людської душі, все те, що закодовано в духовних генах людського роду. А літературі, безумовно, відводиться одне з найпочесніших місць в даній виховній системі. Бо саме вона є невичерпною скарбницею духовності, нашим безперервним зв'язком з минулим та майбутнім; завдяки їй ми маємо можливість спілкуватися з прабатьками, вбирати досвід і мудрість поколінь. Тільки літературі, яка в центр уваги ставить людину, її духовний світ, творчий потенціал, підвладне відродження втрачених критеріїв моральності, утвердження вічних загальнолюдських уявлень про совість, честь, поняття добра і зла.

Можна без перебільшення сказати, що література становить собою школу життя, де підрастаюче покоління знайомиться з життям рідного народу та всього людства – його минулим та сучасним, вчиться давати правильну, обґрунтовану оцінку подіям, зображеним в літературному творі

з позиції загальнолюдських морально-етичних цінностей.

Спираючись на вищезазначене, українську літературу виділяють як базовий предмет сучасної національної школи.

Література є предметом виховання, і велика роль в ній належить насамперед класикам, серед яких видатний український кінорежисер, прозаїк, драматург, публіцист, художник та невтомний громадський діяч Олександр Петрович Довженко.

Здавалося б, що ще нового можна сказати про Олександра Петровича Довженка? Десятки книг, статей, спогадів вичерпали все, – “повизбирували найменші деталі про цю геніальну людину та, мабуть, великому, гарному й доброму немає кінця, Така закономірність, на наш погляд, виправдана. Тим більше, коли йдеться, за словами М.Т.Рильського, про “напрочуд широко обдаровану людину, котра цим нагадує художників доби Ренесансу”.

Усе своє незвичайне, полум'яне життя і натхненну романтичну творчість О.Довженко присвятив Батьківщині, народові. “Любов до рідної землі він вважав одним із найвищих обов'язків, однією з найістотніших прикмет справжньої людини”, – писав М. Рильський [2].

У грізні роки Великої Вітчизняної війни твори О.Довженка кликали радянських людей на боротьбу проти ворога, вселяли віру в перемогу. “Із глибин душі, з палкого почуття радянського патріота народжувались статті часів воєнного лихоліття... Окопний люд не раз бачив поряд себе Довженкову сивину. За умов найтяжчих фронтних знову розкривався творчою снагою все той же пристрасний, темпераментний, полум'яний Довженко...” – писав О.Гончар [1].

Кіноповість “Україна в огні” в життєвій і творчій біографії О.Довженка посідає особливе місце. А в усій радянській літературі про Велику Вітчизняну війну цей твір цілком обґрунтовано можна вважати якщо не вершинним, то одним з найкращих.

Тема Великої Вітчизняної війни в творі “Україна в огні” та інших творах О. Довженка, зокрема в “Повісті полум'яних літ” чітко проходить через статтю Ю.Ф.Кочергана “Проблема естетичного ідеалу”. Він говорить: “Проблема Великої Вітчизняної війни і ідея героїчного подвигу радянського воїна, одного з мільйонів, – ось та мета, яку поставив перед собою О. Довженко у своїх творах” [3].

Літературознавець Іван Дзюба у своїй статті „Штрихи до світового контексту естетики О.Довженка” зауважує, що на Довженкову естетичну позицію „озивається” в історії мистецтва багато різних голосів, солідарних і заперечливих; вона може „обростати” в нашій пам'яті різними історико - літературними асоціаціями. І це також - якась частина Довженкової естетичної „біографії”.

Довженко – поет краси. Він і її філософ. Роздуми про красу, про її місце в житті і мистецтві, про її виховну, перетворювальну силу та про те, як цю силу використати, – живий нерв усієї його творчої діяльності. Пафосом, інтенсивністю, цілеспрямованістю цих роздумів мало хто з сучасників може з ним зрівнятися.

Юрій Яновський у розмові, записаній потайки від нього 17 вересня 1940 року сказав: „Вирвати Довженка з українського ґрунту не можна, він одразу ж засохне, бо живиться лише українськими соками”

Олександр Петрович Довженко! Хто він для кіно, в чому значення його творчості – розуміли і відчували всі неоцінену роль, яку відігравала його літературна спадщина. Статті, виступи, сценарії й особливо щоденники, друге життя його фільмів на екрані – все це ввійшло в актив національної культури та у свідомість кожного справжнього художника, обмірковувалося й обговорювалося, стаючи зразком, певною морально-художньою нормою.

Постійно діючий, актуальний, що живе в художній практиці, внесок Олександра Петровича в наше кіно та в нашу національну культуру – це його цілісна особа, не лише його художня, але й моральна обдарованість, його талант бути людиною, справжньою людиною, громадянином, без чого не можливо стати справді великим, народним художником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар Олесь. Від сосниці до планети. – Літ. Укр. –1984. – 6 вересня. – С. 4.
2. Рильський М. Народний митець. – У кн.: Спогади про Олександра Довженка. – К., 1973. – С. 32–33).
3. Укр. мова та літер. у школі. – 1988. – № 12. – С. 65).

Швидка А.В.

ГРАМАТИЧНИЙ СТАТУС ІНФІНТИВА

Науковий керівник – доктор філол. наук, професор **К.Г. Городенська**

Незважаючи на тривалу історію дослідження функціонування інфінітива, питання його морфологічного статусу усе ще залишається дискусійним. Складність і суперечливість пов'язана з великим колом проблем, однією з яких є питання щодо термінології на позначення такої категорії. Термін «інфінітив» походить з латинської «(modus) infinitives», що означає «(спосіб) неозначений». Те, що інфінітив не відноситься до способів, підкреслювали ще давньогрецькі вчені. Наприклад, Херобском,

який таку категорію вважав не способом, а формою. Ця думка була підхоплена деякими лінгвістами, і вже у XIX столітті інфінітив відокремили від категорії способу, зважаючи на те, що граматичний термін «спосіб» позначає перш за все зміну за особами та числами, а «неозначений спосіб» не має жодної визначеної форми дієслова через те, що не має ознак відмінювання. В. Виноградов пропонував позначати інфінітив «іменниковою формою», зважаючи на його зв'язок з іменником в етимологічному та синтаксичному відношеннях. К. Аксаков, О.Шахматов визначали інфінітив як «похідну», «початкову», «іменну» форму дієслова залежно від того, які ознаки йому надавались. У західноєвропейській науці для позначення інфінітива послуговувалися термінами «вербоїд» чи «вербалія», що означає «подібний дієслову». У традиційних граматичних описах інфінітив визначено як початкову, вихідну форму дієслова, що є центром усієї дієслівної системи (М. Жовтобрюх, Б. Кулик, А. Грищенко, М. Плющ та ін.). Тоді як у найновіших граматичних студіях його кваліфікують як напівморфологізований синтаксичний іменник (субстантив), що є наслідком транспозиції особово-часових та особово-способових форм дієслова, тобто наслідком синтаксичного ступеня субстантивації форм дієслова (І. Вихованець, К. Городенська).

Ці дефініції є діаметрально протилежними: у першій від інфінітива утворюються дієвідмінювані форми дієслова, а в другій від цих форм постає інфінітив-іменник.

У традиційному українському мовознавстві переважає думка, що інфінітив є членом дієслівної парадигми (в українській мові виокремлюється п'ять дієслівних утворень). Щодо місця інфінітива в парадигматичній ієрархії дієслова також немає одностайності. Одні мовознавці інфінітив ставлять на четверте місце після дієвідмінюваних дієслів, дієприкметників, дієприслівників (В. Русанівський, О. Безпояско К. Городенська). Інші дослідники вважають інфінітив початковою формою і висувають його на перше місце, розглядаючи як центр дієслівної системи (М. Жовтобрюх, Б. Кулик, М. Плющ, А. Грищенко та ін.).

Різnobій у підходах мовознавців пояснюється тим, що традиційно інфінітив зараховували до дієслова як частини мови переважно на підставі його лексичного значення (дії, процесу, стану). Якщо керуватися лише лексичним критерієм, то до дієслівного класу слід зараховувати і віддієслівні іменники, оскільки вони також містять сему дії, процесу, стану. Зважаючи на морфологічні ознаки інфінітива, слід констатувати, що він не має фундаментальних категорій дієслова, а саме часу та способу. Інфінітив не набув і транспонованих від іменника категорій роду, особи, числа. А наявність у нього єдиної граматичної категорії виду не дає підстав трактувати інфінітив початковою формою дієслова. Таким терміном

можуть послуговуватися лише ті форми, що мають повний набір граматичних категорій дієслова. Осмисленню окресленої проблеми сприяли роботи І.Вихованця, К.Городенської. Морфологічними ознаками (незмінюваність, морфологічна безформність), за якими він уподібнюється до прислівника, інфінітив відрізняється від особово-способових та особово-часових форм дієслів. Отже, якщо за семантикою інфінітив перебуває у зоні дієслова, то за морфологічними показниками він виходить з неї. Прихильники іншої теорії, посилаючись на іменне походження інфінітива, розглядають його як субститут іменника (Ф.Фортунатов), як віддієслівний іменник, який можна утворити від будь-якого дієслова в мові і який має тісний зв'язок з дієслівною системою. Підґрунтям цієї точки зору служить висновок про можливість поставити іменне питання у непрямому відмінку від попереднього слова і наявність паралелізму у конструкціях з інфінітивом і віддієслівним іменем. Морфологічні показники (найголовніший з них - невідмінюваність) негативно відповідають на питання про його належність до іменника. Запереченням його іменникової сутності, на думку І.Р.Вихованця, виступає насамперед семантико-лексична дієслівність і відсутність іменникових граматичних категорій. Далі мовознавець зауважує, що не належить інфінітив і ні до прикметника, і ні до прислівника. У зоні цих частин мови він трапляється за обмежених лексичних умов. Ад'єктивну позицію інфінітив займає тільки після віддієслівних іменників модального плану типу *бажання, вміння, прохання, наказ, звичка, обов'язок, надія* тощо. Залежність такого інфінітивного ад'єктива від іменника не передається прикметниковими категоріями роду, числа і відмінка, тут спрацьовує дещо інший граматичний механізм. Адвербіальна позиція інфінітива обмежується лише сферою цільових відношень при дієсловах руху.

Із зазначеного вище можна висновувати, що в жодній із чотирьох частиномовних зон інфінітив не є первинною формою. Проте, як зазначає І.Р. Вихованець, тільки в зонах дієслова та іменника форма інфінітива найбільш продуктивна і саме тут потрібно шукати пояснення його природи. Ця проблема в сучасному мовознавстві витлумачена досить суперечливо і репрезентована такими позиціями. О. Есперсен аналізує причину виникнення інфінітива із імені як «первинної форми існування одиниці мови», щоб підготувати «ґрунт» для появи дієслова як частини мови в ролі форми узагальнення, яка стоїть над парадигмами і вживанням. На основі інфінітива відбулося нарощення дієслівності. Слова, що називають дію, набули часової диференціації, утворилася парадигма особових форм, і як наслідок виникло дієслово. Отже, не інфінітив виник із дієслівних слів, а «дієслівна семантика, концептуалізуючись, каузівувала появу інфінітива» (М.Луценко). Згідно цієї дефініції інфінітив – первинна

форма перетворення іменних концептів у дієслівні, своєрідний етимон дієслова.

Прихильники іншої позиції (граматична школа І.Р.Вихованця) кваліфікують інфінітив як синкретичну (гібридну, перехідну, проміжну) частину мови. Зважаючи на семантико-синтаксичну сутність інфінітива, сформувалася позиція, згідно якої у системі частин мови можливі проміжні утворення, які являють собою морфологічні двочастиномовні спільні форми із закладеними в них потенційними закономірностями закріплення за граматичними сферами. Вихідною базою інфінітива виступають особочасові та особоспособові форми дієслів. У специфічних синтаксичних позиціях особові форми, займаючи позицію теми, часто субстантивуються. Одним із засобів субстантивної транспозиції дієслова є інфінітив. Метою такої транспозиції є входження дієслова до іменникового класу слів. Таке входження регулюється не словозмінними морфемами, а синтаксичною позицією. І. Вихованець акцентує увагу на тому, що інфінітив завжди походить від особового дієслова. Наступний етап субстантивації супроводжується вже морфологічними перетвореннями, наслідком яких постає віддієслівний іменник, як засіб остаточної субстантивної морфологізації. Наприклад: *Хлопець малює* → *Малювати* – *улюблене заняття хлопця* → *Малювання* – *улюблене заняття хлопця*.

Отже, інфінітив займає проміжну позицію у процесі субстантивної морфологізації форм дієвідмінюваного дієслова. Інфінітив є перехідним міжчастиним утворенням (синтаксичним субстантивом), за термінологією І. Вихованця, що по-різному входить до граматичних сфер дієслова та іменника. За набором граматичних ознак інфінітив більшою мірою закріплений за іменниковою зоною. Це виявляється передусім у тому, що іменникова синтаксична позиція посідає перше місце, бо дієслівна синтаксична позиція самостійно не може реалізуватися, окрім позиції головного члена в односкладних інфінітивних реченнях. Дієслівне функціонування інфінітива здійснюється за допомогою модальних чи фазових модифікаторів, а також аналітичних синтаксичних морфем.

У процесі субстантивної синтаксичної транспозиції в особових дієсловах нейтралізуються основні дієслівні категорії часу, способу та особи, а інфінітив набуває ознак центральних відмінків іменника – називного та знахідного. Інших двох іменникових позицій – роду й числа – інфінітив як синтаксичний іменник не може набути, тому такий ступінь субстантивної морфологізації дієслова К. Городенська, І. Вихованець кваліфікують як напівморфологізований. Як бачимо, за своїми формально-синтаксичними функціями інфінітив має складніший статус, а саме статус специфічної міжчастинимовної форми, що виявляє неоднаково ознаки дієслова та іменника. За семантико-синтаксичними ознаками інфінітив

більшою мірою пов'язаний з дієсловом, бо він дублює всі валентні позиції свого вихідного дієвідмінюваного дієслова, крім лівобічної суб'єктної у формі називного відмінка. Саме через це інфінітив-субстантив не може набути реальної предметності.

Резюмуючи сказане, зазначимо, що інфінітив як мовна категорія є одним із спірних об'єктів сучасної граматики. Вважаємо продуктивним, логічно вмотивованим розуміння граматичного статусу інфінітива як явища функціональної транспозиції дієслова.

Швидка Н.В.

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНА ПРИРОДА КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ ДІЄСЛОВА

Семантичний аналіз функціонування мовних одиниць дав змогу глибше вивчити особливості вживання елементів мовної системи, з'ясувати механізм функціонування аналізованого явища. Такий підхід у сучасному мовознавстві спостерігається і при дослідженні граматичної категорії способу дієслова, функціонально-семантичної специфіки способу при витворенні ним синтаксичної конструкції.

У традиційній граматиці тривалий час домінує кваліфікація категорії способу як тричленної дієслівної категорії, що об'єднує грамеми дійсного, умовного та наказового способів (М.Жовтобрюх, Б.Кулик, А.Грищенко, М.Плющ та ін.). Підставою для такої класифікації служить відношення дії, процесу чи стану до дійсності з погляду мовця, що визначається як реальність / ірреальність дії, процесу або стану. Деякі українські мовознавці, не заперечуючи факту, що категорія способу ґрунтується на опозиції ірреальних значень «гіпотетичність / бажаність», традиційну триграмемну категорію способу доповнили грамемами спонукального та бажального способів (В.Русанівський, К.Городенська, І.Вихованець). Підвищений інтерес становлять наказовий (імперативний) спосіб, спонукальний (хортативний) та бажальний (оптативний) способи. Як наслідок, відразу ж такі дефініції потрапили в коло пристальних наукових досліджень.

Дійсний спосіб зі своїми традиційними засобами вираження формує предикативний центр розповідних за модальністю речень. Умовний спосіб передає таке значення дії, яке може бути здійснене лише за певної умови. Така умова здебільшого полягає в тому, що паралельно з цією дією або раніше за неї має відбутися інша дія. Умовний спосіб має аналітичну форму вираження, утворену поєднанням дієслова у формі минулого часу та морфеми (частки) *би* / *б*. Парадигма умовного способу реалізує свою

семантику або у складному реченні (*Аби* випали дощі, *зазеленіли б* дерева, *кущі й трава*; *Пожили б* внуки трохи в селі – *дідусь навчив би* їх косити), або в простих неелементарних, що є трансформами складнопідрядних речень з підрядною умовною частиною, яка згорнулася в детермінантний другорядний член (*Якби мали докази, поводитися б* упевнено – *Поводилися б* упевнено *за наявністю* доказів). Саме такий детермінант ускладненого простого речення є виразником умови виконання гіпотетичної дії чи набуття гіпотетичного стану і виражається зазвичай прийменниками *за*, *у разі* та відпредикатним іменником. Умовний спосіб дієслова відповідно формує предикативний центр умовних (гіпотетичних) речень.

Грамеми наказового, спонукального та бажального способів слід розрізняти залежно від ступеня апелятивності: високим ступенем відзначається наказовий спосіб (імператив); послабленою апелятивністю – спонукальний спосіб (хортатив); нейтралізованою апелятивністю – бажальний спосіб (оптатив).

Наказовий спосіб виражає значення необхідності виконання дії співрозмовником, тобто дію, нав'язану суб'єктові проти його волі, призначену йому як повинність. Значеннєвий діапазон власне імператива доволі широкий: від простої апеляції «слухай» до категоричного наказу. У формах наказового способу можуть уживатися п'ять дієслівних форм: три синтетичні (друга особа однини і множини, перша особа множини) та дві аналітичні (третья особа однини та множини). У синтетичних формах рівень апелятивності високий, в аналітичних формах він послаблений. Імперативне значення другої особи однини і множини можуть також передавати інфінітиви (*Припинити* розмову). Зі значенням першої особи множини наказового способу вживаються форми минулого часу доконаного виду дієслів односпрямованого руху (*Поїхали*, як хочете, по м'яту, - запропонувала вона). Значення другої особи однини та множини наказового способу можуть передавати форми другої особи однини і множини, третьої особи однини або множини майбутнього часу (*Годі мудрувати! Підеш* пішки). Слід зазначити, що аналітичні форми наказового способу не мають своїх спеціальних закінчень, морфеми (частки) *хай / нехай* транспонували у сферу наказового способу закінчення теперішнього та майбутнього часу доконаного виду. Деякими мовознавцями аналітичні форми іноді виводяться з особової парадигми імператива, оскільки це периферійний засіб вираження, і він часто потрапляє в зону оптатива.

Спонукальний спосіб передає послаблене значення апелятивності; виражає таку бажану дію, яка може відбутися лише тоді, якщо на те є добра воля особи, до якої звертається мовець. Це означає, що він не вимагає від адресата обов'язково виконати бажану для нього дію, що

спричиняє послаблене волевиявлення мовця через відсутність семи «повинність». Цей спосіб і за формою, і за змістом являє собою контамінацію наказового й умовного способів. Уподібнення до цих способів спостерігаємо й у формах вираження. Засобом вираження спонукального способу є форми умовного у другій особі однини і множини, у першій особі однини як із звертанням, так і без нього (*Записали б ви, діти, адресу, а то забудете*).

Бажальний спосіб позбавлений значення апелятивності, його семантика базується на волевиявленні мовця про бажану дію або бажаний процес чи стан, але він не спрямовує цю дію адресатові. Мовець нікого не спонукає до дії, а лише повідомляє про неї собі або іншим особам. Систему морфологічних засобів вираження складають форми першої особи однини та третьої особи однини і множини у поєднанні з морфемою *би / б* (*просив би*) та типового виразника бажальної модальності – аналітичної неособової форми, у якій поєднано інфінітив з морфемою *би / б*. Основне функціональне значення припадає на морфему, бо без неї інфінітив є виразником директивного значення (*Насіяти б квітів*). Засобом вираження оптатива можуть виступати також імперативні морфемі *хай / нехай*, поєднані з особовою формою першої особи однини й множини умовного способу (*Хай би ми озвучували текст*). Виразником бажального способу можуть також послужити особові дієслова, інфінітив у поєднанні з морфемами *коли б, хоч би, якби, аби* (*Аби виграти грант; Коли б нам повернули заощадження*).

Укладачі академічних граматик української мови описували імператив і оптатив при розгляді категорії способу та функціонування і структурної особливості спонукальних речень. Сучасні лінгвістичні студії роблять спроби дослідити граматичну особливість імператива та оптатива. Ситуація з вивченням зазначених способів починає змінюватися в другій половині ХХ ст., коли предметом дослідження стає мовленнєва реалізація системи мови, вивчення закономірностей, дотримання яких робить можливим процес комунікації. Унаслідок цих змін базовими поняттями мовознавчої науки стають комунікативна ситуація, комунікативний (мовленнєвий) акт, мовець, адресат і адресант, соціальний статус учасників-комунікантів тощо. Увагу дослідників привертають комунікативні категорії речення, які найповніше відображають ситуацію спілкування. Особливе місце серед них належить категоріям особи, часу і модальності, пов'язаним з місцем, моментом, учасниками комунікації, співвіднесеністю дії, про яку йдеться, з дійсністю. Відповідно у мовознавстві з'являється поняття комунікативно-граматичних категорій, які певною формою відображають ті чи інші сторони процесу мовленнєвої комунікації і позиції (ролі) учасників мовленнєвого процесу. До цих

категорій належить і категорія способу, а отже, й імператив, оптатив.

Проблема співіснування в українській мові наказового та бажального способів, а також з'ясування, якими дієслівними формами мовець передає волевиявлення, а які використовує для оформлення бажаності того чи того протікання подій, яка існує функціонально-семантична та морфолого-синтаксична відмінність між оформленням того чи іншого висловлення. У мовленні одна й та ж комбінація формальних мовних засобів може використовуватися (в різних ситуаціях) і як спонукальне, і як оптативне висловлення, одне й те ж висловлення може бути (за певних обставин) водночас і спонукальним, і бажальним. Саме цим можна пояснити можливість передання суто побажального значення імперативними реченнями та можливість передання неадресованого спонукання з віддтінком наказовості бажальними конструкціями з частками *хай / нехай*.

Отже, сучасні лінгвістичні студії орієнтують виокремлювати серед традиційних спонукальних речень наказові (імперативні), спонукальні (хортативні) та бажальні (оптативні) речення.

Швидкий С.М.

ОБРЯД ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ЗАМОВЛЯННЯ ЗНАХАРІВ ПІВДЕННОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ

В *обряді замовляння* вербальний текст посідає центральне місце, але без відповідних дій, рухів, маніпуляцій, що супроводжують його, він не може мати тієї сили, якщо б вони просто промовлялися. З цього приводу слушно зауважував В.Петров про те, що методологічної помилки припускається той дослідник, який обрядові жанри в фольклорі розглядатиме без зв'язку з обрядом (1.- С.117).

Обряд замовляння є однією з жорстко регламентованих сфер поведінки. Сягаючи своїм корінням сивої давнини, вона і сьогодні відіграє важливу роль у традиційній культурі етносу. Все, що пов'язане з ним, залишається деякою мірою сакралізованим. Особи, які мають відношення до знахарства, не лише в ситуаціях із *обрядом замовляння*, а й у повсякденному житті виділяються із буденного середовища. Будь-який знахар має в своїй місцевості певний імідж. Життя в "образі" для нього постійне і звичне, якщо він сам відносить себе до професіоналів і оточуючі визнають його за такого. Чаклуни, ведуни, знахарі це деякою мірою маркіровані члени громади з певною рольовою поведінкою. Їхнє повсякденне життя сприймається як ритуалізоване, пов'язане з сакральним, яке балансує на межі з профанічним, хоча б опосередковано і негативно означає ту межу, а в деяких ключових точках безпосередньо реалізує свою

протилежність сфері профанічного.

Найбільш чітка і відповідна реальній традиції концепція заговірно-замовляльної практики викладена в роботах В.Н.Топорова. Він вважає, що "замовляння являє собою виключно єдину, цілісну конструкцію, котра діє саме як ціле, з яких би частин воно не складалось. Більше того, замовляння не тільки "фольклорні" і "ритуальні", але вони в той же час суттєво відрізняються як від інших фольклорних жанрів, так і від інших видів ритуалу" (2.- С.22). Саме необхідністю вивчення замовляння як єдиної, цілісної конструкції приводить до запровадження поняття *обряду замовляння*, який повинен досліджуватися з урахуванням усієї складності функціонування його в побуті. Записи вербальних текстів поза контекстом виконання, зафіксовані в штучній ситуації, можуть використовуватись лише як додатковий матеріал або ж для розгляду спеціальних питань, пов'язаних з символікою, особливостями лексики замовлянь і т.п.

Специфіка сфери народного життя при аналізі вимагає урахування ряду відповідних умов. Вібраційність *обряду замовлянь* зумовлена кількома показниками: 1) наявністю "професійних" і "непрофесійних" знахарів; 2) характером усвідомлення різними промовниками того, що або хто здійснює реальний вплив на людей, які підлягають дії замовляння; 3) якісно різними творчими здібностями людей, які належать до тієї чи іншої категорії виконавців. Втілення кожного з названих параметрів в конкретному випадку породжує особливий варіант обряду замовляння.

Знахарі вбачають в замовляннях особливий інструмент, яким вони володіють, а тому текст замовляння намагаються приховати і не змінювати його.

У багатьох текстах замовлянь, особливо тих, які мають молитвенний вступ, містяться звертання до Бога і святих про допомогу: "Пресвята Богородице, йди на поміч...", "Господи милостивий, Цариця Небесна, Миколаю Угоднику, святий помошнику...", або звернення, що допомога йде безпосередньо від Бога: "Не я вишіптую, а сам Господь вишіптує...". Особи, які звертаються за допомогою до Бога як першооснови впливу, допускають можливість вільного спілкування зі словом в процесі обряду. Для них важлива перш за все щирість просьби, з якою вони звертаються до Бога.

При повній вірі у вирішальну роль Бога при зціленні знахар може сприймати відомі йому тексти як звичайні молитви з відповідним відношенням до них: їх можна розповідати усім бажаючим, при цьому наголошуючи про певні застереження щодо їх передачі (не можна, наприклад, передавати їх злим або хитрим людям -від них нікому користі не буде). Однак, частіше у християнське відношення до справи вплітаються язичницькі мотиви стосовно табу щодо передачі текстів

замовлянь: передавати їх можна лише один раз і тільки тим, хто молодший від знахаря, хто народився першою дитиною у сім'ї і т.п.

Розуміння і трактування характеру і своєрідності впливу знахаря на пацієнта тісно пов'язані з організацією *обряду замовляння*. Але специфіка всього процесу зцілення, який часто в конкретних умовах можна спрогнозувати, знаючи особливості того чи іншого знахаря, залежить і від головних виконавських характеристик особи, що можна виразити через поняття "категорія виконавця".

Поділ на виконавські категорії можливий за рівнем поетичності, музичності, в цілому творчої обдарованості промовників, своєрідності їх пам'яті.

Знахарі Південної Слобожанщини "працюють" досить різнобічно. Навіть на такій невеликій території мало зустрічається абсолютно однакових *обрядів замовляння*. Це підтверджується зібраними нами у ході польових досліджень матеріалами. Так, наприклад, в одній місцевості знахарі використовують у процесі лікування тільки силу слова, в іншій додають до вербальних текстів різні обрядові предмети, дії і т.п.

Наші спостереження дозволяють виділити принаймі три типи *обряду замовлянь*, які мають широке розповсюдження в лікувальній народній традиції знахарів південної Слобожанщини. Один із них, на нашу думку, найбільш розповсюджений, особливо останнім часом, можна визначити як "зцілення словом". Таке зцілення полягає у багаторазовому повторенні вербального тексту (3, 7, 9 разів). Наприкінці тексту можуть читатися молитви або їх уривки. Іноді замовляння можуть включати якісь дії, особливо при лікуванні окремих хвороб (наприклад, "спалювати рожу" неможливо без застилання хворого місця червоною тканиною, спалювання паклі). Але супровідні дії в подібних обрядах майже завжди є примітивними і небагаточисельними. Судячи з усього, таким типом обряду користуються не тільки знахарі, які можуть дійсно надати реальну допомогу (тобто є справжніми екстрасенсами). Але й багато осіб, які випадково отримали магичні знання.

При аналізі *обряду замовляння* слід враховувати, що його структурне, сюжетне і текстове втілення продиктоване особливим завданням лікувальної практики: знахар повинен мати реальний психоенергетичний або парапсихологічний (гіпнотичний, енергетичний) вплив на своїх пацієнтів.

Поза сумнівом, *обряд замовляння* в деяких ситуаціях включає елемент психотерапевтичного впливу, який починає реалізуватися вже самим фактом звернення хворого до знахаря. Іноді це відбувається в процесі обряду, якщо пацієнт вірить в диво свого зцілення.

Парапсихологічний (гіпнотичний або біоенергетичний) вплив

стимулюється в процесі всього *обряду замовляння*. В силу особливої, виробленої протягом століть традиції він стимулюється специфічно організованим словом. З цим пов'язане особливе віршування тексту замовляння. Його своєрідність викликана ритміко-мелодійною структурою, в яку він повинен укладатись. Цікаво, що при своїй неписаності замовляння значною мірою у формальному відношенні наближається до речитативу. У всякому випадку ритміко-мелодійна схема тексту завжди витримується. Саме з цим, напевне, пов'язаний основний парапсихологічний вплив.

Таким чином, текст замовляння, супровідні дії, предмети, які використовуються в процесі лікування, складають єдине ціле *обряду замовляння*.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Петров В. Український фольклор (Заговори, голосіння, обрядовий фольклор народно-календарного циклю) // Берегиня.- 1996.-№1-2.

2. Топоров В.А. О статусе и природе заговора (теоретический аспект) // Этнолингвистика текста. Семиотика малых форм фольклора. Тез. и предварительные материалы к симпозиуму. М., 1988.

Шорец Т.А.

ПСИХОПОЭТИКА И.С.ТУРГЕНЕВА-РОМАНИСТА (на материале произведений 1850-х – начала 1860-х годов)

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент И.Н. Казаков

Тургенев – один из наиболее ярких представителей психологического течения русского критического реализма; и особенности психологизма писателя проявляются наиболее отчетливо при сопоставлении с типологически родственными ему системами психологизма.

Именно в 1850-е – начале 1860-х годов Тургенев упорно размышлял о характере и средствах общественного преобразования и о том положительном герое, который будет способствовать его осуществлению. Главные герои тургеневских романов выражают новые стремления новой России.

Идея развития, идея прогресса всегда была близка И.С. Тургеневу. Большой заслугой Тургенева является создание и разработка особой разновидности романа – романа общественного, в котором своевременно и быстро отражались новые и притом важнейшие веяния эпохи. Основные герои тургеневского романа – так называемые «лишние» и «новые» люди,

дворянская и разночинно-демократическая интеллигенция, на протяжении значительного исторического срока предопределявшая нравственный и идейно-политический уровень русского общества, его чаянья и стремления.

Социальные вопросы в романах Тургенева получили художественное воплощение в контексте исканий личности. Художник психологического течения не случайно стремится к значительной психологической разработке характера и использует для этого любовно-психологическую коллизию.

В «Отцах и детях» впервые у Тургенева любовно-психологическая коллизия не выполняет структурно-образующей роли. Структура нового тургеневского романа определяется противостоянием социальных и политических сил, способных вступать в контакты, только в стычках и «боевых действиях» идейного порядка. Рассмотрев роль любовно-психологической коллизии в романах Тургенева о «новых людях», мы замечаем, что, как и в предыдущих романах, она выполняет ряд важных функций. Через любовно-психологическую коллизию происходит раскрытие характеров, в «Накануне» она «пропускает» большое общественное содержание и выполняет структурообразующую функцию. В «Отцах и детях» роль любовно-психологической коллизии сильно ослабевает, т.к. центр тяжести переносится на коллизии, раскрывающие социальную проблематику.

Любовно-психологическая коллизия в романах о «новых людях» утрачивает свои структурообразующие функции, столь характерные для нее в романах «Рудин», «Дворянское гнездо», поскольку характер нового героя, его общественно-нравственная позиция не могли быть раскрыты в рамках традиционной коллизии. В связи с изменением природы характера в романах «Накануне», «Отцы и дети» эволюционируют, обогащаются формы и средства психологического анализа.

Эволюция тургеневского психологизма вызвана развитием и усложнением проблематики романов писателя.

Шумова Є.Б.

ВПЛИВ МІФОЛОГІЇ НА РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.Л. Біличенко

Поетична творчість кельтів та скандинавів цікава не тільки сама по собі, але і як фактор впливу на західноєвропейську літературу. Стосовно

кельтської міфології, то її вплив на розвиток літератури Західної Європи був не одноразовим, а циклічним. Час від часу у різноманітних письменників з'являвся інтерес до сюжетів та образів поетичної творчості кельтського народу.

Перш за все, необхідно відмітити вплив кельтської міфології на французькі середньовічні романи, тому що в них він найбільш помітний. Навіть назва циклу роману «бретонський» свідчить про кельтські корені. Серед своїх супутників-воїнів король Артур виділяє три кельтські божества: Мабон, Мананнан та Луг. Також в романах ми можемо віднайти велику кількість імен героїв кельтських усних переказів. Саме в середні віки зв'язок літератури і фольклору був найбільш відчутним. Казка та героїчний епос виступають формою збереження міфології і в той же самий час відіграють роль перехідного ступеня від міфологічної свідомості, від міфології, до подальшого розвитку літератури, мистецтва, народу.

У ХХ ст. література знову звертається до міфології, це і «Улісс» Дж. Джойса і «Кентавр» Апдайка. Зростає інтерес до потойбічного, фантастичного, магічного, містичного, тому трилогія Дж. Р.Р.Толкієна «Володар кілець» стала настільки популярною, злободенною та актуальною, і однією з причин її популярності є повернення свідомості людини, яка довгий час перебувала під впливом загрози знищення (дві світові війни, застосування хімічної та ядерної зброї, духовне спустошення зовнішньо процвітаючого суспільства) до праісторичних коренів, до праісторичної людини, яка по суті є дитиною. Проблеми, які підіймає автор, дуже серйозні, сам твір не просто інтертекстуальний, а самобутній і іноді зв'язки настільки глибокі, що їх дуже важко віднайти. Толкієн, будучи неперевершеним знавцем давніх мов та міфології Західної Європи, створює свою, власну міфологію, на основі якої виникають інші твори жанру фентезі, але вони не стали такими яскравими, глибокими та цінними з літературної точки зору, як «Володар кілець».

Наприклад достатньо лише проаналізувати образну систему трилогії, щоб побачити вплив міфології на неї. Необхідно підкреслити, що усі персонажі поділяються на «добрих» та «злих», у цьому виражається подвійність архетипів. У творі Толкієна це пари: Гендальф – Саруман, Галандріель – Шелоб. Останню можна порівняти з хтонічними чудовиськами. Стосовно кельтської міфології, то чітко простежується паралель: Гендальф – Мерлін. Навіть у зовнішньому вигляді є схожість: чарівник з довгою білою бородою. Долі чарівників також тотожні: епізод, коли ув'язнений Гендальф перебуває в башті Ортханк, схожий з епізодом перебування Мерліна в повітряній в'язниці Броселіанда.

Але міф у творі Толкієна є не лише джерелом образів та подій, його роль ширша. Так, на рівні того ж персонажа, міф розуміється як

використання образності, що коренями сягає глибини людської психіки, на рівні сюжету, як тверда послідовність подій. Таким чином, міф, який необхідно широко розуміти, має величезну силу, яка створює з уламків та хаосу реального світу світ художній, який наділений змістом та внутрішньою логікою.

Юрко А.В.

ТВОРЧИСТЬ ПИСЬМЕННИКА-ЗЕМЛЯКА ПЕТРА РЕЗНІКОВА У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО РУХУ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.І. Романько

Питання виховання любові до рідного краю засобами художньої літератури є одним з актуальних та важливих для вчителів-словесників. Тим паче, що шкільна програма вимагає проведення як спеціальних уроків з літератури рідного краю, так і позакласних заходів літературно-краєзнавчого напрямку.

У зв'язку з цим вважаємо доцільним використання у практиці роботи вчителів літератури творчого спадку нашого земляка, на жаль, сьогодні майже забутого письменника, уродженця Краснолиманського району Донеччини Петра Резнікова. Пік його творчості припадає на 50-і роки минулого століття, коли з'являється його роман-дилогія: перша частина – „Селяни” (1950 р.) та друга частина – „Великий перелом” (1957 р.). З плином часу загубилася та невелика кількість рецензій, розкиданих по деяких тогочасних газетах, і до яких ще не дійшли дослідники творчості письменника-земляка. Та й рідко де можна знайти сьогодні художні твори Петра Резнікова.

Вважаємо, що актуальність питання щодо вивчення у середній школі творчості письменників-земляків, маловивчена спадщина Петра Резнікова стали причиною нашого звернення саме до цієї теми. Треба сказати, що ми є в числі тих перших дослідників, хто у цю новітню добу, на початку ХХІ століття, звернувся до творчого доробку письменника-земляка. Це викликає певну трудність й одночасно покладає відповідальність.

Петро Дмитрович Резніков народився 25 січня 1904 року в селі Кіровськ (колишня Попівка) на Краснолиманщині. З малих літ він поневірявся по наймах, пас чужих корів. Переборюючи злидні й труднощі, хлопець все ж закінчив сільську школу. Потім деякий час працював на шахті коногоном. Мрія про подальшу освіту привела юнака в 1927 році до дворічної Артемівської радпартшколи. Пізніше було навчання на факультеті журналістики, а також педагогічний інститут у Харкові.

Навчаючись сам, Петро Резніков вчить у школі селянських дітей історії та суспільствознавству, а також бере активну участь у громадському житті Попівки. Старожили села згадують, що Петро Дмитрович був дуже гарним вчителем. Не раз він їм, тодішнім школярам, доручав записувати історію села. Можливо саме ті записи стали в значній мірі матеріалом для його майбутніх книг, серед яких згадуваний нами роман-диалогія „Селяни”. У своєму творчому доробку автор має й такі твори: повісті „Хто винен?”, „Шахта кличе”, п'єса „Риштування”, роман „Прорив”. До речі, в цьому романі автор дохідливо показав, як передові робітники залізничної станції, переборюючи ворожі дії, виводять її з глибокого прориву, застосовуючи передові методи праці. З опису ми пізнаємо, що це наша станція Красний Лиман.

Займався П.Д.Резніков і журналістикою, якій віддав понад три десятиліття свого життя. Свого часу він був редактором обласної газети „Наддніпрянська правда”, керівником Херсонської обласної журналістської організації.

Одне з центральних місць у творчому доробку П.Резнікова займає роман „Селяни”, який охоплює життя селян Сходу України, починаючи з періоду столипінських реформ до початку громадянської війни. Без сумніву, за основу автор взяв події, що відбувалися у його рідному селі. Саме з опису добре знайомих йому місць розпочинається велика розповідь про нелегке селянське життя: „Далеко по ярах розкинулось велике село Зарічне. Коло Гнідикової могили північну околицю його, мов повинню занесло в глибоку яму – Шаблин яр, садами повитий, з ручаями на самому дні і кручами по обидва боки. І тільки ген на пагорбу, де на вигоні вітряки крилами машуть, двори пішли рівніше і густіше”. І далі згадуються добре знайомі сьгоднішнім мешканцям Кіровська місця: вулиці Красна, Козинівка, Яндилівка, Голопузівка, Табачна, Кобівщина, Шаблин та Пітьковий яри. Неподалік тих місць, які описані у романі, знаходяться міста Слов'янськ, Бахмут, Красний Лиман, Куп'янськ.

Перед читачами проходить ціла галерея представників селянства: Андрій Забара - головний герой твору, що пройшов шлях від простого сільського парубка до організатора соціальної революції у своєму краї; Марина Безкровна, яка пронесла любов до Андрія через всі труднощі: насильне видання заміж за нелюба, жорстокі знущання чоловіка, революція, що застала всіх зненацька; Грицько Святоха – „банькуватий вилупок”, один з найзаможніших людей Зарічного; Семен Святоха – старший брат Грицька, корислива та нещира людина; Кирило Забара – селянин-землероб, найпотаємніші мрії якого пов'язані з землею, й життя якого закінчується трагічно; Свирид Безкровний, який мріє про щастя доньки, активний борець за інтереси селян. Роман „Селяни” дає історичну

картину життя наших земляків на початку ХХ століття.

У середній школі села Кіровськ відкрито меморіальну дошку з портретом письменника, створено музейний куточок його пам'яті. З великою зацікавленістю сьогоднішні школярі й вчителі перегортають поживклі сторінки творів П.Д.Резнікова, торкаються руками його речей. А це повернення до нашої історії, до пам'яті наших славних земляків, це один із шляхів виховання любові до рідного краю.

Багата творча спадщина Петра Резнікова, його нелегкий і цікавий життєвий шлях потребують подальшого вивчення. Думасмо, що саме ці питання стануть об'єктом нашого майбутнього дослідження, а, можливо, й інших зацікавлених осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Резніков П.Д. Селяни. Роман. – Одеса, 1971
2. Юрко А. Педагог та письменник з Кіровського //Донеччина. – 2009. – 27 січня

Ярмолова Т.В.

РЕВОЛЮЦИЯ КАК ОЩУЩЕНИЕ В РОМАНЕ Б. ПИЛЬНЯКА «ГОЛЫЙ ГОД»

Научный руководитель – канд. филол. наук, доцент А.А. Рубан

Одной из важнейших тем творчества Б. Пильняка, как и всей русской литературы первой половины ХХ века, является тема истории своей страны в переломный момент ее существования – в период революции 1917 г. и гражданской войны.

Роман «Голый год» не столько осмысление, сколько переживание истории и революции как важнейшей ее составляющей. Историческая правота аргументируется у Пильняка природной силой.

История предстала в романе в виде пролетарской революции, которая в свою очередь ассоциируется с некоей стихией, сметающей исчерпавший себя буржуазный мир морфинисток, юродивых и пр. и освобождает самобытные национальные силы, выявляет исконные черты национального, а точнее, крестьянского характера: антигосударственность, «соборность», патриархальную слитность с жизнью природы.

Природное, по Пильняку, в конце концов важнее всего, природа ищет и находит для себя наилучшую форму воплощения. От ее имени действуют новые люди.

Ураган революции (= истории) оказывается в изображении Пильняка силой, которая сметает все социальные, исторические «напластования» и

возвращает человека в его изначальное состояние, ставит его лицом к лицу с рассветами и туманами, зноем и грозами, с бытом народа, вынуждает обессиленных от бездействия вести борьбу ради куска хлеба.

Революция в романе Пильняка – это далеко не только конкретное социальное явление. Писатель не стремится к объективному изображению, а тем более к характеристике «движущих сил» революции («кожаных курток»), ее «сознательного» начала, в отсутствии чего его будут постоянно упрекать. На первый план выходит субъективное восприятие, переживание происходящего.

Мало ценит Пильняк и индивидуальное в человеке. Индивидуальное для него не в нюансах психологии: оно мыслится как исторический вариант судьбы одного типа, как вариация природного начала. Главное в романе – это дух революционной эпохи, вызванные событиями мысли, надежды, чувства, настроения.

Основной особенностью воплощения темы революции у Пильняка является метафора. Метафора – ощущение, мысль, прием композиционного единства, соединяющий разрозненные элементы. Случайных созвучий и случайных эпизодов в столь явной близости от центральной для всего произведения метафоры у Пильняка нет. Метафора – его способ исторически мыслить, улавливать сложность происходящего.

Вторая особенность проявляется через жанровые особенности произведения писателя. Это не роман и не повесть. Это картины провинциальной жизни, художественный дневник автора или даже не художественный, а публицистический материал, это сборник рассказов. Все разъято: нет общей связи событий, единства действия, единства повествования – единого рассказчика (прием монтажа). Однако целостность не теряется. «Принцип единства места действия» и ассоциации параллелей и антитез играют роль хорошего режиссера.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Глущенко Володимир Андрійович – доктор філологічних наук, професор кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Абіх Олена Петрівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Бабіч Оксана Олександрівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Барабанова Олена Анатоліївна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Бараненко Катерина Олександрівна – студентка IV курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Белікова Людмила Віталіївна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Берест Юлія Володимирівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Берестова Юлія Володимирівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Біличенко Ольга Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Білозор Олена Михайлівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Блудова Ольга Вікторівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Боженко Наталя Володимирівна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Брехова Олена Анатоліївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Буренкова Валентина Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Вінникова Тетяна Сергіївна – аспірантка кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського

державного педагогічного університету.

Воробйова Вікторія Євгенівна – студентка V курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Гладій Ольга Віталіївна – студентка IV курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Дейкун Тетяна Володимирівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Джуха Інна Геннадіївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Дрох Юлія Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Жирякова Ольга Віталіївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Жовніренко Яна Григорівна – аспірантка кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Зенцова Світлана Олександрівна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Зіновченко Наталія Леонідівна – старший викладач кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Каморнікова Юлія Віталіївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Карпенко Оксана Олександрівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Колган Олена Володимирівна – асистент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Кравченко Вікторія Миколаївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Кубрак Лариса Вікторівна – учитель української мови та літератури ЗОШ №23 I-III ступенів м. Краматорська.

Кудінова Ольга Сергіївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Кузьміна Тетяна Володимирівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Ледняк Ганна Владленівна – старший викладач кафедри іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Ледняк Юлія Владленівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Леонова Інна Сергіївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Луковенко Тетяна Олександрівна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Лях Оксана В'ячеславівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Магула Наталія Вікторівна – учитель вищої категорії, учитель української мови та літератури ЗОШ №20 I-II ступенів м. Слов'янська.

Маторін Борис Іванович – старший викладач кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Мордвінова Марина Іванівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Назаркевич Оксана Миколаївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Нестеренко Тетяна Олександрівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Новікова Ольга Станіславівна – студентка IV курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Огієнко Катерина Олександрівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Олексенко Світлана Станіславівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Орел Анна Сергіївна – асистент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Падалка Руслана Миколаївна – асистент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Панасенко Ганна Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Паніна Олена Вікторівна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Панченко Ірина Вікторівна – учитель вищої категорії, учитель-методист Прелеснянської ЗОШ I-III ступенів.

Панченко Павло Казимирович – учитель вищої категорії Прелеснянської ЗОШ I-III ступенів.

Піскун Вікторія Олександрівна – здобувач кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Підгорна Світлана Вікторівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Пушкова Юлія Ігорівна – студентка IV курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Речкіна Ольга Олександрівна – студентка V курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Романова Ольга Василівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Рижкова Анастасія Сергіївна – студентка IV курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Рубан Алла Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Савченко Олена Вацлавівна – асистент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Сайгак Юлія Павлівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Сбітнєва Ірина Миколаївна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Свистунова Марина Олександрівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Сегін Любомир Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Скосар Олена Сергіївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Скрипник Олена Леонідівна – студентка V курсу українсько-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Сохацька Ганна Олексіївна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Стренюк Катерина Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Терещенко Вікторія Вікторівна – студентка IV курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Тищенко Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Тищенко Ольга Олександрівна – аспірантка відділу XX століття Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України, асистент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Фоминська Єлизавета Сергіївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Хилько Ірина Анатоліївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Чеботарьова Тетяна Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Черненко Лариса Вікторівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Четверик Надія Миколаївна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Чиж Світлана Євгенівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Чістіліна Ольга Михайлівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Чипурова Ганна Василівна – студентка V курсу філологічного

факультету україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Швидка Анна Вікторівна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Швидкий Сергій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри української мови та літератури, проректор із науково-педагогічної роботи Слов'янського державного педагогічного університету.

Шорець Тетяна Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Шумова Євгенія Борисівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Юрко Анастасія Вікторівна – студентка I курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Ярмолова Тетяна Василівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

ОСВІТА І КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Матеріали Всеукраїнської конференції
молодих учених

(філологічний факультет, 22-24 квітня 2009 р.)

Відповідальний редактор Н.М. Маторіна, кандидат філологічних наук, доцент

Статті друкуються в авторській редакції.

Матеріали надано авторами публікацій в електронному вигляді. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Підприсмець Маторін Б.І.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.

Підписано до друку 25.03.09 р.
Формат 60×84 1/16. Ум. др. арк. 12,6.
Зам. № 80. Тираж 100 прим.

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс (06262) 3-20-99; тел. (0626) 66-53-56